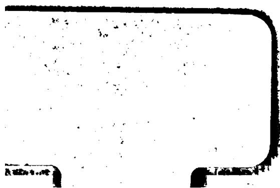

TIBERIUS og PHILIP II.

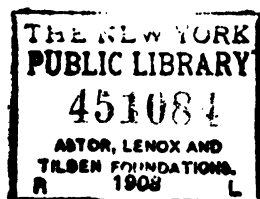
EN HISTORISK SAMMENLIGNING

AF

GRIMUR THOMSEN.

KJÖBENHAVN.
FORLAGT AF C. C. LOSE & DELBANCO.
THIELES BOGTRYKKERI.
1852.

Hovedvanskeligheden ved Sammenligningen af den classiske og den christelige Tid ligger, forsaavidt man fortrinsviis beskjæftiger sig med det Politiske, deri, at i Oldtiden hörte Civilisationen i hver historisk Periode kun een Nation til ad Gangen, hvorimod den ved Christendommen er bleven flere Nationers Fælleseiendom. I den græske Old vare kun Grækerne Indehavere af Civilisation; Resten vare Barbarer. I den romerske Tid var den historiske Cultur og Magt saa aldeles Romernes udelukkende Eiendom, at disse igjennem Aarhundreder vare Verdens eneste Nation.

I den nye Tid er Forholdet et andet. Thi skjöndt ogsaa indenfor Christendommen eet Folk ad Gangen har Overmagten og Culturens Hegemoni, saa er Forskjellen ikke mere som i Oldtiden en qualitativ. Den samme Civilisation har i höiere eller lavere Grad gjennemtrængt alle Nationer.

Der har derfor i den christne Tid ikke mere kunnet være Tale om een Stats udelukkende Indflydelse paa Verdensforholdene, men mange Folk ere blevne hinanden historisk Sideordnede. Selv den her-

skende Nation har ikke mere kunnet löse alle Spörgsmaal med Magtsprog, hugge alle Knuder over med Sværdet. Klogskab og Smidighed i Forhold til andre Magter er bleven til Nödvendighed, og den Statsklögt, som Rom næsten kun havde Anvendelse for i de indre Forhold — fordi Rom næsten kun havde med indre Forhold at gjöre — har Tydskland, Spanien, Frankrig, Storbritannien, Rusland fornemmelig i den ydre Politik maattet tage sin Tilflugt til. Saaledes er Diplomatien opstaaet.

Afseet fra denne Grundforskjel i den classiske og den christelige Politik, blive vi slaaede af Tilstandes, Begivenheders og Charakterers Sjælevandring gjennem alle Tider. Vi finde de samme Situationer, de samme Personligheder igjen paa visse historiske Höider, og undertiden vende Charaktererne fuldstændigere tilbage end Tilstanden; thi Menneskene ere og blive de samme, — det er kun Forsynet, som bestandig er nyt.

Iblandt de store politiske Mænd findes der to Rækker, som ere hinanden aldeles modsatte: de tause og de meddelelige, disse aabne, freidige, omgivne af Fortrolige og Medvidere (Julius Cæsar, Henrik IV. af Frankrig), hine lukkede, indesluttede, forstilte.

Det ligger i Taushedens Natur, at de forborgne Personligheder indgyde Andre den Frygt og den Mistillid, som de selv bære paa. De stöde fra, de trække ikke til, og faae derved snarere det Ondes end det Godes Præg. Tausheden er Mennesket ikke naturlig; den er næsten altid en Frugt enten af Skuffelser eller

af Beregning, og findes derfor især paa de höieste Livs- og Selskabstrin. Oldinger og Fyrster ere altid mistænksomme, og Forstillelsen boer ved Hoffet og i et gammelt Ansigt.

Tiden og den medfödte Hang gjöre Resten. I historiske Overgangsperioder, hvor en visnende Civilisation kjæmper med en spirende, hvor de gamle Institutioners Egoisme möder de unge Kræfters Hensynslöshed, ja selv i den nærmest forudgaaende Hviletid, hvor den sociale Overdannelse, den religiöse Misdannelse begynder at ane sit Dödsmeen, hvor Jordens Mægtige föle, at der ikke er Mere at vinde, og at det kun gjælder om at bevare det, man har, idet man omhyggelig skjuler det for Samtiden, — i denne historiske Tilstand udvikles Tausheden.

Sjælelig er den en Blanding af Stolthed og Frygtsomhed, en Capital af Kraft med Svaghed til Rente, — indadvendt Handling. Den Indesluttede er en aandelig Skattegraver, der med Gjerrighedens Angst ruger over sit Pund. Naar han ikke kommer udaf sig selv, naar Larven ikke faaer Vinger, saa have vi Hamlet. Bryder han Skallen, saa bliver han i Tankens Production dyb og indviklet, inderlig og svær at forstaae, i Handling fast med Udseende af Ubestemthed, herskesyg med Skin af Eftergivenhed, fremsynet og rænkefuld. Ærgjerrige Mænd ere ofte aabne; herskesyge aldrig; Menneskene maa ikke see, at de blive beherskede. Om han for Efterverdenen staaer som god eller ond, afhænger af Formaalet; Samtiden indgyder han altid Frygt og Tvivl. Men om han praktisk ar-

beider sig ud, det beroer paa Tid og Livsforhold. Thi den samme Indesluttede, som i en freidig Tid er forkuet, i jævne Forhold en Særling eller en Intriguant, han er paa Magtens Höider i en tvetydig Tid Tiberius eller Brutus, Philip II. eller Wilhelm af Oranien *(le Taciturne.)*

De romerske Guder vare blevne gamle; Christus var endnu for ung. Forskjellige philosophiske Systemer erstattede kun maadelig Mangelen paa Tro. Overdaadigheden var grændselös, Vellysten i Forhold til Livsleden, og Sædeligheden i omvendt Forhold til begge. Lovens Magt var brudt; Bogstavet levede et trævent Vaneliv. Republiken var lidet Mere end et Navn; Consuler, Senat, Prætorer, Quæstorer, Landshövdinger vare endnu til, men overfor og udenfor dem stod den Förste [Raadsherre] *(princeps)*. Han var hverken hvad vi forstaae ved Konge eller Keiser, ikke engang Dictator, men han var udrustet med Tribunmagten, hvormed Augustus beklædte sig, som han sagde "for at beskytte Almuen".*) Under denne Benævnelse — thi Cæsartitelen var blot et fra den store Julius nedarvet Adoptionsnavn — havde Augustus trukket den överste Magt til sig, idet han benyttede sig af det bekjendte Middel, at kjöbe dem, der vare tilfals, hver for sin Priis, med Penge og med Æresbeviisninger, vinde Andre ved Gjæstfrihed og Overtalelser, og jage de Halsstarrige *(ferocissimos)* i Landflygtighed. Dette havde han udfört med en Fiinhed, som vor Tids Sjæle-

---

*) *Ad tuendam plebem tribunitio jure contentum.* — Tac. Ann. 1, 2.

prangere maatte önske sig. Senatet raadslog som för, men Tribungarden *(cohors prætoria)* var leiret paa Quirinal- og Viminalhöiene. Selv boede Tribunen, Prætoren og Censoren Augustus i et Privathuus — Hortensius's Hotel paa Palatium — og spadserede paa Roms Gader som simpel Privatmand, i hjemmegjorte Klæder, uden Fölge og uden Lictorer, naar han ikke var Consul. Alle Forhold gik den vante Gang; flere Krige bleve lykkelig tilendebragte; Janus's Tempel to Gange lukket, Provindserne godt bestyrede og tilfredse med det Bestaaende, thi de frygtede "Senatets og Folkets Magt, formedelst de Mægtiges Tvistigheder og Embedsmændenes Pengegridskhed. Hjemme var Alting roligt. Övrighedspersonernes Navne de samme. Yngre Folk vare födte efter Slaget ved Actium, og gamle Folk under Borgerkrigene. Hvormange vare der saa tilbage, der havde seet Republiken?" (Tac.)

Imidlertid havde Augustus to Gange havt isinde at frasige sig Tribunmagten, det være sig, at Republikaneren i ham krympede sig ved den forlængede Usurpation af Magten, eller at han fölte den gamle romerske Fenrisulv rykke i de elastiske Silkelænker, og saameget mere mistvivlede om den Tilstands Varighed, som han havde begrundet, som denne Tilstand selv var af en tvetydig Natur; thi det er store Mænd eget, at stræbe efter det Timeliges Forevigelse i Tiden selv. Den sidste Gang, da han fattede disse Tanker, var han tilaars, hans Helbred svækket, og hans Sind nedböiet af Familiesorger. Hans Datter og Datterdatter Julias Ukydskhed (den yngste Julia var Tiberii

Hustru), hans to Dattersönner Caii og Lucii tidlige Død, og den tredie, Agrippas raa Ustyrlighed vare de Anfægtelser, som Forsynet skikkede ham i den Livsperiode, hvor Lykken i Regelen forlader Menneskene. Han kaldte endog Senatet og de höieste Övrighedspersoner til sit Huus og aflagde dem Regnskab for sin Styrelse. (Suet. Oct. XXVIII.) Paa saadanne Vendepunkter i en Mands Liv ere Qvindens kolde Raad ved Haanden; thi naar hun blander sig i Statssager, saa spiller det Personlige altid Hovedrollen. Derfor er hun Mester i Intriguen.

Augusts Hustru, Livia Drusilla, af Claudiernes og Liviernes gamle Slægt, var först gift med sin Frænde, den romerske Ridder Tiberius Claudius Nero, med hvem hun havde to Sönner, Drusus og Tiberius Da hun gik svanger med den Sidste, forelskede Augustus sig i hende, bortförte og ægtede hende. Deres Ægteskab blev barnlöst. Drusus döde i en tidlig Alder, og Tiberius blev ene tilbage. For ham levede Moderen. Augustus optog ham i Cæsarernes Familie, lod ham hurtig stige gjennem de forskjellige Övrighedsgrader, gav ham vigtige militaire Sendelser, hvorfra han skilte sig heldig, mere ved Klögt end Tapperhed, og tog ham endelig til Medtribun paa fem Aar,*) Tibers Fortjenester uagtet, viste dette Skridt sig at være uvennesælt i Rom, saalænge Augusts egne Dattersönner levede. Man mumlede alt dengang om, "at vel var han prövet i Krig, men han havde faaet den

*) *Tribunitiam potestatem in quinquennium accepit.* — Suet., Tib. IX.

claudiske Slægts indgroede Stolthed i Arv, at det haarde Sind skinnede gjennem Forstillelsens Maske, at han fra Barnsbeen var opfödt i Herskerens Huus, og at han alt som Yngling var bleven forvænt med Consulater og Triumpher." (Tac.) Han forlod derfor Byen og reiste til Rhodos, hvor han i otte Aar levede et indesluttet Privatliv, hvis Hemmeligheder Historien ikke har afslöret. Han havde tidlig lært den offentlige Mening at kjende og flyede den; hans stolte Natur taalte ei at lade sig aandelig forsparke af Massen, og trak sig tilbage. "Rygtet vidste, at han i al den Tid kun rugede over Had og Vellyst." (Tac.) Men han eiede i Rom en Talsmand i sin egen Moder, der imidlertid ryddede op for ham i den cæsariske Familie. Augusts to Dattersönner og Adoptivsönner, Cajus og Lucius Cæsar döde med korte Mellemrum, og den tredie, Agrippa Postumus Cæsar, blev forviist til Öen Planasia, en Straf, som hans vilde Sind dog ei fortjente.*) Endelig blev den aldrende Cæsars Beslutning, i Senatets Hænder at nedlægge den Magt, som han snarere havde taget end modtaget, tilintetgjort af denne stolte og rænkefulde Qvinde, som Tacitus kalder "en myndig Moder for Republiken, og en tung Stedmoder for den cæsariske Familie." (*Livia gravis in rempublicam mater, gravis domui Cæsarum noverca.* Tac., Ann. I, 3.) Da Tiberius vendte tilbage fra Rhodos, var Alting forberedt. Nödtvungen tog Augustus ham igjen til sin Collega, men gjorde til Betingelse, at Tiberius, skjönd

*) *Rudem sane bonarum artium, et robore corporis stolide ferocem, nullius tamen flagitii compertum.* — Tac., Ann. I, 3.

denne selv havde en Sön, skulde adoptere sin Brodersön, Germanicus, som kun var faa Aar yngre, og hvem han samtidig sendte til Tydskland og satte over de germaniske Legioner. Han vilde fjerne Germanicus fra Rom, hvor Luften i Livias Nærhed ikke var sund. Den gamle Statsmands Hensigt hermed var at lægge Baand paa Tiberius, ved i dennes designerede Efterfölger at lade ham ane en Rival, og det antydede han ved at give Germanicus den samme Armee, hvormed Tiberius nylig havde hævnet Varus's Nederlag. Augustus skjulte sin Uvillie end ei for Senatet, hvor han, idet han indstillede Tiber til Tribunværdigheden, "bebreidende undskyldte hans Maade at være paa." (Tac.) I Rom sagde man, at Augustus för sit Eftermæles Skyld havde indsat Tiber til Efterfölger, forat hæve sig selv ved Sammenligningen mellem Adoptivsönnnens og sin egen Personlighed. (Tac.) Imidlertid skulde Systemets Varighed sikkres, og dertil var Tiberius Manden. Augustus arbeidede med ham og indviede ham i Regjeringshemmelighederne *(arcana imperii)*. Men paa Gravens Tærskel foer han endnu engang tilbage for den mörke Sjæl, han var kommen i Beröring med. Han reiste pludselig og hemmelig, fulgt ene af Fabius Maximus, til Öen Planasia, for at see sin forviste Dattersön Postumus Agrippa. Sammenkomsten var rörende paa begge Sider, og Ingen veed hvad der blev besluttet. Men Fabius Maximus's Hustru Marcia sladdrede det til Livia. Fabius döde strax derpaa pludselig; Tiberius og Livia reiste over Hals og Hoved Augustus imöde,

og denne blev pludselig syg i Nola i Campanien. Tiberius talte længe og lönlig med den Syge, og da han gik ud af Soveværelset, hörte man Augustus mumle for sig: "arme romerske Folk! hvor du vil blive seigpiint" *(miserum populum Romanum, qui sub tam lentis macillis erit)*. — Suet. "Nu lod Livia alle Veie, saavelsom den Syges Huus, besætte med Vagter. Gode Rygter afvexlede i nogen Tid med foruroligende. indtil endelig det samme Bud bragte Efterretningen om Augustus's Död og Tibers Udnævnelse til Cæsar." (Tab.) Historieskriveren havde ikke behövet at tilföie, at man mistænkte Livia for at have givet Augustus Gift.*) Forat Intet skulde mangle, befalede Livia sin Fortrolige, Sallustius Crispus (Historieskriverens Datters Sönnesön), flux at lade Postumus Agrippa Cæsar aflive. Det skete, og da Gjerningsmanden paa gammel Viis underrette Tiber om, "at hans Befaling var efterkommen", svarede denne: "jeg har aldrig befalet det, og Regnskabet skal du aflægge for Senatet". Hvad kan være mere betegnende saavel for Situationen, som for Charakteren, end disse faae Ord!

Catholicismen var bleven Olding. Protestantismen voxede op. Feudalismen var i Dalen, Borgerskabet i Opgang, Adelens Rigdom og dermed dens Anseelse i Aftagende; Middelstanden i frodig Væxt ved Handel og Industri. Af alle Keiser Carl Vs Riger og Lande

*) *Et quidam scelus uxoris suspectabant.* — Tac., Ann. I, 5.

gjaldt dette især om Holland og Belgien, hvorimod Spanien, Österrig og Italien stode catholsk og aristokratisk tilbage. De hollandske og belgiske Byer blomstrede, og — paa Ghent nær, som ved en utidig Opstand forbröd nogle af sine gamle "Franchiser" — vidste de under Keiser Carl ikke blot at haandhæve tidligere Privilegier, trods Adelens haardnakkede Modstand; men de opnaaede mange nye. De store Godseiere i Belgien og Holland vare gjældbundne til Borgerne i Brügge, Ghent, Amsterdam, Gravenhaag, og en god Halvdeel af en Horns, en Brederodes, en Arschots og en Wassenaars Landgilder flöd i van Schoorernes, Heuvelmansernes og van der Vynckternes Skindpunge. Brügge og Ghent, som nu kun ere Steder af anden Rang, talte paa den Tid henved 100,000 Indvaanere. Det tydske Riges Herrer havde altid været Carl for store, og han saae gjerne den spirende Kamp mellem Adel og Borger. Han ruinerede dem selv ved Hjælp af deres Forfængelighed og Glimresyge, idet han f. Ex. blandt Andet gav dem Ambassader, som paa den Tid var meget bekosteligere end nu, uden noget Vederlag. Ridderen maatte selv bekoste sin og sit talrige Fölges Reise, selv indtil de Gaver, han uddeelte ved fremmede Hoffer. Han pantsatte sine Godser til en rig Kjöbmand, förend han tiltraadte Reisen, og da han kom tilbage var Adelsmanden ikke mere en fri Mand. Saaledes var f. Ex. Philip IIs Formæling med Marie af Portugal en Grav for mange hollandske og belgiske Herrers Formuer.

Sit store Geni uagtet bar Carl V. imidlertid paa en Modsigelse, der i hans levende Live hæmmede hans Planer og forberedede hans Magts Oplösning efter hans Död. Han var baade Catholik og Borgerven — Catholik af religiös Overbeviisning, men uden de politiske Conseqvenser, uden at anerkjende Pavens Supremati; Borgerven af Politik, uden de religiöse Conseqvenser, uden at være Protestant. Han benyttede kun Protestantismen til at holde Rom i Skak, ligesom han benyttede Borgerstanden til at tæmme Adelen. Han var Selvhersker af Temperament, overfor Paven som overfor Adelen, uden at være conservativ, men Catholicismen er conservativ. Han var frisindet af Beregning, uden at være protestantisk, men Friheden er protestantisk. Hans Fasthed og Klögt blev længe Herre over denne indre Modsigelse; eftersom Skibet hældede, hældede han til den modsatte Side, og vedligeholdt saaledes Ligevægten; men endelig blev den protestantiske Ström paa den ene og den catholske Kuling paa den anden Bov ham for stærk, og han aftakkede, for i et Kloster indvortes at udkjæmpe den Kamp, som Statsklögten ei formaaede at bringe til Udsoning. Modsigelsen gav ham sin Eftertid i Arv. Han havde længe staaet som den Klippe, hvorpaa den religiöse saavelsom politiske Inquisitions- og Reformations Bölger bröde sig, indtil Forsynet klövede ham i to Stykker, der i tredive Aar fjendtlig stode imod hinanden: Philip II., og Vilhelm den Förste eller Tause af Oranien.

Paa Raadhuset i Brüssel hænger det berömte Maleri af Gallais, som forestiller Keiser Carl Vs Ab-

dication. Den gamle Keiser sidder paa sin Throne i Riddersalen paa Brüsselerslot, omgivet af hele sit Hof, og stötter sin venstre Haand paa Villhelm af Oranien. Med den höire velsigner han Thronarvingen til Spanien, Nederlandene og Italien, Don Philip, senere kaldet den Anden, der knæler foran ham. Paa den gamle Keisers blege Aasyn hviler Sorg og Træthed. Store Tanker, aandelige Kampe og legemlige Lidelser have ristet deres Runer paa dette storskaarne Ansigt. Han lægger sine kjæreste Landes Fremtid i en Haand, han ikke troer, og giver sin Velsignelse til den, fra hvem ingen Velsignelse skal flyde. Alles Blikke ere henvendte paa Philip. Dennes Billede er Centrum for den hele Gruppe; hans böiede Hoved sees fra Siden med Halvmaaneprofilen og den hovmodige österrigske Underlæbe. Alle stirre paa denne politiske Sphinx, hvis Gaade Ingen formaaer at löse, uden hans Jævnaldrende og Medlærling i den store Keisers Statsklögts Skole, Vilhelm den Tause. Dennes Ansigt udtrykker en Blanding af Angst og stille Trods, som om han sagde til sig selv: der knæler min Dödsfjende. Og saaledes blev det.

De vare opdragne sammen under Keiser Carls eget Opsyn, der indviede begge i ung Alder i Regjeringens Hemmeligheder. Dog synes Carl, efter Vilhelms egne Ord at dömme, at have havt större Tillid til denne end til sin egen Sön, thi naar Carl modtog de fremmede Ambassadeurer, var Vilhelm den eneste, der, uagtet sine 7 Aar, fik Lov til at blive i Keiserens Cabinet og bivaane Audientserne. — Du-

mont, *Corps Diplomatique*, *Apologie de Guillaume d'Orange.* Begge lærte tidlig at tie, og det er ikke uden Grund, at den ene af Protestanterne fik Tilnavnet: le Taciturne, og den anden af Jesuiterne kaldtes Filippo el Discreto; men Carl viste dog den förste större Fortrolighed end den sidste, det være sig at han vilde vinde Vilhelm, og var sikker paa sin Sön, eller den gamle, huldsalige Keiser fölte sig tiltrukken af Vilhelms naturlige muntrere Sind. Noget gjorde Erkjendtligheden mod Vilhelms Slægt, thi denne var en Brodersön af Carls Fortrolige, Greve Henrik af Nassau, der havde bidraget saa væsenlig til Carls Keiservalg. Nogle mumlede endog om, at Carl for Vilhelms Moder havde næret Fölelser af et ömmere Slags. Vilhelm var rödhaaret ligesom Keiseren. Det samme belgisk-tydske Blod flöd i deres Aarer. Derimod blev den sorthaarede og spanske Philip sin Fader bestandig fremmed. Carl var gemytlig og nedladende, Sönnen stolt og kold. Derover klagede Keiseren ofte. Han kjendte sine Hollændere, og sage tidt om Philip: "s'il ne retenait cet orgeuil d'Espaine, il prevoyoit bien, vu'il seroit la cause de la ruine entière de ce pays." — Dumont, *Corps Dipl.* V, I, 391 b. "Da Philip kom til Holland var han og forekom alle at være spansk, talte lidet og kun spansk, og holdt sig fjern fra Folk, for derved at foröge deres Ærbödighed.*) En overdreven Devotion blev ham tidlig ind-

---

*) *Et esse et videri omnibus Hispanus, parce loqui, nec nisi hispanice, publico libenter abstinere, et quasi ex abdito venerationem intendere.* — **Strada de bello Belgico, I, 80.**

podet af hans Gouverneur Don Juan Zunige, Commandeur af Castilien. For Vilhelm var derimod det Religiöse, strengt taget, aldrig Hovedsagen. Idetmindste kan man i den Henseende ikke fritage ham for en vis Vaklen. Han var födt i den lutherske Tro, blev, rigtignok meget ung, ved Carls Hof omvendt til Catholicismen, og gik endelig efter Keiserens Död igjen over til Protestantismen, i hvilken han döde. Hvad han bestandig kjæmpede for, var Samvittighedsfriheden. Han var en god Christen, men Dogmet som saadant var for ham det Underordnede. Philip omvendt. Intet havde Gyldighed for ham, uden den catholske Læres strenge Bogstav, saaledes som Jesuiterne fortolkede det. Samvittighedstvang og Casuistik gik Haand i Haand hos ham, thi han var overtroisk. Det eneste, hvori deres Fölelser og Anskuelser mödtes, var Afsky for Pavemagten, men af forskjellige Grunde: Vilhelm af Frisindethed, Philip af despotisk Hang. Paverne tillod Ingen at være Herre i sit eget Indre, i sin Samvittighed; det oprörte Vilhelm af Oranien. De tillod Ingen at være Herre i sit eget Huus, i sit eget Rige; det kunde Philip ikke taale. Derfor fremmede Vilhelm Reformationen som Modvægt mod Pavens og Klærkernes aandelige Tyranni. Derfor fremmede Philip den hellige Inquisition som en Modvægt mod den hellige Faders og Biskoppernes verdslige Magt.*)

*) **Pius IV. modarbeidede af alle Kræfter Inquisitionen. Han følte, at den meget mere var en monarchisk end en papistisk Institution. Dens Medlemmer bleve udnævnte af Kongen, dens Domme vare inapzellable, og Fuldbyrdelsen den verdslige Magt overdraget. — J. de Maiste:** *Lettres sur l'Inquisition.*

Der var af Naturen et Dyb stadfæstet mellem Philip og Vilhelm, og Carl V. lagde Sæden til en evig Adskillelse i deres Hjerter, uvist om af Beregning, eller ufrivillig. Han var mægtig nok til at kunne idetmindste forlehne Vilhelm med Nederlandene, hvis han havde villet. Der vare selv Familiegrunde tilstæde, der kunde forsvare et saadant Skridt i Rigsadelens Öine. Greverne af Nassau og Oranien stode Keiserthronen nær nok, og Oranien var et Lehn under Hertugdömmet af Burgundien, hvortil Belgien dengang hörte. Den unge Mands Personlighed egnede ham i fuldeste Maal til Herre over de Lande. Han var almindelig yndet. Hans Giftermaal med Anna af Egmont, Grevinde af Buren, skaffede ham end flere Forbindelser i Landet selv. Den offentlige Mening i Holland havde alt længe seet op til ham, som den fremtidige Styrer. Carls Fortrolighed gjorde ham endnu sandsynligere. Men Philip blev udnævnt. Alle andre Tegn paa keiserlig Velvillie og Tiltro bleve ham til Deel, selv med Forbigaaelse af Thronarvingen. Han erholdt förend denne den gyldne Vlies;*) han blev 23 Aar gammel udnævnt til Anförer over Hertugen af Savoyens Armee i dennes Fraværelse, blev sendt med Keiserkronen til Keiserens Broder Ferdinand, og endelig lænede den aldrende Keiser sig paa hans Arm, da han vandrede den sidste Herskergang til Thronafsigelsen, ja selv under denne forlod Faderhaanden ikke den elskede Oraniens Skulder. Og dog kjendte Carl

*) — Groen van Prinsterer, *Archives et correspondence de la Maison d'Orange-Nassau.*

Philips skinsyge Sind, og dog maatte han vide, at han derved saaede ligesaamange Drageteender i hans kolde Hjerte; og dog saae han med Angst frem til den Tid, da Philip skulde raade ene (see ovenfor). Endnu mere. I een Henseende behandlede Carl Vilhelm som de övrige nederlandske Adelsmænd. Han styrtede Oranien i Gjæld. De vigtigste diplomatiske og militaire Sendelser bleve denne overdragne i en Alder, hvor en naturlig Forfængelighed gjör Mennesket mest glimresygt, og han maatte, som Egmont, som Brederode, som Berlaymont selv afholde alle Udgifter derved. Hans Sendelse med Keiserkronen til Ferdinand kostede ham to Hundrede Tusinde Gylden, en uhyre Sum paa den Tid. Carl opmuntrede ham til at före stort Huus og leve standsmæssig, og den unge Mand, der rimeligviis stod i den Formening, at Keiseren vilde betale hans Gjæld, var let at lokke; saaledes holdt han i Aaret 1551—1552 i Brüssel 24 Riddersvende, 18 Pager, foruden alle andre Huusfolk, hvoriblandt det næsten fabelagtige Antal Kokke: otte og tyve.*) Imidlertid vænnede Carl Philip tidlig til Sparsommelighed. I et Brev til dennes Lærer i Politik, Don Juan de Tavera, Cardinal og Erkebiskop af Toledo, skriver Carl under 14de Septbr. 1540. "Lær Infanten itide Orden og Tarvelighed, og væn ham til at lægge tilside af de Penge, jeg anviser ham" o. s. v. — *Papeles de Estado* fasc 950, hos Antonio de Herrera. *Historia General del mundo del tiempo de Felipe II.*

*) — Haer, *de initiis tumultuum Batavorum*, p. 182.

Vilde Carl gjøre Vilhelm og Philip afhængige af hinanden, og den Ene saaledes til Baand paa den Anden, som Augustus gjorde med Tiberius og Germanicus, eller handlede han uden Overlæg? Historieskriverne tie, men Kjendsgjerningerne tale.

Fremtidens Sæd var lagt. Partierne i det spanske Rige grupperede sig allerede om Philip og Vilhelm. Den spanske Adel og det reencatholske Parti i Nederlandene (Berlaymont, Viglius) sluttede sig til den nye Konge. Borgere og Protestanter, hvoriblandt de mægtigste Adelsmænd — til Vilhelm. I ti Aar forstod Keiser Carls Datter Margaretha af Parma, Nederlandenes Gouvernante, som hun kaldtes, ved sit kloge Maadehold at afværge Stormen, men Indförelsen af det tridentinske Concils Beslutninger i Nederlandene (1565), som Philip trods hendes, og selv en Deel af sit spanske Statsraads (Ruy Gomez de Silva, Fyrste af Ebolis, og Hertugen af Ferias) Modstand, satte igjennem, modnede Revolutionen, og ved det saakaldte Brüsselerforbund *(compromis de Bruxelles)* 1566 kom det til aabent Brud.

Philips Minister for Nederlandene, Cardinal Granvella havde ikke tiltroet forgjældede Adelsmænd og frygtsomme Borgermænd, at de vilde vove aaben Opposition mod Souverainen og mod den hellige romerske Kirke. Han foragtede dem i den Grad, at han aldrig betegnede dem anderledes, end ved Navnet: Betlere *(les Gueux)*, hvilket de snart optog som Hæders- og Partinavn. Om dette Mærke samledes de i Herren af Cuelembourgs Hotel i Brüssel og svoer det

tridentinske Concil og Inquisitionen en Kamp paa Liv og Död. Af den der udgaaede Pagts Underskrifter slutter man sig lettest til, hvor Vilhelms Parti var blevet stærkt. Herrerne af Egmont, Horn, van der Noot, Montigny, Marnix, Herre af Aldegonde, Lalaing, Brederode, fyldte alle Vilhelms Flok. Det ligger i den Tids Charakteer, at kun faa af de borgerlige Navne ere blevne opbevarede. Alt hvad Holland og Belgien eiede af betydningsfulde Personligheder, paa Greven af Berlaymont og Kantsler Viglius nær, gik med Oranien.

Imidlertid var Philip alt længe lovmæssig og anerkjendt Herre. Han behövede ei som Tiber at anvende hele sin Snildhed, forat den factiske Magt var ham vis. Denne havde at sikkre sig Besiddelsen; hiin det han alt besad.

Der vare ogsaa Partier i Rom. Foruden Germanicus, hvem August efter Nogles Mening havde bestemt til sin Efterfölger,*) vare der Mænd i Rom, som foruroligede Tiber. "I hans sidste Samtale med Augustus havde denne gjort ham opmærksom paa adskillige Romere, hvoraf nogle vare den överste Magt voxne, men ei önskede den; nogle higede derefter, uden at have Skuldre dertil, og hvoraf endelig et Par baade begjærede og magtede den. Han havde fremhævet M.

*) *Nam dubitaverat Augustus Germanicum sororis nepotem, et cunctis laudatum, rei Romanæ imponere; sed precibus uxoris evictus; Tiberio Germanicum, sibi Tiberium adscivit.* — Tac., Ann. IV, 57.

Lepidus, som Principatet voxen, uden at skjötte derom; Asinius Gallus, Vipsanias, Tibers fraskilte Hustrues, Mand, hvis Lyst var större end hans Evne; samt den rige L. Arruntius og Cn. Piso, der baade besad Kraften og Villien til at bemægtige sig den överste Magt, hvis Leiligheden fremböd sig." — Tac., Ann. I, 13. Derfor skred han med lydlöse Fjed til Enevælden, for baade at forske Partiernes Tilstand, og gjöre sig selv eftersögt. Han forberedede sig i Löndom, holdt sig hjemme, iagttog den dybeste Familiesorgs ydre Pligter, saae Ingen uden sin Moder Livia, og gjennemgik de Acter og Memoirer, der fulgte med Augusts Testamente, og hvori denne "med egen Haand" havde nedskrevet Verdenskredsens politiske Oversigt indtil mindste Detail.*)

Nu skulde Senatet holde Möde, forat höre Divus Augustus's Testamente oplæse. Der mödte Tiber förste Gang offentligen efter Adoptivfaderens Död. Han var fulgt af Soldater. Raadsherrerne strömmede til ham, nogle for at bevidne ham Deeltagelsen i hans Sorg, nogle for at udforske den Uudforskelige, nogle for i Tide at indsmigre sig hos den vordende Cæsar. Alle vare spændte paa det, der skulde komme. Han satte sig med blegt og lukket Aasyn paa sin vante Plads. Man bestormede ham med Bönner om, at forbarme sig over Republiken, om naadigst at ville modtage

*) *Opes publicæ continebantur, quantum civium sociorumque in armis; quot classes, regna, provinciæ, tributa, aut vectigalia, et necessitates ac largitiones, quæ cuncta sua manu perscripserat Augustus.* — ibid. I, 11.

Herskerstaven. Han svarede dunkelt og undskyldende: "Magtens Byrde var tung; hans Kræfter kun svage; den guddommelige Augusts Aand havde ene været et sligt Hverv voxen; vel havde han (Tiber) i nogen Tid deelt Möien med sin Fader, men derfor vidste han og saa godt, hvor besværligt Kaldet var, hvor stort et Ansvar der fulgte med Enevælden. Der vare saa mange udmærkede Mænd i Rom, hvorfor da læsse Alt paa Een. Flere vilde det falde lettere med samlede Kræfter at varetage Republikens Tarv." Han talte længe, men blev med hvert Ord mere uforstaaelig og mere indviklet. "Selv naar Tiberius Intet vilde skjule, faldt hans Ord mörkt og svævende; hvor meget mere, naar han stræbte efter at holde sine Tanker i Löndom." *) Raadsherrerne, "der Intet frygtede saa meget, som at have Udseende af at fatte hans Tale," blandede nu Klager og Taarer med Bönner. De omfattede Tibers Knæer, de strakte deres Arme til Gudernes, til Augusts Billedstötte. Da lod Tiber sin Faders Testamente oplæse, hvorpaa han yttrede: "at ligesaavist som han ei var Mand for hele Statsstyrelsen, saaledes var han beredt til at overtage hvilken Deel deraf, som Senatet i sin Viisdom vilde overdrage ham." — Asinius Gallus (see ovenf.) reiste sig og spurgte: "Hvilken Deel af Regjeringen vil du overtage, Cæsar?" Tiberius taug lidt, derpaa svarede han: "Det sömmer sig ei for mig at vælge nogen Deel af

*) *Tiberio etiam in rebus, quas non occuleret, suspensa semper et obscura verba; nitenti ut sensus suos penitus abderet, in incertum et ambiguum magis implicabantur.* — Tac.

det, som jeg foretrækker i det Hele at undslaae mig for." — Asinius Gallus mærkede Uraad: "han havde ei spurgt saaledes, som om det var hans Alvor at dele det, der ei kunde deles, men for at det af Tibers egen Undskyldning skulde fremgaae, at ligesom Republikens Legeme var eet, saaledes maatte den styres af een Sjæl." Derpaa gik han over til en Lovtale over Augustus og en Berömmelse af Tibers civile og militaire Fortjenester. Men Tiber tilgav ham aldrig. Derpaa reiste Arruntius sig, den samme, hvem Augustus havde betegnet, som baade Principatet voxen og lysten derefter. Han talte i samme Aand, som Gallus. Men han var mistænkt, og hans Ord vakte Cæsars hele Vrede. Haterius spurgte: "hvorlænge vil du lade Republiven hovedlös, Cæsar?" — Tiberius gav ham et skarpt Svar. — Scaurus reiste sig og sagde: "der er Haab om, at Senatets Bönner ei skulle blive frugteslöse, siden Cæsar ei har gjort Brug af den Ret, som Tribunmagten giver ham, til at stryge Spörgsmaalet om at udsee August en Efterfölger i Principatet, af Dagsordenen." — Disse Ord vare Tiber utaalelige; men han svarede ikke, og Senatet gik fra hinanden, "uden at han havde tilstaaet, at han modtog Magten, men ogsaa uden at han ligefrem afslog den." — Imidlertid havde han uddeelt Faner til Tribungarden og skrevet til Hæren. Han handlede med Sikkerhed i Alt, undtagen overfor Senatet. Der var endnu den sidste Rest af Republiken.

Det Förste, som nu laae for, var at knække Germanicus, der baade havde et stort Parti i Pom,

og desuden anförte mange Legioner og bundsforvandte Tropper, og let kunne foretrække "at besidde Magten, for at vente paa den." Drusus Germanicus Cæsar var Augusts Sösterdattersön, Sön af Tibers afdöde Broder Drusus, og saaledes Cæsarmoderen Livia Augustas Sönnesön. Hans Moder var Antonia, Marcus Antonius's Datter med Augusts Söster Octavia. Han var gift med Augusts Datterdatter Agrippina, en Datter af M. Agrippa og Julia, der först havde været Augusts Söstersön og Germanicus's Moderbroder Marcellus's Hustru, og efter Agrippas Död ægtede Tiber. Germanicus's Söster Livia den yngre var gift med Tibers Sön Drusus. Han var saaledes paa alle Sider forbundet med den cæsariske Slægt, og selv ifölge Augusts udtrykkelige Befaling adopteret af Tiber (see ovf.). Historieskriverne ere enige i at tillægge ham alle de Dyder, der pryde en Mand: höimodig, maadeholdende, tapper, reen i sit Privatliv, mild og venlig i Væsen, aaben og hjertelig mod Alle. (Tac., Ann. I, 33; II, 13; 72, 73.) Han var den store Julius i mindre Maalestok. Dertil kom, at han var Sön af den vennesæleste Mand i Rom paa Augusts Tid. Folk havde almindelig seet op til hans Fader Drusus, som den der vilde give Republiken sin gamle Frihed tilbage, hvis han kom i Besiddelse af Magten,*) og det samme Haab, den

*) Tiber havde i sin Forgjængers levende Live modarbeidet sin Broders Planer i denne Retning, ved til August at forraade et Brev fra Drusus, der handlede om Midlerne til at tvinge August til at opgive Enevælden. — Suet. Tib. 50.

samme Tillid nærede man til Sönnen, der i Alt slægtede Faderen paa.

Agrippina var en Qvinde af mandigt Sind, storartet, af ukrænkelig Kydskhed og Troskab mod sin Ægtemand — en sjelden Dyd i Rom, — "herskesyg, ude af Stand til at finde sig i jævne Forhold, og satte Mandens Bekymringer istedetfor Qvindens Feil."*) Der var et ligesaa stort Dyb stadfæstet mellem Livia og Agrippina, som mellem Tiber og Germanicus. Livia var en af disse kolde, blöde Qvinder, halv Blöddyr og halv Koral, der aldrig ere saa grusomme, som naar de græde. Derfor "passede hun baade til sin Mands Rænker og sin Söns Forstillelse." Selv Agrippinas "mellem den Stands Matroner sjeldne Frugtbarhed" var hende forhadt, fordi hendes Sönnesön Drusus's Hustru, Livia den yngre, var barnlös. (Tac. Ann. II, 43.) Herover opstod qvindelige Fiendtligheder mellem Svigerinderne, thi de to Liviaer lod ingen Leilighed til at saare den stolte Agrippina gaae forbi, og denne "optog let Handsken, uden forsaavidt hendes Kydskhed og Kjærlighed til sin Mand vendte hendes utæmmelige Sind til det Gode" (Tac. Ann. I, 33), hvorimod det aldrig forstyrrede de to Svogeres og Adoptivbrödres gode Forhold.

Germanicus var vanskelig stillet. I Rom conspirerede Scribonius Libo, som Nogle mene, i hans Navn, men overeensstemmende med Alles Dom uden

*) *Æqui impatiens, dominandi avida, virilibus curis feminarum vitia exuerat.* — Tac., Ann. VI, 25.

hans Vidende. I Tydskland og Illyrien opstod der Mytteri i Armeen, — i Tydskland fordi Germanicus's Legioner foretrak deres Anförer for den nye Cæsar, og kun med Fare for sit eget Liv formaaede han at dæmpe et Oprör, hvis egentlige Grund var Kjærlighed til ham selv. "Men jo nærmere han selv var ved Haabets Fylde, desto större var hans Iver for Tiber." Han tvang Sequanerne og Belgierne til at underkaste sig Cæsar, og handlede i Alt som en Romer af den gamle Skole; men Misfornöielsen i Armeen var endnu ei undertrykt. I Illyrien var Mytteriet af romersk Oprindelse. Oprörerne stod i Forbindelse med Misfornöiede hjemme. Dertil sendte Tiber sin Sön Drusus. Selv blev han rolig i Rom og lod Folk fortabe sig i tusinde Formodninger om, hvorfor han ikke selv begav sig til de illyriske og pannoniske Legioner, og med Cæsarmajestæten knuste Oprörerne. "Han modarbeidede aldrig Rygter og Gisninger. Han vidste, at Tiden er deres eneste Herre." Grunden til hans Handlemaade var Forholdenes Usikkerhed i Rom, og at han "hverken vilde give Staten eller sig selv Tilfældet til Priis." Den tydske Armee var stærkere, den pannoniske nærmere; hiin stöttede sig til Gallien; denne truede Italien. Hvilken skulde han foretrække? og vilde den, som ei blev begunstiget ved Cæsars Nærværelse, ikke optage det som en Tilsidesættelse? Sine Sönner kunde han sende, uden nogen Fare for Majestæten, hvis Ærværdighed voxer med Afstanden. Mislykkedes end disses Sendelse, var der endnu Haab: Cæsar var i Baghaanden. Imidler-

tid lod han som han vilde reise til Armeen, udnævnte paa Skrömt Ledsagere, lod Skibe udruste, og förte saaledes först fornuftige Folk, dernæst Mængden og længst Provindserne bag Lyset, indtil han endelig gav Vinterens Nærhed og Forretningernes Mængde Skylden for Udsættelsen," (Tac., Ann. I, 47.) Da det endelig var lykkedes Drusus og Germanicus — tildeels ved Agrippinas Bistand — at faae Bugt med disse Opstande, foredrog Tiber Udfaldet for Senatet. "Om Germanicus udtalte han sig vidtlöftig rosende, med större Ordbram, end Oprigtighed. Om Drusus sagde han færre, men velmentere Ord." Imidlertid fulgte Lykken Germanicus's Vaaben i Tydskland; han slog Arminius og fuldbragte den Hævn over Varus's Nederlag, som Tiber havde været i Færd med at tage, da Augustus kaldte ham hjem (see ovf.). Tiberius arbeidede sit Had i sig, for at tage det frem, naar det havde gjæret, indstillede Germanicus til Triumph, og fik ham anden Gang valgt til Consul, — men paa den Betingelse, at han blev i Rom og ikke vendte tilbage til sine Legioner, der savnede den ædle Fører: "han havde nu havt Erfaringer og Eventyr nok, nu skulde han blive, og hvis Striden udbröd paany, overlade sin Broder Drusus Leilighed til Udmærkelse, da det dog kun var i Tydskland, at Laurbærkrandsen og Imperatornavnet kunde vindes." Dette Forslag krænkede Germanicus. Han fölte Skinsygens Braad i den glatte Tale, og Intet kunde saare ham dybere end Mistro. Dog blev han. — Hvad Historieskriverne have efterladt os om denne Tid, er ofte ufuldstændigt, og

Traaden vanskelig at holde; Kjendsgjerningerne ere os overleverede, men Bevæggrundene ikke. Det tör derfor ikke med Vished paastaaes, om Scribonius Libos nye Sammensværgelse, der i Tiden falder sammen med Germanicus's Hjemkaldelse,*) staaer i en anden Forbindelse dermed, end den blot chronologiske, men det er vist, at Libo paa den ubarmhjertigste Maade blev domfældt, og Germanicus sendt til Orienten "for at bilægge Stridigheder, der vare opstaaede i Armenien og Syrien." Det hed sig, det var en Æressendelse. Da Tiber foredrog Sagen i Senatet, yttrede han, "at ene Germanicus vilde være det Hverv voxen; han selv var for gammel, Sönnen Drusus for ung." Han bevirkede fremdeles, at Germanicus af Senatet erholdt hele Orienten til Omraade og mere udstrakte Fuldmagter, end Landshövdingerne i Almindelighed. Men paa samme Tid fik han Syriens Præfect, Silan, der var Germanicus hengiven og slægtbunden, forsat, og Cn. Piso — den samme, der ifölge Augusts Udsagn var den anden Mand i Rom, hvis Ærgjerrighed svarede til hans Dygtighed — udnævnt til hans Efterfölger. Man vilde i vore civiliserede Dage ikke handle snildere. Tiber frygtede Begge, baade Germanicus og Piso. Han kjendte den Förstes höie Sind og den Andens voldsomme Charakteer. Han vidste, at Piso var ligesaa nidkjær paa Germanicus, som Pisos Hustru Plancia paa Agrippinas berömte Dyd og Skjönhed. De skulde derfor slide hinanden op, og det skete.

---

*) *Sub idem tempus Libo Drusus defertur.* — **Tac., Ann. II, 26.**

Germanicus's Overbestyrelse af Orienten og Pisos Underbestyrelse af Syrien blev en Kilde til Tvistigheder mellem Begge, og Krænkelser for den ædleste af de To — for Germanicus. De klagede over hinanden, og Tiberius gav ingen af Delene Ret, men irettesatte skifteviis Begge. Ingen veed, hvilke hemmelige Instructioner Piso havde, men de officielle Formaninger, han fik fra Rom, forögede kun hans Ulydighed mod sin nærmeste Forosatte Germanicus. Denne fik i Förstningen milde Advarsler, fulde af den underfundigste Salvelse, men da han for at udhvile sig fra den daglige, langsomt dræbende Kamp, havde foretaget en Reise til Ægypten, hvorhen Pisos og Plancinas Forfölgelser ei kunde naae ham, og hvor han i videnskabelig Lediggang sögte at drukne tidligere Bekymringer, fik han pludselig et skarpt Brev fra Tiber for den Dristighed, uden dennes Tilladelse at have gaaet til Alexandrien. "Det hörte nemlig med til Augusts Regjeringsprinciper, at ingen Raadsherre eller romersk Ridder, uden Tilladelse, maatte reise til Ægypten, som var Italiens Kornlade og Nöglen til Middelhavet, og hvorfra den, der havde at byde over en nok saa lille Haandfuld Folk, var istand til at trodse selv de störste Armeer, hvis han vilde gjöre Opstand mod Moderlandet." (Tac., Ann. II, 59.) Da Germanicus efter en iilsom Reise kom tilbage til Syrien, fandt han alle sine Foranstaltninger omstyrtede af Piso. Nu flammede Hadets skjulte Glöder op. Det kom til store Ord, Germanicus undsagde Piso, og viste ham bort fra Syrien. Men kort efter blev han

farlig syg; Sygdommen forværredes ved den Syges Overbeviisning om at have faaet Gift af Piso, og han döde i Antiochia Aar 19 e. Chr., efter at have advaret sin Hustru mod Tiber og Livia. Det gik ham, som alle aabne Charakterer, Mistanken var kommen en Dagreise for seent: — Piso erfoer Germanicus's Endeligt paa Reisen til Rom. Saalidet kjendte han Jordens Mægtige, at han i sin Fryd over sin Fiendes Död offrede Takkeoffre til Guderne. Men denne Glæde varede kort. Rygterne om hans Deelagtighed i Germanicus's Död vare gaaede forud, og mörke Anelser aandede ham imöde fra Rom. Han sendte derfor sin Sön i Forveien for at undersöge Stemningen. Tiberius modtog den unge Piso gjæstfrit, som han pleiede at gjöre ved adelige Ynglinge, og Drusus tilskrev den gamle Piso et beroligende Brev: "at vare visse Rygter sande, saa var han den nærmeste til at tage sig deraf, men han önskede det var Mundsveir, og Germanicus's Död skulde ikke blive Nogen til Ödelæggelse." Men Brevet var ham dicteret af Tiber, der brugte sin egen Sön til Værktöi i Intriguen.*) Piso fattede Mod og fortsatte Reisen til Rom. Der blev öieblikkelig lagt Sag an imod ham og Plancina. I Begyndelsen gav Tiber sig Udseende af mild Rolighed. Tacitus siger, at han har hört af gamle Folk, at Piso var i Besiddelse af en Brevvexling, der indeholdt Tibers hemmelige Instructioner med Hensyn til Germanicus, og hvoraf Piso havde truet med at benytte sig til sit Forsvar i Se-

*) *Neque dubitabantur præscripta ei a Tiberio, cum incallidus alioqui et facilis juventa senilibus tum artibus uteretur.* — Tac. Ann. III, 8.

natet. Disse Aktstykker lokkede Sejan fra ham ved falske Löfter om Cæsars Naade. Da var det forbi med Mildheden. Da Piso förste Gang derpaa kom i Senatet for at tale sin Sag, mærkede han snart Uraad. Anklagen imod ham, der för havde været slaaet sammen med den imod hans Hustru Plancina, blev nu adskilt derfra; alle Ansigter vare mörke, og forskjellige Raadsherrer henkastede fiendtlige Yttringer (*infensas patrum voces*). "Over Intet blev han dog saa forfærdet, som over at finde Tiber uden Vrede og uden Medlidenhed, kold og lukket for ethvert Indtryk." Næste Morgen fandtes han i sin Seng med overskaaren Hals, uvist om med egen Haand eller ved en af Tibers Bödler. Plancina havde bedre Hold paa Livia, og blev frikjendt.*) — Saaledes endte Germanicus og Cn. Piso. Asinius Gallus og L. Arruntius og alle de Ærgjerrige fik senere den samme Skjæbne. Kun Lepidus, "der ikke önskede Magten, skjöndt han var den voxen," nöd til sin Dödsdag Cæsars Tillid og Venskab, forsaavidt Cæsars Venskab kunde gaae.

Imidlertid lander Agrippina ved Brundusium. "Da man langt borte öinede hendes Skib, strömmede Folk i en saadan Mængde hende i Möde, at ei blot Havnen og hele den nærliggende Strandbred, men Huse og Tage vare bedækkede med sörgende Mennesker (*moerentium turba*) .... Hun steg iland mellem tvende af sine Börn, med Blikket heftet til Jorden, holdende den afdöde Ægtefælles Askeurne i Haanden. Da formaaede

*) ibid. 15—16. (Smnlgn. nedenfor Philip IIs Forhold til Antonio Perez.)

Ingen mere at holde Suk og Taarer tilbage; al Forskjel mellem nære Slægtninge og Fremmede, Mænd og Qvinder, forsvandt; kun gik den nysankomne Sorgens Forstærkning foran Agrippinas eget af Smerte udmattede Følge." — Tac., Ann. III, 1. Tiberius gav Befaling til at Calabriens, Apuliens og Campaniens Övrighedspersoner skulde slutte sig til Ligfölget, og sendte selv tvende Cohorter af Tribungarden som Æresvagt. Paa denne Maade skred Ligfölget langsomt til Rom, med vendte Fakler og Mærker pae halv Stang i Spidsen. Hvor det kom, var Adelen i Sorg, Almuen i Sæk og Aske, og Luften svanger af Rögelse. Ved Terracina stödte Drusus og Claudius, de af Germanicus's Börn, der vare blevne tilbage i Byen, Consulerne Valerius og Aurelius og endelig Senatet til. Veien var opfyldt af den romerske Almue, der spredt hist og her gav sine Taarer frit Löb. Hykleri og Smiger var der ei tilstede; thi Alle havde en Fölelse af, at Tiber kun slet skjulte sin Glæde over Germanicus's Död." Selv holdt han sig hjemme tilligemed Livia, "baade fordi han ansaae det under sin Værdighed at klage offentlig og for at den falske Sorg ei skulde blive læst paa hans Aasyn." Man hykler Venskab; man stiller sig glad an; men Had og Smerte lade sig ikke eftergjöre. Germanicus's Moder Antonia blev tvungen til at holde dem med Selskab, forat Grunden til Undtagelsen skulde söges i den dybe Bedrövelses Fællesskab. — ibid. III, 3.

Til Agrippina mærker man ikke meget, förend syv Aar senere. Hun synes i denne Tid enten at have levet for sin Sorg og sine Börns Opdragelse,

eller Tiber vidste at tæmme hendes stolte Sind ved selve denne Stolthed. Han havde beroliget hendes Hævngjerrighed ved Pisos Död, og hendes Ærgjerrighed ved at overvælde hendes Sönner Cajus (senere Caligula) og Nero med Æresbeviisninger, uden dog at adoptere dem. (Tac., Ann. III, 29). Men han havde ingen af Delene tilfredsstillet, og endnu mindre givet hende nogen virkelig Tröst i hendes dybe Sorg og Savn. Han holdt hende i Tvivl og Spænding, svævende mellem Udsigten til at opnaae det for sine Börn, som hun havde drömt om for sin Mand, og Frygten for sin og sin hele Slægts Ödelæggelse. Tiberius var Mester i det politiske Coquetteri og forstod til Fuldkommenhed den Kunst "at blande og vende Naadens og Unaadens Tegn *)." Hans egen Sön Drusus var faldet som Offer for sin Hustru Livias (den yngre) Ukydskhed og Seians Ærgjerrighed **). Da Tiber ved Rostra holdt Ligtalen over sin Sön, lod han Agrippinas to Sönner Cajus og Nero före frem, og anbefalede dem offentlig til Senatet, men Adoptionen paafulgte ikke endnu og Drusus havde selv efterladt en Sön. Det var bekjendt i Rom, at Seian havde ladet Drusus dræbe ved Gift, og dog stod han höiere i Gunst hos Cæsar end nogensinde. Hvorfor skulde Seian da ikke blive ved paa den samme blodige Vei til Magten, som hidindtil? Man talte i Rom kun om hans forestaaende Ægteskab med Drusus's Enke, som vel var Tiber imod paa Grund af Mandens lave Byrd, men som han dog ei aabent

*) *miscuit ac vertit iræ ac clementiæ signa.* — Tac.

**) Seian var hendes Elsker — Tac., Ann. IV, 8—11.

modsatte sig. — Tac., Ann. IV, 39—40. Alt dette bragte Agrippina udaf sig selv. Modgang gjör snaksom, naar man först bryder Tausheden, og hun fyldte snart Rom med sine Klager. Hun havde et stort Parti, som dels Erindringen om Germanicus, dels Medlidenheden over hendes egen Skjæbne, dels Hadet mod Seian skaffede hende, men dette Parti fremskyndte, som Partier saa ofte gjöre, hendes Ruin ved umodne og örkeslöse Demonstrationer. Da Cornelius Cethegus og Visellius Varro vare Consuler (Aar 24) udgik der Befaling fra Pontificerne, at der skulde gjöres offentlige Bönner for Cæsar, saavelsom for Drusus og Nero. Det huede ei den Gamle, at see de unge Mennesker gjöres lige med ham selv. Han lod Pontificerne kalde og spurgte, "om det var skeet ifölge Agrippinas Bönner eller Trudsler", og lod sig kort efter i Senatet forlyde med, "at de to Ynglingers Sind burde ei spores til Hovmod ved utidige Æresbeviisninger*)." Man troer i vore Dage, at det er et moderne Regjerings Princip, som er kommet ind med det constitutionelle Liv, at straffe farlige politiske Fiender gjennem deres Venner, inden man kommer til dem selv, for paa denne Maade om muligt at omvende dem. Man feiler. Det var netop Tibers Politik. Da han först hörte den fjerne Lyd af Agrippinas Klage, faldt han over tre af hendes og hendes afdöde Ægtefælles Venner: Silius og dennes Hustru Sosia samt Titius Sabinus bleve anklagede for Majestætsforbrydelse i Senatet,

*) — ibid. IV, 17.

og tvungne til "at gjöre det af med sig selv," som det hed i den Tids Sprog*). Dette taalte Agrippina endnu. Men da Tiber derpaa lod hendes Slægtning Claudia Pulcra anklage for uteerligt Forhold med en vis Furnius, holdt hun sig ikke længer. Hun begav sig skyndsomt til Cæsar, der netop var ifærd med at offre til Divus Augustus's Minde, og lod ham höre, "at man ei skulde troe, at den samme Mand offrede til Augustus's Billedstötte, og forfulgte hans Slægt. Hun skjönnede grant, at Pulcras eneste Skyld var Hengivenhed for hende", og mere i den Aand. Tiberius taug först, derpaa sagde han paa Græsk: "det, der trykker dig, er, at du ei regjerer." Pulcra og Furnius bleve begge domfældte. Noget efter gav Agrippinas Legem efter for hendes sjælelige Lidelser, og hun faldt i en svær Sygdom. Cæsar besögte hende. Efter at have udöst sit Hjerte i vrede Klager, bönfaldt hun ham om at ynkes over hende i hendes Ensomhed: "han skulde give hende en Ægtemand; hun var endnu ung; en Hædersqvindes eneste Tröst var Ægteskabet; og der vilde vel findes dem i Rom, der vilde værdiges at være en Mand for Germanicus's Hustru og en Fader for hans Börn." Meget ledes hun til dette Önske

*) *de se ipso statuere* var en mildere Art af Dödsdom der kun stod den Anklagede aaben, saalænge han ei var formelig domfældt, og ret betegner den irreligieuse, philosophiske Tilstand, hvori man paa Tibers og hans Efterfölgeres Tid levede i Rom. "Mange foretrak denne Slags Dödsmaade, baade fordi de frygtede Bøddelen, og efterdi de Domfældtes Eiendomme bleve confisquerede, og deres Lig nægtet Begravelse, hvorimod de, der ombragte sig selv bleve jordede og deres Testamenter forblev gyldige, — som Belönning for at skynde sig" — Tac., Ann. IV, 29.

af Moderhjertets Angst, thi Seian omgav hende med Snarer, og pönsede kun paa Midlerne og Leiligheden til at rydde hendes Sönner af Veien, Noget der hidindtil havde været ham umuligt "formedelst Tjenerskabets Troskab og Moderens ukrænkelige Kydskhed" *). Cæsar fattede tilfulde denne Böns Betydning, men "han forlod hende uden Svar, skjöndt hun trængte ind paa ham." — Tiber havde indbudt hende til et Middagsmaaltid. Seian lod hende sige, hun skulde være paa sin Post; man vilde give hende Gift. Dog indfandt hun sig. "Hun forstod ei Forstillelsen, og skjöndt hun sad ved Cæsars Side, rörte hun hverken Mad eller Drikke. Det undgik ei Tiber. Han rakte hende nogle Æbler og roste deres Skjönhed. Hun gav dem til Slaven, de stod bagved. Da vendte Tiber sig til sin Moder og sagde: "det vilde ikke være forunderligt, om jeg behandlede den med Strænghed, der mistænker mig for Giftblanderi" **). Imidlertid lod han Forfölgelserne mod Agrippina hvile en Stund.

Efter Sönnen Drusus's Död var nemlig hans Yndling Ælius Seianus begyndt at blive ham mistænkt. Denne Mand, hvem Tiber strax efter Augusts Död havde sat over Tribungarden, "var en Sön af Seius Strabo, romersk Ridder; han havde först i en ung Alder sluttet sig til Augusts Dattersön Cajus Cæsar. Efter dennes Död blev han bekjendt med Tiber, hvem han snart saa aldeles besnærede, at denne, der var lukket for Alle, gav Seian hele sin Tillid. Dette op-

*) — ibid. IV, 12.
**) — Tac., Ann. IV, 52—24.

naaede han ei saameget ved egen Klögt, thi han blev selv ét Offer derfor, som ved Gudernes Vrede mod det romerske Rige, til hvis Vanheld han baade levede og döde. Hans Legeme var udholdende, hans Aand dristig; selv skjult gjennemskuede han Andre; krybende og hovmodig; udvortes beskeden, indvortes higende efter Magt og Anseelse, og derfor snart gavmild og ödsel, oftere flittig og aarvaagen." — Tac., Ann. IV, 1. Fra det Öieblik at denne ærgjerrige Mand havde vovet at beile til Drusus's Enke Livia, eller som Sueton kalder hende Livilla, forstod Tiber Grunden til Seians Had mod Agrippina og hendes Slægt, ikke for det, at den var ham kjærere, thi han pleiede at prise Priams Lykke, der havde overlevet alle Sine (Suet., Tib. LXII), men fordi han ingen Medbeilere til Magten taalte, hverken i den nærværende eller den tilkommense Tid. Han besluttede derfor at holde Seian i Skak med Agrippina, og tæmme denne ved Seian, ligesom han havde gjort ved Germanicus og Cn. Piso. Ligtalen over Drusus havde han sluttet med Önsket om, at Consulerne eller Senatet vilde modtage Magten af hans Haand*). Tacitus betragter denne Yttring som Mundsveir, maaske med Rette, thi skjöndt man fra dette Öieblik af ikke mere finder den samme Energi hos Tiber, som tidligere, saa levede Kraften i ham dog endnu op fra Tid til anden, og efter Sønnens Död sögte han, som sædvanlig, Tröst i Forretningerne (ib. IV, 13). Imidlertid fattede han nu den længe over-

*) — Tac., Ann. IV, 9.

veiede Beslutning, at forlade Rom. Han lod, som det var paa kort Tid forat indvie nogle Templer i Neder-italien, men han var bestemt paa aldrig mere at see Verdens Hovedstad, og i hele elleve Aar indtil sin Dödsdag blev han borte, uden nogensinde at gjøre saameget som et kort Besög, hvorimod han undertiden kom lige op til Forstæderne, eller opholdt sig paa Landet et Par Mils Vei fra Rom. Det Meste af Tiden levede han paa Capri. Historieskriverne fortabe sig i Gisninger om Grundene til dette Skridt. En gjætter, at Seians Rænker havde fjernet ham, for at han selv kunde herske i Rom. Var det saa, faldt Seian i sin egen Snare, thi hans Undergang blev forberedt og iværksat paa Capri, og Tiber overlevede Seian sex Aar uden at vende tilbage. En anden, at han i Löndom vilde leve for de samme vilde Lidenskaber, og den vederstyggelige Sandselighed, der havde været hans Tidsfordriv paa Rhodos. Men hvor skjules de Ting saa godt, som i en stor og fordærvet By? Nogle mene, at han bluedes ved sit Ydre. Han havde været höi af Væxt og berömt for sin Skjönhed, nu var han bleven böiet, hans Hoved skaldet, hans Ansigt besat med Saar og oversmurt med Plastre. Andre holdt endelig for, at hans Moder, der saa dyrt havde kjöbt Magten til ham, og ofte lod ham det höre, var ham for myndig, og at han derfor vilde flye hende. Men da hun tre Aar efter (Aar 29 e. Chr.) döde, hvorfor vendte han da ei tilbage? Alle disse Omstændigheder kunne til sine Tider have havt en större eller mindre Indflydelse paa Tiber; men

Hovedgrunden laa snarest i Livslede og Foragt for Mennesker. Han var bleven træt af Regjeringens Detail, af Senatets Smiger, af Adelens krybende Hovmod, af Folkets raa Underdanighed, af Nogles skjulte Modstand, af Andres marvlöse Jabroderskab, af Alles Servilisme. Naar han om Dagen kom fra Senatet med Seian, pleiede han jo at sige: "o Mennesker födte til Trældom", og den Eneste der aabent og mandigt, men hövisk og redelig modsagde ham, Lepidus, nöd hele sit Liv hans Agtelse. Magtens Væsen vilde han nok bevare, og bevare ubeskaaret i det Store, men af Navnet og i det Smaa maatte de gjerne regjere alle, Seian, Macro, Agrippina, Livia Augusta, Drusus og Nero, Germanicus's Sönner, o. s. v. Derfor trak han sig tilbage, "ligesaa begjærlig efter lönlig Vellyst, og ond Lediggang, som han för havde været nedsænket i Forretninger og politiske Bekymringer." (Tac., Ann. IV, 67). Han havde sat Regjeringsmaskinen i Gang; nu skulde den gaae af sig selv; gik Noget af Lave, strakte hans Arm ligesaa langt fra Capri, som fra Rom. Glemte Roms Ærgjerrige, at han endnu levede, kom Tigeren udaf sin Hule, sjeldent men sikkert, og tilintetgjorde dem Alle. Iövrigt er det mærkeligt nok, at han frivillig dömte sig til den samme Straf, som han helst paalagde Andre, nemlig Relegationen til en Ö.

"Hans Fölge var ikke stort: een lovkyndig Raadsherre, der havde været Consul, Cocceius Nerva; af romerske Riddere Seian og Curtius Atticus; Resten dannede Mænd, for största Delen Grækere, for at ad-

sprede ham ved deres Samtaler"*), foruden en lille Afdeling af Tribungarden. Saa stor var Angsten i Rom for Tiber, at hans Fraværelse Intet forandrede i den mörke Stemning, der under ham trykkede Verdens Hovedstad. "Folkets Tale havde i hans Tid aktid været knap og tvetydig, thi han frygtede Friheden og hadede Smiger," men "aldrig havde Staden været mere angst og beklemt, aldrig havde man været mere varsom, selv mod sine Nærmeste, aldrig havde man mere skyet bekjendte som ubekjendte Ören, end efter hans Bortgang. Man saae endog mistænkelig omkring sig til Huse og Vægge"**). De offentlige Anklager, der i hans Tid vare blevne saa hyppige og undertiden erindre om Terrorismen i Frankrig, vedblev som för. Seian, der tilbunds kjendte Cæsars skumle Sind, sporede ham den ene Dag og beroligede ham den næste, thi han vidste, "at Tiber var seen til at tage Beslutninger; men naar han engang havde brudt igjennem Betænkningens Skorpe, beseglede han uheldsvangre Ord med grumme Handlinger"***). Den elendige Yndling havde ikke lagt Mærke til, at Tiber, som alle Tyranner, selv slog Redskaberne for sit Despoti i Stykker, naar nye fremböd sig for billigere Pris. De troe tilligemed Medviderne i deres Forbrydelser ogsaa at udslette Erindringen derom.

Livia Augustas kort paafölgende Död forögede en Stund Seians Magt. Cæsar fölte sig lettet ved Mo-

*) — Tac., Ann. IV, 58.
**) — ibid. IV, 69.
***) — ibid. IV, 71.

derens Hedengang, der altid havde vidst at styre ham med Lempe*). Nu rasede han. Og paa samme Tid, som Agrippina i Rom lagde de förste Miner mod Seian, blev denne brugt til at styrte Agrippina og hendes to Sönner Nero og Drusus. Det hed sig, at Agrippina herskede i Rom, og Tiber paa Capri. I denne Retning blev Cæsar bearbeidet af Seian, og i samme Aand lod Tiber Seian forberede Gemytterne. Efter Tibers Bortgang vare alle hans Indstillinger til og Forhandlinger med Senatet naturligvis skriftlige. Nogle Dage blot efter Livias Död tilskrev Tiber Senatet en lang indviklet Anklage mod Agrippina og Nero. Denne beskyldte han for alskens unaturlig Vellyst; den förste bebreidede han et arrogant Ydre og et hovmodigt Sind; iövrigt var hans Skrivelse som sædvanlig tvetydig og svævende, saaat Senatet ikke engang vovede at afgive en alvorlig Betænkning over Anklagen. Kort efter paafulgte en Skrivelse af samme Natur. Senatet betænkte sig endnu, ikke fordi det jo var lydigt nok, men fordi det tvivlede, om det kunde være Tibers Alvor, at domfælde en Svigerdatter og Sönnesön, og de ikke vovede ene at bære Ansvaret. Imidlertid blev der ham svaret: "at Cæsars Smerte bedrövede dem, hans Farer forfærdede dem. De vare beredte til Hævn; de ventede kun paa hans Befaling, og Majestæten var bedre tjent med langsomme end overilede Domme o. s. v."**) — Dette var Tiber tilstrækkeligt.

*) *Tiberio inveteratum erga matrum obsequium* — ibid. V. Suppl. 5.
**) — ibid. V. Suppl. 11.

Han sendte en Centurion for at paagribe Agrippina og Nero, og bringe den förste til Öen Pandataria, den anden til Pontus. Paa Nero blev Dommen uden Modstand fuldbyrdet. Agrippina havde ikke lært at give efter. Hun bröd ud i Klager mod Cæsar, satte sig til Modværge, og en ædel Qvinde af höi Byrd maatte föle en Corporals barkede Næve i sit Aasyn. Ubarmhjertig slog Centurionen hendes ene Öie ud og slæbte hende til hendes Fængsel. Man föler, at nu maatte Seians Time være slaaet.

Den ældste af Agrippinas Sönner Caius Caligula beholdt Cæsar hos sig paa Capri, den næstældste Drusus, hvem Seian ogsaa havde udseet til Offer, sendte han til Rom, lod ham indeslutte i Palatium, og bevogte. Mere indrömmede han ikke Seians Had. Der er Beviset for, at hans Beslutning var fattet. "Tiber kjendte Menneskene og vidste, at i Modgang ere vi varsomme, i tvivlsomme Forhold tvetydige, i Medgang vise vi os helt, som vi ere." Aldrig stod Seian saa höit i Gunst, som nu. I en Skrivelse til Senatet i Begyndelsen af Aaret 30 e. Chr. siger Tiber: "at det Meste af Magten har han overladt i Seians Hænder, dennes Aarvaagenhed var hans Værn; dennes Raad hans Bistand; Seian var hans Hvile, Seian hans Alderdoms Stötte." Han blev udnævnt til Tibers Medconsul fjerde Gang og Drusus's Enke Livia ham endelig formælet. Saa nær var Seian ved Maalet; men han vidste ei, at dette naaes kun Skridt for Skridt, ikke i et Spring, og man kommer her til at tænke paa det franske Ord: *jamais une cause n'est si près d'être*

perdue; que quand elle parait gagnée. Senatet böiede sig i Støvet for ham: han viste Hovmod. Alle mulige Æresbevisninger: Altere, Billedstötter, selv Templer bleve ham voterede. Han modtog det nedladende, som Noget, der hörte sig til. Ja man drev endog Tilbedelsen saavidt, at man paa Pompeius's Statue i Curien satte Seians Hoved i Marmor. Selv dette var ham ei for Meget. Og imidlertid morede den Gamle sig paa Capri; skrev Seian de kjærligste Breve; lod for denne og dennes Creaturer, som han aldeles holdt sig fra Forretningerne; men arbeidede i Löndom, gav Legionerne, Macro og Seians Fiender hemmelige Instructioner. Det förste offentlige Vink om Seians Skjæbne var en Skrivelse til Senatet, hvori han anklager Seians Ven Asinius, den der i Raadet hver Dag foreslog nye Hædersbeviisninger til ham, "for Skinsyge mod sig over Seians Venskab", og befaler at lade ham paagribe. "Asinius sad lystig og glad ved Cæsars Bord, da Senatets Beslutning blev ham forkyndt ved Prætoren. Han blegnede. Cæsar tröstede ham, sagde: han var jo vis paa Seians, Cæsars og Senatets Gunst, han skulde fatte Mod og forsvare kjækt sin Sag i Rom." Men da han kom til Rom, blev selv Forsvaret ham nægtet; han blev kastet i Fængsel og fik netop Levnetsmidler nok, til at kunne friste Livet. L. Piso var dengang Gouverneur eller rettere Politidirecteur *(præfectus urbis)* i Rom. Det var en mærkelig Charakter, som kun saadanne Tider kunne opvise. Han var udsvævende og paalidelig, drikfældig og paapasselig, og vidste midt i de vanskeligste Forhold at skjule sine

alvorlige Beskjæftigelser ved et lystigt Liv*). Tiberius havde prövet ham ved en to Dage lang Orgie paa Capri**). "Den störste Del af Natten sad han til Bords og drak, stod op ved Middagstid, men besörgede nöiagtig alle sine Forretninger. Augustus havde betroet ham hemmelige Sendelser til Thracien, som han til Tilfredshed udförte"***). Piso fik Befaling til at "indberette" nöiagtig Byens Tilstand, at bevogte alle Samtaler, Seians, Senatets, Folkets Holdning. Paa samme Tid anbefalede Tiber Senatet "Seians Troskab og Dygtighed" og kaldte ham "sin Seian." Senatet var ikke i Hemmeligheden, thi nu udnævnte det Seian og Cæsar til Consuler paany paa fem Aar; denne Beslutning blev motiveret ved, at den sædvanlige Consulatværdighed varede for kort. Dertil föiedes den Bestemmelse, at Senatet skulde gaae de nye Consuler imöde, naar de kom til Rom. Historieskriveren gjör den sindrige Distinction mellem Tiber og Seian: "Tiberius lagde Vægten paa Magten, Seian paa Ærens Glands (Statuer, Offringer, og andre saadanne Hædersbevisninger), thi han var sin egen Afgud og Afgudsdyrker, og vidste ei, at tilbedte Hoveder falde först i Pris"†). Seian hoverede derfor over den nye Senatsbeslutning;

*) *ob rarissimum luxus ac virtutis temperamentum et nullam inter acerrismas curas occupationis ostentationem acceptissimum* — Tac. V. Suppl. 25.

**) — Suet., Tib. 42.

***) — Seneca, Epist, ad Lucil. 83.

†) *Tiberius principatus, quam religionis studiosior; Seianus sui cultor ipse et numen et adorata capita odiosius evilescere nescius.* — Tac., V, Suppl. 31.

Ham sammenlignede tillige Værdighedens Varighed med Tibers Alderdom. Tiber svarede, "at med Hensyn til den Mængde udmærkede Raadsherrer, som fandtes i Rom, som og til det romerske Riges Udstrækning, var det en klog Foranstaltnirg af Forfædrene, at Consulværdigheden kun gaves paa eet Aar; ved femaarige Consulater vilde saavel mange udmærkede Mænd beröves Lönnen for deres Dygtighed, som og de forskjellige Provindser komme til at savne Bestyrere; Spörgsmaalet var ikke om hvad der var til Hæder for ham og hans Seian; begge satte Republikens Tarv over deres eget."

Den 7 Mai Aar 31 gik begge saaledes af. Seian begyndte at ane Uraad. Han beder Cæsar om Lov til at besöge ham paa Capri i den Hensigt at tilbagevinde det tabte Terrain. Tiber svarer, at Forretningerne i Rom vilde lide ved Seians Fraværelse; desuden var han selv betænkt paa snart at vende tilbage. I en samtidig Skrivelse til Senatet blander han sparsom Roes over Seian med dunkle Hentydninger. Derpaa lader han den ene Gang som svækket Helbred holder ham tilbage paa Capri, den anden Gang siger han, det er bedre, og at han snart kan ventes til Rom. Paa samme Tid udnævner han Seian og Seians Sön til Pontificer, man giver dem Caius Caligula til Embedsbroder, hvem han ovenikjöbet anbefaler Senatet som sin Arving. Öieblikkelig vendte Vinden sig. Man begyndte alt at see op til Germanicus Slægt. Kun Senatet tog endnu Feil af Seians Stjerne; saa sandt er Talleyrands Ord, at der er En, der er klogere end

alle Statsmænd, namlig hele Verden. De udnævne ham til Proconsul, og "stille ham frem som Mönster for alle Consuler"*). Tiber svarer ved at frikjende en af Seians faa Fiender, Landshövdingen over Spanien, hvem denne havde ladet anklage i Senatet. Dette var temmelig tydeligt, men Cæsar gjorde det uklart, ved samtidig at lade Nero henrette. Seian fatter Mod igjen, men nu kommer der fra Capri et Rescript til Senatet der forbyder "at offre til nogen Dödelig — (man offrede allerede hyppig til Seian) og der burde i det Hele holdes Maade med de Æresbevisninger, hvormed saavel Cæsar selv, som Andre bleve overlæssede; Forfædrenes Vedtægter burde i denne Henseende efterleves." Tiber vidste, at de, hvis Værdighed er större end deres Dygtighed, forringes i Verdens Öine, eftersom deres ydre Glands formindskes. Alles Öine aabnedes. Smigrernes Hof forlod Seian og gik helt over til Tiber og til Caius. Seian selv vaagnede for sent af den slemme Dröm. Han conspirerede nu offentlig og skjulte ei for sine Venner, der nu vare ligesaa faa, som hans Fiender för havde været, at "man vilde ham tillivs." Han stolede endnu paa Tribungarden og skrabede i Virkeligheden en hel Del Sammensvorne sammen af alle Stænder. Men en af hans Clienter, Satrius Secundus, röbede Hemmeligheden til Germanicus's Moder Antonia, og denne sendte flux en tro Slave, Pallans, til Cæsar med Efterretningen.

---

*) — Tac., Ann. V Suppl. 30.

Tiberius var forberedt. Ingen Tvivl, ingen Opsættelse mere. Han handlede besindigt og rask; lod sin egen Vagt bestikke, udnævnte Macro til Chef for Tribungarden, over hvilken Seian hidindtil havde befalet, og gav ham Befaling til, at lade Drusus, der var under Bevogtning paa Slottet i Rom, före frem og proclamere til Cæsar, hvis det kom til Opstand i Staden, og hvis Seian vovede at forsöge aaben Vold. Macro begav sig den samme Nat til Byen, aftalte det Fornödne med Consulen Memmius Regulus, en udmærket Mand af Regulernes gamle Slægt, men noget langsom af Charakter. Selv holdt Tiber Skibe i Beredskab ved Capri, for at flygte til Legionerne, om fornödent gjordes, og fra Öens höieste Klippe varetog han selv de forskjellige Signaler, som han havde befalet at gjöre paa Land til hastig Meddelelse om Sagernes Gang.

Den 16de October Aar 31 samledes Senatet i Apollos Tempel tæt ved Palatium. Seian kommer ind paa Palatium omgivet af Tribungarden. Han spörger Macro, om denne ei bringer ham Noget fra Cæsar. Macro hilser ham med vant Ærbödighed og hvisker ham i Öret, "at han er udnævnt til Cæsars Collega i Tribunatet, og Skrivelsen fra Tiber, hvori denne Meddelelse indeholdes, vil strax blive Senatet overrakt." Da træder Seian ind i Templet, og kaster med Nakken. Men Macro henvender sig til Prætorianerne (Tribunvagten)og melder dem, at Cæsar giver dem titusind Sestertier hver (omtrent 800 Rbd. i vore Penge) og at han (Macro) herefter er deres Anförer." Han afleverer Cæsars Skrivelse til Senatet og sender Tribun-

garden tilbage til dens Leier, men omgiver Templet med den almindelige Borgvagt *(vigiles)*, under en af sine Betroede, Lacos Anförsel.

Midt under Raadsherrernes Lykönskninger til Seian for den nye Hæder der var ham tiltænkt af Cæsar, aabner Consulen Regulus Tibers Skrivelse. Begyndelsen handler om Forretningssager. Det hörer man ikke paa. Nu komme nogle faa henkastede Yttringer om Seian. Der bliver Taushed. Derpaa læser Consulen op uhyggelige og ildevarslende Hentydninger til ham. Alle studse. Mange forlade Seian og sætte sig paa deres Pladse. Endelig hedder det rent ud, "at to Senatorer af Seians Venner skal hudflettes, og han selv paagribes (hemmelig var Befalingen til hans Henrettelse given); selv vilde Cæsar snart komme til Rom, og han bad derfor, man vilde skikke ham en af Consulerne der med militair Vagt ledsagede den "forladte Olding" til Staden. Alle Pladser i Seians Nærhed vare ledige; han sad nu alene. Consulen tilraabte ham: "Seian overgiv dig." Den Ulykkelige hörte ikke, han var som fastnaglet til sin Plads. Consulen maatte tregange gjentage sin Opfordring. Da reiste han sig dödbleg, blev overgiven i Lacos Hænder og samme Dag henrettet. Hans Lig blev slæbt paa Kroge *(uncis)* til Gemoniæ, Roms Amager, og nægtet Begravelse. Derpaa besluttede Senatet, "at Ingen maatte sörge for Seian; at hans Navn blev udslettet af Almanaken; at Frihedens Stötte blev reist paa Forum." Tiber voterede Senatet fjerde Gang Fædrelandsfadernavnet. Han havde de forrige Gange afslaaet denne tomme Titel. Nu modtog

han ikke engang Senatets Udsendinge; og forböd for Fremtiden Gjentagelsen af dette Tilbud. Senatet vidste hverken ud eller ind. Det rasede mod Seians Slægt og Venner, der alle efterhaanden bleve ryddede af Veien, paa hans Hustru Livia ene nær. Hende skaanede Tiber, baade fordi hun havde været hans egen Sönnekone og af Hensyn til hendes udmærkede Moder Antonia. Men denne taalte ei sin Slægts Skjændsel, og udhungrede sin egen Datter.

Nu kom Raden igjen til Genmanicus's Slægt. Drusus led Hungersdöden paa Slottet i Rom og Agrippina paa sin öde Ö. Dette skete to Aar efter Seians Fald. Cajus Caligula stod ene tilbage af Agrippinas voxne Börn. Han levede, som ovenfor anfört, hos Tiber, der nu begyndte at blive tilaars. Til Cajus sluttede Macro sig; han saae, at Ynglingen trods sin Opfarenhed alt havde "lært Forstillelsens Falskhed og Oldinge-Rænker paa Bedstefaderens Skjöd *), og at den Gamle var afmattet af Livets Lyst og Livets Strid, thi skjöndt han ingenlunde var blind for Cajus's onde Natur **) og selv havde en Sönnesön i Live (Drusu's Sön Tiberius, som Cajus senere lod henrette) saa forandrede han dog ei sin Beslutning med Hensyn til Cajus's Adoption. Heller ikke Macros Beregninger undgik ham; thi til denne sagde han engang spottende: "du forlader den

---

*) *Nam etsi commotus ingenio juvenis, simulationum tamen falsa artesque seniles in sinu avi perdidicerat.* — Tac.

**) "Da Cajus engang i Samtalens Löb dadlede Dictatoren Sulla, svarede Tiber: "du har alle hans Lyder, og ingen af hans Dyder." — Tac. Ann. IV, 46.

nedgaaende, og fölger den opgaaende Sol." Men selv Magten begyndte at blive ham ligegyldig efter at der ikke mere vare nogen virkelige Fiender at bekjæmpe. Han forstod, at Cajus og Macro vilde give Tid, og rolig afvente hans Hedengang.

Legemets Kræfter svandt hen, men Forstillelsen blev. Sindets Haardhed var den samme. I sit Ansigt og sin Stemme lagde han den Kraft, han ei besad; lod til sine Tider munter og venlig, og forandrede Intet i sin Levemaade, idet han ofte spottede over Lægekunsten og over dem, der efter deres tredivte Aar trængte til Andres Raad, for at vide, hvad der var deres Sundhed gavnligt eller skadeligt." Imidlertid var der en udmærket Mand i sit Fag, Charicles, der vel ei var Cæsars egentlige Læge, men som dog undertiden underholdt sig med ham om hans Sundhedstilstand. Cæsar havde i den sidste Tid ofte skiftet Opholdsted og levede nu paa Lucullus's Villa nærved Forbjerget Misenum. Da Charicles en Dag besögte Tiber, greb han dennes Haand, som til Afsked, men i Virkeligheden forat föle hans Puls. Cæsar trak hurtig Haanden til sig, gav Befaling til at bringe et kosteligt Aftensmaaltid, og sad længere tilbords end sædvanlig. Men Charicles underrettede Macro om, at Tiber kun havde to Dage tilbage at leve i. Den 13de Marts Aar 37 troede hans Omgivelser, at han havde opgivet Aanden; Cajus forberedede sig strax til at overtage Tribunatet og uddelte allerede sine Befalinger, Da erfarer han, at Tiber pludselig er vaagnet tillive igjen og forlanger Spise og Drikke. Alle bleve forfærdede,

thi alle havde betragtet ham som död, og handlet derefter. Kun Macro beholdt sin Fatning. Han befalede at kvæle Cæsar i Dynerne. Saaledes döde Tiberius Nero i sit 78de Aldersaar. Seneca fortæller, at da han mærkede sit Endeligt nærme sig, tog han sin Ring — Magtens Symbol — af Fingeren, som forat give den til Nogen; men betænkte sig pludselig, satte Ringen igjen paa sin Finger, lukkede Haanden og laae i denne Stilling ubevægelig. Saa fast klamrede han sig til Magten.

I Bedömmelsen af Tiberius maa hans Maal ikke lades af Syne. At befæste Enevælden og holde det store romerske Rige samlet var den Opgave, han satte sig. Det förste kunde kun skee ved List og Vold. Han brugte begge. Han havde ikke blot med aabenbare Oprör og skjulte Sammensværgelser, med de Misfornöiedes Opposition og de Ærgjerriges Intriguer at kjæmpe; han skulde hver Dag i Senatet være paa sin Post mod de legale Snarer, som den Tids Advokater lagde for ham, og hvor lovformelige Midler bleve benyttede til at angribe hans politiske Principer og undergrave Regjeringens Rod. Gjennem hele Tibers Regjeringstid gaaer en skjult Kamp mellem ham og Senatet, der bestandig vil kaste over paa hinanden Initiativet til alle upopulære Foranstaltninger.

De Scener, som Tacitus i denne Henseende meddeler os, minde ofte om vor Tids parlamentariske Kneb. Det förste Skridt, som Tiber havde vovet imod Repu-

bliken, var at flytte Valget af de överste Embedsmænd, Consuler, Prætórer, Quæstorer og Censorer fra Folket til Senatet; med andre Ord Indskrænkning af Valgretten. Nu var det en gammel Vedtægt, at Candidaterne til begge Poster bleve stillede et Aar i Forveien, hvilket Tidsrum de pleiede at benytte til at skaffe sig Stemmer til de endelige Valg. Cæsars Fiende Asinius Gallus (see ovf.) fremkommer en Dag i Senatet med det Forslag, at Candidatstillingen skulde foregaae fem Aar för de endelige Valg, og at de Næstcommanderende ved Legionerne strax skulde designeres til Prætorer; desuden skulde Cæsar selv for hvert Aar udnævne tolv Candidater. Det förste var beregnet paa at gjöre Misfornöiede; det Andet var en Leflen med Armeen; det tredie et skelende Angreb paa Cæsars Vennesælhed, der ved selv at udnævne Nogle, nödvendigen tilsidesatte Mange. Tiber fattede, "at dette Forslag gik dybere, end det lod, og var rettet mod Regjeringsprinciperne" *) "Han forstod den Kunst at afveie sine Ord, og var tanketung eller tvetydig, efter som han fandt for Godt" **). Han reiste sig og sagde: "Det stred imod hans Maadehold, at udnævne saa mange, og samtidig tilsidesættte saa mange. Det var vanskeligt ikke at stöde Folk ved de aarlige Valg, endskjöndt det nære Haab i det Tilfælde dog tröstede dem, der faldt igjennem; men hvor vilde ei Misfornöielsen voxe hos dem, der udover Femaarsterminen saae sig

---

*) *eam sententiam altius penetrare, et arcana imperii tentari.* — Tac. Ann. II, 36.

**) — ibid. XIII, 3.

tilsidesatte. Hans Magt var tilstrækkelig; han önskede ei dens Forögelse o. s. v." Dengang gik han af med Seiren. En anden Gang blev han slaaet af Cn. Piso (see ovf.) i en Privatsag. Man seer, at Friheden dog endnu fra Tid til anden gav Livstegn fra sig. Marcellus, Prætor i Bithynien var Tiber forhadt for sin Frimodighed og uafhængige Charakter. Han blev anklaget for Majestætsforbrydelse, fordi han skulde have sagt smædelige Ord om Cæsar — Noget denne ellers aldrig skjöttede om, thi "idet han hyklede Overbærelse med Andres Frihed, foragtede han i Virkeligheden kun Andres Domme." Anklageren sögte selv Indholdet af Marcellus's formentlige Uquemsord i Cæsars private Liv, og Mange troede, at den Anklagede havde sagt det, fordi det var sandt. Imidlertid var Marcellus afholdt i Senatet. Dette mærkede Tiber, og utaalmodig over den uventede Modstand, bröd han den vante Taushed: "i den Sag vilde han selv afgive sin Stemme offentlig og under Edsaflæggelse"; dette sagde han, forat de övrige Senatorer maatte gjöre ligesaa. Det svarede til vort Navneopraab. Da reiste Cn. Piso sig og sagde: "Hvilken i Tallet vil du stemme Cæsar? stemmer du först, veed jeg hvad jeg har at holde mig til. Hvis sidst, er jeg bange for mulig mod mit Vidende at stemme anderledes end du." Tiber angrede sin Hastighed og maatte taale, at den Anklagede blev frikjendt*).

L. Arruntius (see ovf.) vilde lægge ham en Fælde, ved at sætte en Senatsbeslutning igjennem om, at naar

*) — Tac. Ann. I, 74.

Tiber kom i Curien, skulde han have en Æresvagt af tyve Senatorer. Dette var stilet imod Tribungarden, hvoraf en Afdeling pleiede at fölge Cæsar til Indgangen og undertiden ind i Forsamlingssalen. Cæsar spurgte mildt: "hvem kunde han vælge, hvem forbigaae af saa mange udmærkede Mænd; om han bestandig skulde beholde de samme eller skifte; om han skulde tage de yngste eller de Ældste og endelig hvorledes det vilde see ud, naar de hellige Senatorer paa Curiens Tærskel tog Vaaben i Hænder." Forslaget faldt.

I Bestyrelsen af det Hele viste Tiber fortrinsviis sin Klogskab. Hans Politik var Fredspolitik; "han foretrak at befæste Freden med Klögt for at vinde Krige ved glimrende Seire"*) Han fulgte strængt sin Forgjængers Raad at holde det romerske Rige indenfor sine Grændser**) og viste sig som en klog Administrator i det Indre.

Aager havde taget en saadan Overhaand i Rom, at mange mistede deres Formue derved. Hermed fulgte Vanrygte og den personlige Værdigheds Fortabelse. Tiber bragte hurtig Hjelp ved Oprettelsen af et offentligt Laanefond, hvortil han af sin egen Formue lagde en Million Sestertier (omtrent 150,000 Rbd. i vore Penge) om Maaneden, 12 Millioner om Aaret. Heraf kunne Alle og Enhver söge rentefrit Laan paa tre Aar mod Sikkerhed i fast Eiendom. Privatcrediten vendte herved tilbage***). Da der var Dyrtid i Rom,

*) — Tac. Ann. II, 64.
**) — ibid. I, 11.
***) — ibid. VI, 17.

bestemte Tiber Prisen paa Korn og satte den temmelig lavt for Kjöberne, men betalte Kornhandlerne af det Offentlige tvende Sestertier (een Mark i vore Penge) pr. Skjæppe i Tillæg*). Provindserne begunstigede han, og denne samme Mand, der af romerske Forfattere er bleven skildret med saa mörke Farver, vilde rimeligvis af en ægyptisk, syrisk eller tydsk Skribent være bleven hævet til Skyerne. Den hellige Augustin fortæller, at Seian, der hadede Jöderne — en Benævnelse, der i Rom var fælles for Mosaiter og Christne — aldrig kunde formaae Tiber til at forfölge dem udenfor Italien. I sin Nærhed forböd han af politiske Grunde den nye Troesbekjendelse, mon da hans Yndling vilde overtale ham til ogsaa i Provindserne at udrydde dem, som skyldige i Sammensværgelser mod Cæsar, svarede denne "dybtkuende Aand"**): "Jöderne ere ei at befrygte, de ville af Princip aldrig lægge Haand paa Herrens Salvede." Selv den stræuge Tacit giver os i Annalerne (IV, 6-7) en fordeelagtig Skildrig af Tibers Administration. "De offentlige og vigtige private Anliggender bleve behandlede i Senatet; Discussionen var fri; forfaldt Nogen til Smiger, blev han standset af Cæsar selv. Ved Uddelingen af Embeder og Æresbevisninger saae han mest paa en gammel Slægt, militaire Fortjenester eller civil Dygtighed, at det maatte indlyse for Folk, at de Bedste bleve valgte. Consuler og Prætorer beholdt hver sin sande Skikkelse; selv

*) — ibid. II, 87.
**) *profunda Tiberii mens.* — Tac. Ann XVI, Suppl. 88.

de mindre Övrighedsposter var deres Plads anvist og Lovene godt overholdte, undtagen i Majestætssager. Undertiden trykkedes Almuen af Dyrtid, men deri havde Cæsar ingen Skyld, tvertimod sparede han hverken Flid eller Bekostning for at afhjelpe Jordens Ufrugtbarhed og Tilförslernes Vanskelighed. Han paasaae, at Provindserne hverken bleve plagede med nye Byrder, eller de gamle gjorte besværlige ved Embedsmændenes Gjerrighed og Grusomhed; han afskaffede der de samme legemlige Straffe og Confiscationer, som vare gjængse i Rom. Cæsars Godser i Italien vare spredte; hans Slaver ikke talrige; hans Frigivne færre. Naar han havde civile Tvistigheder med Private, gik Sagen til Lov og Ret. I denne Aand regjerede Tiber, men uden Mildhed, altid barsk, altid frygtet" *). Tribunværdigheden, som Enevældens Symbol, skulde Folk vænnes til at böie sig for; Cæsarslægten skulde de ære med Frygt. Deraf kommer den Stræenghed i Majestætssager og den Mængde Majestætsforbrydelser i Tibers Tid. Derfor indförte han den Skik, at man overrakte ham skriftlige Ansögninger *(moris quippe tunc erat, quamquam præsentem scripto adire.* — Tac. Ann. IV, 39). Til saadanne Embeder, for hvilke ingen Tids-Grændse var bestemt, navnlig ved Bestyrelsen af Provindserne, valgte Cæsar altid jævne, middelmaadige Folk, "thi han frygtede udmærkede Mænd, og skammede sig ved slette", og lod dem ofte

---

*) *non quidem comi via, sed horridus, ac plerumque formidatus.* — Tac.

blive gamle i deres Embeder*). "Poppæus Sabinus beklædte i 24 Aar de vigtigste Poster, fordi han var dem voxen, men Intet derover" (Tac.). Naar han hos de skatskyldige fremmede Konger mærkede Opsætsighed, forsögte han först Venlighed, dernæst List, endelig Vold. I saadanne Tilfælde pleiede han enten at indbyde deres Sönner til "Staden", og tæmme Löveungerne ved den romerske Overdaadighed, som de ikke undlod skriftlig at anbefale den barbariske Familie. Eller han, ligesom den engelske Politik i vore Dage, saaede Tvistens Sæd mellem fremmede Nabokonger og i selve den fyrstelige Slægt, knuste den ene med den anden, og knækkede selv den tiloversblevne. Paa denne Maade besnærede han den thraciske Konge Rhascupolis (Suet.) el. Rhescuporis (Tac.), Cappadoceren Archelaos, og Tydskeren Maroboduus Denne gjorde Tiber först forhadt hos den oprörske Folkestamme Sueverne, saaat han maatte Land flye, og gav ham derpaa Tilflugt i Italien. De sueviske Hövdinger lovede han, at Maroboduus aldrig skulde vende tilbage, hvis de forholdt sig rolige og betalte redeligen deres Skatter, men holdt paa samme Tid Maroboduus med kongelig Pragt i Ravenna, som en levende Trudsel mod de urolige Suever. Tiber, der sjelden talte om sine Fortjenester, roste sig i Senatet af sin Klögt i hele den Sag, som og af det opnaaede Resultat: "Kong Philip havde ei været Athen, Pyrrhus eller Antiochus ikke Rom saa farlig, som Maroboduus." — Tac. Ann. II, 63.

---

*) *cum plerumque iisdem negotiis insenescerent.* — Tac.

Stoisk Rolighed og den stille Kraft, der aldrig giver efter, ere Hovedtrækkene i Tibers politiske som private Charakter. En stærk Lidenskab, men stærkere Villie gjenfinde vi i hele hans Virken og Væren, thi naar han gav Lidenskaben Töilerne, saa var det med beraad Hu. Gallien falder fra, hele Itålien er i Bestyrtelse, Verdensstaden skjælver, Senatet blegner, Folket gaaer i Bölger fra Forum til Palatium, alle miste Hovedet. Cæsar forandrer ei en Mine ved Budskabet. Han besörger sine Forretninger med samme Ro som för, er hverken mere glad eller nedslaaet, og undertrykker uden Blodsudgydelse hele Opstanden i to Maaneder. — Han elskede sin eneste Sön Drusus. Denne bliver bortrevet ved Seians Rænker. Hele Rom var i Sorg, vel ei som efter Germanicus Död; men dog var Savnet oprigtigt, thi Drusus var en ædel Yngling. Cæsar holdt selv Ligtalen over ham ved Rostra, uden at fælde en Taare, uden at Stemmen bævede. Han yttrede ingen Klage, modtog ingen Tröst. Han var den samme mod Seian som för, og dog var dennes Fald besluttet. Tiber var i alt sit Valgsprog tro: "Balsomen bör komme indenfra" *(intra animum medendum est)*.

Den store Julius og Divus Augustus vare berömte for deres offentlige saavelsom private Gavmildhed. Begge skaffede sig Tilhængere i og udenfor Senatet ved store Pengegaver. Det var endog bleven en formelig Skik i Rom, at forgjældede romerske Ridgere fik deres Gjæld betalt af de to Cæsarer, og begge havde jo selv været forgjældede. Tiber havde altid

været sparsommelig, og han var paaholdende, uden naar det gjaldt almeennyttige Foranstaltninger. Da M. Ælius Nepos Senator kort efter Augusts Död kom til Tiber og anmodede ham om at betale hans Gjæld, sagde Cæsar ham at bringe en Liste over sine Creditorer og Gjældsposter. Nepos adlöd. Næste Dag foredrog Tiber Sagen i Senatet, og mange besynderlige Regninger kom frem ved den Leilighed. Derpaa gav Cæsar Befaling til at udbetale Summen til *Nepos*, et Navn der ogsaa betydér Udhaler.*) — Dette var en Censur, ingen Tjeneste; men Cæsar bevirkede derved, at Ingen mere kom til ham for at laane Penge.

Jo mere man fordyber sig i Tiber, desto mere gjör han Indtrykket af en levende Nemesis. Hans Liv havde fra Barnsbeen af været fuldt af tvetydige Hændelser *(Tiberio ab infantia ancipites casus* — Tac.) med bratte Omvexlinger af Medgang og Modgang. Intet skjærper mere et Menneskes Blik. Underrettet om Alt, om Folks skjulteste Handlinger, hemmeligste Tanker, straffede han haardt, ubönhörlig, aldrig uden Grund; kun revsede han Forsættet og Bevæggrunden, ligesaavel som Gjerningen. Man kan derfor ikke frakjende ham en vis Retfærdighed, hvis blodige Jernhaand vi have fulgt i det Store, hvis Humor i det Smaa et Par Exempler kunne tjene til at oplyse. Da Tiber i sin Ungdom levede paa Rhodos som Privatmand i frivillig Landsforviisning, holdt Diogenes Grammaticus hver Söndag Foredrag over Philosophien, der vare meget sögte.

*) — Sen. de beneficiis II, 87.

Tiber blandt Andre önskede at höre ham. Men Grammatikeren gjorde sig kostbar og lod ham ved sin Tjener bede om at komme igjen otte Dage efter. Mange Aar senere, da Tiber mod Alles Forventning var bleven Cæsar, kommer Diogenes til Rom, for at hilse paa sin gamle Elev. Tiber lod ham anmode om, at komme igjen om syv Aar.*) — Efter Drusus's Död kom der Deputationer til Rom fra alle Kanter for at condolere Tiber. Deriblandt og fra Trojanerne, men bagefter alle de Andre. Efter at Deputationen i passende Ord havde udtrykt sin Deeltagelse i Cæsars store Tab, svarede denne med det alvorligste Ansigt: "det gjorde ham ogsaa ret ondt, at Trojanerne for nogen Tid siden havde mistet deres udmærkede Borger Hector.**) Selv en Ven synes Tiber at have havt, nemlig Lucilius Longus, der i sin Tid fulgte med ham. til Rhodos.***) Han huskede i det Hele bedre end de Fleste, skjöndt han til overfladiske Bekjendte, der, efterat han var ved Magten, vilde gjöre det gamle Bekjendtskab gjældende og mindede ham derom, pleiede at sige: "jeg erindrer ei, hvad jeg har været."†)

Alt tilsammenlagt er han et forfærdende Exempel paa, hvorledes Livets Storme fare over Menneskets Hjerte. "Hans Levnet som hans Rygte var udmærket, medens han var Privatmand, og saalænge Augustus levede; skjult og hyklersk med Skin af Dyd, indtil

---

*) — Suet. Tib., 32.

**) — Suet. Tib., 52.

***) — Tac. Ann. IV, 15.

†) *Non memini quid fuerim.* — Seneca, de Benef. V, 25.

Germanicus's og Drusus's Död; svævende mellem Ondt og Godt, medens Moderen levede; grusom og vellystig i Smug, saalænge han elskede eller frygtede Seian; han styrtede frem i Laster og Usömmelighed fra det Öieblik han, frigjort fra Skam og Frygt, kun fulgte sin egen Natur." Saaledes taler Tacit (Ann. IV, 51), og Dommen er meget streng, uden derfor til en vis Grad at savne sin Rigtighed. Blandt anden Modgang havde Tiber i sin Ungdom havt Kjærligheds Sorger. Han elskede M. Agrippas Datter Vipsania, og ægtede hende, men blev af Augustus tvungen til at skille sig fra hende, for at ægte dennes ukydske Datter Julia. Det tog han sig saa nær, at han ikke kunde möde Vipsania uden at fölge hende med ophovnede Öine,"*) og det blev den afgjörende Grund til hans rhodiske Reise. Hvem tör afgjöre, hvilken Indflydelse denne Omstændighed havde paa Tibers af Naturen indesluttede Sind? Saameget er vist, at fra dette Öieblik "var hans Rygte ikke mere udmærket", thi paa Rhodos beskyldes han jo af selve Tacitus for at have deelt Tiden mellem Studier og lönlig Vellyst. Han glemte aldrig den skjönne Vipsania; en af Grundene til hans Had mod Asinius Gallus (see ovf.) var, at denne havde vovet at ægte hans fraskilte Hustru (Tac. Ann. I, 12); sin anden Hustru Julia forskjöd han allerede inden Augusts Död, og giftede sig aldrig mere, Noget der stred mod de romerske Skikke. Men det være nu, som

*) — Suet. (Tib. 7.) kalder hende Agrippina. Det er én Feil, som Tacitus (I, 12) berigtiger.

det være vil. Mænd med Tibers dybe Sind ere vanskelige at bunde, og selv historisk bör vi ei dömme haardt, at vi ei skal vorde haardt dömte.

Ligesom Tiber yndede Philip II. den langsomme, og som han troede sikkre Fremgangsmaade. Han kaldte det "at gaae paa Blyfödder"*). I ti Aar saae han Opstanden forberede sig i Nederlandene. Da först sendte han Don Ferdinand Alvarez de Toledo, Hertug af Alva med udstrakte og blodige Fuldmagter forat knuse dem, som han forsmaaede ved milde Midler at före tilbage til Huldskab og Troskab.

De interessanteste Skildringer om Philips Hof paa den Tid (1566-72) findes i en Samling Depecher fra to venetianske Ambassadeurer i Madrid, Michel Suriano og Antonio Tiepolo til deres Regjering**). "Kongens indflydelsesrigeste Raadgivere ere: Hertugen af Alva, Majordomus; Ruy Gomez de Silva, Greve af Melito, og Fyrste af Eboli, Storskatmester af Castilien; Don Gomez Suarez de Figueroa, Hertug af Feria, Capitain af den spanske Garde; Don Juau Maurique de Lara, General af Artilleriet; Don Antonio Henriquez de Toledo, Storprior af Léon, Kongens Staldmester, Hertug Alvas Svoger, og Antonio Perenot, Biskop af Arras, Cardinal Granvella. Philips Yndling er Diego d'Espinosa, först *colegial mayor* i Collegiet Cuenca i Sala-

---

*) *Mignet*, Antonio Perez et Philippe II, p. 28.
**) MSS. i Bibl. du Roi, Paris fonds St. Germain 785², og 10,076.

manca, derpaa med korte Mellemrum Præsident af Castilien, Storinquisitor, Præsident for det italienske Conseil og endelig Cardinal. Denne sidste er loyal, oprigtig, men af lav Herkomst. Kongen har hævet ham som Modvægt mod de spanske Grander.

Eboli — hvem Antonio Perez *(Obras y Relaciones)* kalder "Aristoteles i Hoffets Philosphi" — har störst Indflydelse paa Kongen. Alva er den mest routinerede i Forretningerne. Don Juan Maurique udmærker sig ved sin Aands Livlighed. Don Antonio de Toledo er en god religieus Mand. Feria udmærker sig ved Ynde og Höviskhed. Philips Raad er delt i to Partier. I Spidsen for det ene staaer Eboli, Alva styrer det andet. Söger man den enes Bistand, möder man den andens Modstand og omvendt. Alle tilhobe veie de dog i Talent og Dygtighed ikke op imod Bispen af Arras (Granvella). Han er den klogeste, den erfarneste og den der har störst Tillid til sig selv, saavelsom den störste Vedholdenhed i sine Beslutninger. I Statssager, Krigs- og Regjeringsanliggender fölger Kongen sædvanlig Alvas Indskydelser. I Uddelingen af Naades- og Æresbevisninger retter han sig fornemmelig efter Eboli. *Ma cosi come il duca di Alva è di maggiore sperienzia, cosi don Ruy Gomez è effabile e destro in ogni sua operatione, e in ogni cosa accorto assai*" —.

Alle disse Mænd havde skiftevis den störste Andel i Philips Regjeringshandlinger, og bleve Alle efterhaanden Offere for hans Mistroiskhed, indtil kun Alva og Eboli delte hans Tillid, den förste med mange Naadens og Unaadens Afvexlinger, Eboli uforandret til sin Döds-

dag, "uden at skabe selv Misundere" — Leti, I, 8. Granvellas Dygtighed blev de øvrige Hofmænd snart en Torn i Öiet, og det faldt Eboli — hvis Hustru desuden stod i et meget nært Forhold til Kongen — ikke vanskeligt at fjerne ham. Man lod ham derfor blive i Brüssel som Statholderindens Raadgiver. Alvas Energi gjorde denne ikke mindre ubehagelig, og han blev sendt til Nederlandene forat dæmpe Opstanden. Imidlertid enedes Eboli, Espinosa, Feria og Storprioren Don Antonio af Toledo om at dele Indflydelsen i Kongens Raad. Hertil kom Don Carlos's Dommer, Dr. Martin de Velasco, Antonio Perez, Don Juan de Idiaquez, Don Christoval de Moura, samt endelig Philips Privatsecretair Don Mateo Vasquez de Leça, der dog alle, paa Perez nær, först fik offentlig og vitterlig Betydning efter Espinosas, Ebolis og Ferias Död 1572-73. — *Cabrera*, Historia de Felipe II, p. 702.

Philip havde ved sin Thronbestigelse ikke som Tiber Partier at kjæmpe, der gjorde ham Magten stridig i det Hele. Hans Fiender vare som det i en christelig Tid maatte være — Ideer, i det Indre Protestantismen (Nederlandene — Oranien) og i det Ydre, mærkværdig nok, — Pavemagten. (Paul IV, Cardinal Caraffa og Sixtus V). Islam (Mustapha af Metelin-Dragut) var hele Christenhedens fælles Fiende.

Og her begynder da denne trediveaarige Kamp mellem den discrete Despot og den tause Frihedshelt. Brüsselforbundet i Cuelemborg Slot var (s. o.) underskrevet af Oranien og, med Grund eller Ugrund, beskyldes han af de fleste Forfattere for at have ledet Opstan-

den, endnu medens han selv skjult stod bagved. Han stillede Egmont, Horn, Brederode o. A. i Forgrunden; selv stod han med det dybe Blik, taus og tankefuld i Baggrunden. Mange troede at han var ligegyldig. Ene Philip gjennemskuede sin Ungdomskammerat, ligesom denne alt længe havde vidst hvad Nederlandene kunde vente sig af Philip. Fra Slutningen af Aaret 1565 var Oranien alt omgivet af Philips Spioner. Fra samme Tidspunkt holdt den Tause alle den nederlandske Opstands Traade i sin Haand. Oranien vidste at halve Forholdsregler modne den politiske Misfornöielse. Han forsögte derfor alle Midler forat bevæge Nederlandenes maadeholdne Gouverneurinde, Margaretha af Parma, til sindige Forholdsregler, og derpaa benyttede han hele sin Indflydelse ved Philips Hof for at hun idetmindste blev paa sin Post. Dette gjorde han forat dæmpe, forhale og derved modne Opstanden. Alt strandede paa Philips haarde Sind og Oranien forlod Brüssel ved Efterretningen om Margarethas Aflösning ved Alva. Da han red ud af Louvainporten mödte han den fra sin kostbare og frugteslöse Ambassade til Madrid nys hjemkomne Egmont. Denne spurgte ham, hvi han i Farens Stund forlod Byen. Den Tause svarede ikke. Egmont gav sig Luft i veltalende Skildringer af Öieblikkets Betydning, talte om Nödvendigheden af Sammenhold og hvad man ellers, i mörke og svangre Tider kan sige. Intet Svar. Da tabte Egmont Taalmodigheden og gav Vilhelm Haanden med hine Afskedsord: "Levvel, Prinds uden Hjerte." Oranien svarede: "Levvel, Greve uden Hovede." Og et halvt Aar senere

faldt dette Hovede tilligemed Horns paa Blokken. Alva gik i Begyndelsen forsigtig tilværks; han afventede de Skridt Oranien vilde foretage, thi paa denne var Philips Blik heftet. "Kunne vi blot fange den Rödhaarede," sagde Philip til Don Louis de Requesens, "saa blive vi snart færdige med Resten."

Den Tause var heller ikke uvirksom. Han havde sat sit Liv ind for Sagen, og hele sin Existents indviede han til dens Tjeneste. Hans förste Hustru Anna af Egmont, som han af Kjærlighed havde ægtet, og med hvem han havde levet ulykkelig, var död. Han ægtede nu af Politik den protestantiske Moritz af Sachsens Datter, Anna. Dette Ægteskab var ligesaa ulykkeligt. Men det skaffede ham idetmindste Forbindelser i Tydskland, der tjente hans Maal. Sin Broder Ludvig af Nassau formaaede han til at overtage Commandoen over de protestantiske Tropper i Holland. Selv anvendte han sin Formue og sin Indflydelse baade til at organisere den væbnede Modstand og til at skaffe Leietropper fra Tydskland. Med en utrolig, underjordisk Utrættelighed satte han Hundreder af Udsendinge i Bevægelse, som ved forskjellige Hoffer, ja selv i Vaticanet og i Escurial, modarbeidede Inquisitionen og Philips Politik. Han benyttede saavel den protestantiske Begeistring i Nederlandene, som den catholske Skinsyge i Rom. Philips Correspondence blev opfanget, hans Diplomater bestukne, hans Rænker afslörede, hans Hemmeligheder röbede. Denne i Valget af Midlerne hensynslöse Energi parrede Vilhelm med den roligste Besindighed i Anvendelsen deraf. Al Overdrivelse var

banlyst. Da Protestanterne i 1566 havde lukket den catholske Domkirke i Antwerpen, lod han den igjen aabne, og naar Catholiker bleve forurettede af Protestanter, traadte han altid mæglende og forsonende imellem. Han havde ikke indviet sig til Krig med Catholicismen. Han var kun i Harnisk mod Samvittighedstvang og aandeligt Tyranni. Det var intet Under, at Philip frygtede en Modstander, der i Klogskab og Fasthed var hans Ligemand, havde i samme gode Skole som han selv lært den Tids politiske Methode, og desuden kjæmpede for sit Hjertes Trang. Selv Alva trak Klöerne ind, saalænge man endnu ingen Beviser havde paa den Tauses Frafald. Först da dennes Broder, Ludvig af Nassau, rykker ind i Frisland og slaaer Catholikerne, falde Egmonts og Horns Hoveder, og den blodige Hertug forlader Brüssel, for selv at möde Protestanterne. Dette skete paa Philips udtrykkelige Befaling, der af sin erfarne Fader havde lært at sætte Skiulthed mod Skiulthed, Forventning mod Frygt og aaben Vold mod aaben Opstand. Selv havde han, samtidig med Alvas Sendelse til Flandern, givet at forstaae, at denne kun var midlertidig, indtil han om föie Tid i egen Person kom til Nederlandene. Ved denne Antydnings Falskhed standsede han Revolutionens Gang og beroligede en Tidlang Alle, uden Oranien, som ikke lod sig bilde i Despotiets halve Löfter og hele Skuffelser. Philip kom aldrig til Nederlandene. Det var ham bedre tilpas at overlade andre Tyranniet og dets Ansvar, end selv at udgyde Blodet og höste dets Frugter.

Oraniens vitterlige Modstand var Signalet til Alvas grusomme Forholdsregler. Det saakaldte Oprörsraad *(conseil des troubles)* *), en Art vedvarende Standret, blev nu indstiftet for, paa den blotte Mistanke, at forhöre og fordömme Enhver, som Inquisitionen udpegede. Denne Rets Sammensætning betegner bedst dens Væsen. Foruden Berlaymont (see ovf.) vare de ivrigste Catholikere, som Noircarmes, Guelderns Kantsler Adrian Nicolai, Flanderns Præsident, Jacob Martins, Spaniolerne Juan de Vargas og Luis del Rio de ypperste Medlemmer. Hertug Alva förte selv Forsædet, forbeholdende sig i tvivlsomme Tilfælde — der, saavidt vides, aldrig indtraf — ene at afsige Dommen. Denne Rets summariske Fremgangsmaade finder kun sin Lige i Revolutionstribunalet i Paris 1793. I hvert Möde bleve indtil 100 Mistænkte dömte til Döden. Den 4de Jan. 1568 bleve 84 Borgere i Valenciennes domfældte, og deres Formuer confisquerede. Den 20de Febr. blev 95 Flæmingers Skjæbne paa samme Maade afgjort. De velhavende Borgere vare mest udsatte, thi fra Spanien fik Alva kun smaa Summer til Afholdelsen af sine blodige Udgifter. Hertugens Secretair de la Torre var Tyranniets Fouquier-Tinville. Man tænke sig hvad Nederlandene maatte gjennemgaae under Alvas Rædselsherredömme, naar det erindres at Confiscationerne aarlig, og det efter den gjerrige Hertugs egen Angivelse, indbragte 500,000 Du-

*) — Gachard, *Correspondance de Philippe II. sur les Pays-Bas*, I, p. 572, flg.

cater.*) Ingen paa de confisquerede Godser hvilende Privatgjeld blev betalt. Alt flöd i Kongens og Hertugens Kasse.

Imidlertid holdt Oranien, under Flæmingernes begyndende Modlöshed, bestandig ud. I 1573 organiserer han en ny Opstand i de hidtil rolige Provindser Holland og Zeeland, og hans Broder Ludvig bemægtiger sig Fæstningerne Valenciennes og Mons i Belgien. Denne Begivenhed gav Philip Stof til Eftertanke, paa samme Tid som den vakte Flæmingernes Mod, og Oprörsraadets Afskaffelse blev besluttet, — et Forvarsel for Alvas dalende Stjerne. Vist er det, at Alva snarere vandt end tabte Terrain, i de 6 Aar, han bestyrede Nederlandene. Men det var ikke Philips Sædvane, paa saa vigtige Poster længe at beholde de samme Mænd.

Medens Oranien i Nederlandene ved Tydsklands aabne og Frankrigs skjulte Bistand satte en haardnakket Modstand imod Alvas Despoti, vidste han samtidig ved Philips eget Hof efterhaanden at undergrave Alvas Credit, idet han gjennem det eboliske Parti med Snildhed fik Philip bibragt den Tanke, at Alvas Hjemkaldelse vilde berolige Gemytterne, og klogelig benyttede den Skinsyge, der i Kongens eget Raad var tilstede mod den stolte Hertug, til at fjerne denne fra en Post, hvor hans Dygtighed saa tydelig kom for Dagen. Alva blev hjemkaldt, og kort derpaa, for et kjækt Svar, forviist til Slottet Uzeda. Ligesom

*) — *Papeles de Estado*, fasc. 549, hos Gachard l. c.

Tiber pleiede Philip II. at benytte nye Paaskud til at tage en gammel Hævn. Han blev aflöst af Hertugen af Medina-Celi, der strax efter veg Pladsen for Storcommandeuren af Castilien, Don Luis de Requesens (1573). Denne var ligesaa mild, som Alva havde været haard. Nederlandene skulde i hans Valg see en stiltiende Misbilligelse af Alvas Færd. Men Trods og Had havde alt gjennemtrængt Flæmingerne, og Mildheden kom for sent. Don Luis de Requesens blev snart slidt op, og samtidig med hans Död bringer Oranien (8de Novbr. 1576), ved den saakaldte Pacification i Ghent, et Forbund tilveie mellem alle de nederlandske Provindser paa Luxemborg nær. Först nu gik Frihedskrigens religieuse Charakter over til en politisk, thi först nu forenede de katholske Provindser sig med de protestantiske for at byde Tyranniet Spidsen. Da blev Philips Halvbroder, den ved Seiren over Tyrkerne ved Lepanto berömte Don Juan af Österrig *) sendt til Nederlandene. Grusomhed og Mildhed vare forgjæves blevne forsögte. Nu skulde den militaire Heroisme pröves.

En blodig Episode, et Væv af Rænker og Vold, hvis fine Traade fra Historiens mörke Baggrund slynge sig ind i Menneskehjertets skjulteste Kroge, möder os her. Vi standse ved en af disse dramatiske Situationer, hvor Tidens politiske Spörgsmaal voxe sammen med den personlige Lidenskab. Allerede dengang var

*) Don Juan var Carl V.s naturlige Søn med en tydsk Dame, som nogle kalde Eliodore af Plombes, andre Barbe af Blomberg.

Begrebet om den politiske Ligevægt til. Kun forstod man det saaledes at, istedetfor vi nu have fem Stormagter, saa lod man sig dengang nöie med to, der holdt hinanden Stangen, og hvorom Europas mindre Lande, hvert efter sin Beliggenhed og sine Forudsætninger, grupperede sig. Saaledes tællede Europa i det 16de Aarhundrede kun to Stormagter: Spanien og Frankrig. Efter Slaget ved Pavia var der, om man vil, i nogen Tid kun een; men Carl V.s Död og Catharina af Medicis Klogskab bragte Frankrig snart op paa sin rette Plads. Selv den höiere Politiks Systemer ere imidlertid i Virkeligheden aldrig saa afrundede, aldrig saa uberörte af fremmede Elementer, at jo uvedkommende Principer, udenforstaaende Ideer forrykke Forholdet. Hvis Sondringen mellem disse to Medbeilere til Europas Hegemoni nemlig havde været fuldstændig, saa burde Spanien have havt alle Frankrigs Fiender til naturlige Bundsforvandte, og omvendt; saa burde de samme Principer, som passede i Frankrigs Politik, have været Spanien imod, og omvendt. Det forholdt sig ikke saa, uden i enkelte Spörgsmaal. I Italien vare de Fiender, i Nederlandene vare de ikke Venner, forsaavidt en stor Del af dette Lands Indbyggere bekjendte sig til Catholicismen. Paa det sidste Sted var Forholdet ialfald tvetydigt, thi undertiden finde vi Oranien i Besiddelse af franske Sympathier, undertiden er det Philip, som stötter sig til dem, og ofte gjör Frankrig, selv det catholske Frankrig, gode Miner med begge Parter. Men i Mahometanismen og Protestantismen (Elizabeth af England) bekjæmpede den skjult eller aabent,

en fælles Fiende, og Pavemagten var begge en Torn i Öiet, thi selv Ikke-Protestanter begyndte allerede dengang at skjelne imellem St. Peters Statholderes verdslige og aandelige Magt, en Betragtning, som i den almindelige Bevidsthed gik forud for Reformationen, og som Protestanterne förte videre, ved ei blot som de catholske Fyrster at bekjæmpe Pavens verdslige Myndighed, men ogsaa den Troesbekjendelse, hvorpaa denne hvilede. Ved Siden af dette Fællesskab i visse Interesser, gik den politiske Rivalitet. Philip II. herskede over et Rige, "hvori Solen ikke gik ned". Hans Ægteskab först med Maria af Portugal († 1545), der skjænkede ham den ulyksalige Don Carlos, derpaa med Maria af England (1554), var kun en Antydning af, hvad han senere — og for Portugals Vedkommende med Held — forsögte, at föie de to Lande til sin Krone. Kunde Europa, kunde det, trods Carl V.s Seire, mægtige, og ved Erindringen om selve disse Seire til Daad opfordrede Frankrig ligegyldig see sig paa alle Sider — i Italien, ved Pyrenæerne, ved sin nordlige Grændse i Flandern — omspændt af denne Magt, og det i Hænderne paa et conservativt Talent, som Philip? — Imidlertid var begge Rigers Stilling i mange Henseender lig. Philip havde i sit eget Land sine protestantiske Flæminger og sine stolte Aragonesere med deres *fueros* (en Art middelalderlig Constitution) imod sig. Catharina af Medicis og hendes Sönner vare stillede mellem fiendtlige Huguenotter og fiendtlige Guiser. Naar nu hertil komme protestantiske Personligheder, som Elizabeth af England, Oranien, catholske Rænke-

smede som Paverne Paul IV., Gregorius XIII. og Sixtus V. samt Cardinal Caraffa, saa er det ikke underligt, at den herved frembragte politiske Malström af Ideer, Interesser, aabne og skjulte Kampe, krævede mange Offere. Og mange Offere bleve den bragte.

Don Juan af Österrig var en skjön, ridderlig og fremadstræbende Mand. Allerede Cabrera sammenligner ham med Germanicus. Uvist om tilfældig, eller i Forudfölelsen af denne elskede Söns Skjæbne, havde den gamle Keiser slet ikke betænkt ham i sit Testamente, men kun i almindelige Udtryk anbefalet ham til Philip. Nogle Forfattere mene endog, at han var bestemt for den geistlige Stand. Dertil passede hans fyrige Aand ikke, og efter ved Universitetet i Alcala at have fuldbragt sine Studier i Fællesskab med Don Carlos, hvis Jevnaldrende han var, blev han indviet til militaire Sysler, og först sendt mod de oprörske granadiske Maurer. Derpaa gik han mod Tyrkerne, og det var over dem at han vandt den glimrende Seir ved Lepanto, der hævede ham saa höit i Europas og vel ogsaa i sine egne Öine. Da Philip fik Budskabet derom, sagde han med dette Smil, hvorom det i Escurial hed: "at der ei var langt fra hans Smil til hans Dolk" (Cabrera): "ved Guds mægtige Bistand har Don Juan vundet Slaget; men han har sat for Meget paa Spil; han kunde have tabt det". Kort derpaa erobrede Don Juan Tunis og underlagde sig flere Stæder paa Afrikas Nordkyst. Den unge Mand, knapt 29 Aar gammel, svimlede. Saa tilböielige ere Menneskene til at forvexle egne For-

tjenester med tilfældig Medgang. Han bad Pave Gregorius XIII. om hos Philip at udvirke sin Udnævnelse til Konge af Marocco. Man havde kun paatænkt at benytte hans Talenter, og Don Juan vovede at attraae Uafhængighed. Hans Bön blev afslaaet, idet Philip venligst takkede Hans Hellighed for den Godhed Han var saa naadig at skjænke sin Broder. Nu skulde Don Juan stækkes. Ligesom Tiber, straffede Philip höitstaaende Tjenere i deres underordnede Venner. Man mistænkte den ham fra Madrid medgivne Secretair, Juan de Soto, for hos den unge Helt at nære ærgjerrige Planer. Soto blev beskikket et andet Sted hen og aflöst af en vis Escobedo, hvem man ansaae for Kongen og Antonio Perez tilstrækkelig hengiven, til ikke at fölge Don Juan i hans eventyrlige Planer, og endnu mindre opmuntre ham deri. Dernæst ansaae Philip Tyrkerne for tilstrækkelig knækkede. Det laae ikke i hans Politik, aldeles at tilintetgjöre dem. Allermindst skulde deres Ödelæggelse tjene Don Juans Ærgjerrighed og allerede for höit stegne Berömmelse til Trappestige. Han foretrak, baade at lade Islam endnu staae som en Trudsel mod Venedig og den tydske Keiser, og at sende Don Juan et andet Sted hen, hvor Palmen var vanskeligere at vinde.

Altsaa — Don Juan af Österrig blev sendt til Flandern, hvor Oranien alt havde gjort den gamle Feltherre Alva og den blide, kloge Statsmand Requesens til Skamme. Don Juans freidige Natur fölte sig hverken hjemme i de europæiske Intriguer, hvorind i han nu blev dragen fra den ridderlige mauriske Kamp;

heller ikke fölte hans Ærgjerrighed sig tilfredsstillet ved Nederlandenes snevre Grændser eller den diplomatiske Krigsförelse, der ene kunde komme til Anvendelse ligeoverfor en Modstander som Oranien. Don Juan stod, som anfört, i Forbindelse med Paven, og med Guiserne havde han længe brevvexlet. Disse indviede ham i deres Planer for den ulykkelige Maria Stuart imod Elizabeth af England, og forestillede ham den Opgaves Storhed, at styrte denne listige protestantiske Qvinde, og ridderligen at sætte den skjönne Maria paa hendes retmæssige Throne, maaskee vinde denne saa eftersögte Haand.

Escobedo, hvem Don Juan uden Vanskelighed havde vundet fra Philip og for sine Hensigter, blev i denne Anledning flere Gange hemmelig sendt til Rom og til Paris, for nærmere Aftales Skyld om dette storartede Foretagende. Conclavet havde i Don Juan allerede fundet en kjæk Forkjæmper for Catholicismen mod Tyrker; nu skulde han bruges mod Protestanter. Eller frygtede den for Philip ingenlunde gunstig stemte Pave Don Juans Dygtighed i Nederlandene og vilde drage ham ind i Foretagender, der splittede hans Kræfter og fölgelig svækkede hans Fremgang der, hvor den var Spanien nyttigst? Man skulde næsten troe det Sidste, hvis man ei stödte paa den forunderlige Omstændighed, at Pavens Nuntius i Madrid uopholdelig satte Philips Minister, Perez, i Kundskab om den hele Plan.

Antonio Perez, en naturlig Sön af Carl V.s Statssecretair Gonçalo Perez, var dengang, tilligemed Marquien de los Velez, den sidste Rest af det tidligere

saa mægtige eboliske Parti i Philip II.s Statsraad. Udrustet med större Klogskab end Visdom, större Iver end Fasthed, snarere Hofmand end Statsmand, og Alt tilsammentaget en fordærvet Verdensmand af den Tids Skole, havde han, lig Seian, erhvervet sig sin Konges Fortrolighed uden hans Agtelse, hans Tiltro uden hans Velvillie. Livlig og pralende, flygtig og hovmodig, men skarpsindig og arbeidsdygtig, havde han tilvundet sig en Uundværlighed, der ikke var Uerstattelighed — thi den hvilede paa Medvideriets svigefulde Grundvold — og et nöie Omgangsforhold til sin Souverain, der ikke var Venskab, thi Antonio Perez's stöiende og letsindige Natur passede kun lidet til den discrete Despots stolte, ensomme Ro, som Spanierne med et uoversætteligt Ord kalde *sosiego*.

Imidlertid — Perez meddelte Philip Don Juans nye Plan. Mistanken faldt paa Escobedo for at spore ham til slige eventyrlige Tanker. Det blev besluttet at rydde denne af Veien, förend man kom til Don Juan selv, hvis europæiske Navn og fornemmelig de uoverstigelige Vanskeligheder, hans Stilling i Flandern fremböd, endnu beskyttede ham mod aaben Unaade. Ligeoverfor Paven gik man ind paa Don Juans Plan, og Vargas, Philips Ambassadeur i Paris, fik Befaling til diplomatisk at understötte Guiserne og — benytte dem; thi hvorfor skulde man ikke tilföie Elizabeth den Skade man kunde, naar dette kun ikke tjente enten til Guisernes eller til Don Juans egen Ophöielse? — Med Escobedo fik Perez af Kongen Befaling til at indlede en Brevvexling, hvori han med tilsyneladende Enighed

discuterede Don Juans Planer, benyttende sig af enhver Leilighed til at dadle Philips Langsomhed, Vaklen og Dobbelthed. Det er en Kjendsgjerning, der fremgaaer ikke blot af Perez's egen Beretning i hans *Relaciones*, men saavel af de i Simancas Archiv fundne Papirer (hos Mignet l. c.), som af de hos Gachard *(Correspondance de Philippe II. sur les Pays-Bas)* aftrykte haandskrevne Breve, at de af Perez redigerede Skrivelser, hvori Kongen omtaltes paa en haanlig Maade, bleve Philip selv forelagte, af ham bifaldte, og undertiden endog forsynede med Randgloser, som skjærpede Daddelen over ham selv, — Alt for at lede Escobedo og Don Juan i Fælden.

Paa denne Maade kom Philip i Besiddelse af alle sin Broders hemmelige Planer. Efter i længere Tid at have holdt ham hen med Forventning, afslog han ham pludselig de til den flandriske Krigs Fortsættelse fornödne Summer. Derimod bemyndigede han ham til at slutte Fred eller Vaabenstilstand med Nederlandene, og lod sig endog forlyde med, at var Don Juan istand til at faae en tilstrækkelig Flaade paafode i de hollandske Havne, samt fra nederlandsk Side at udvirke sig Tilladelse til med sin Hær at forlade Nederlandene tilsöes, saa stod det ham frit for at foretage Ledingstoget mod England.

Vi have her Leilighed til at sammenligne Philips onde og Oraniens gode Klögt. Aar 1577 stod dennes Vennesælhed paa det Höieste, saaledes at han nu efter 11 Aars Anstrængelser og mange Afvexlinger af Avind og Tiltro fra deres Side, for hvem han

bragte alle Offre, endelig med aabne Arme blev modtaget af Befolkningen i Brüssel og Antwerpen, hvor han gjorde sit Indtog. Dette vakte endel catholske Adelsmænds Misundelse, som ene af denne Grund modsatte sig Vilhelms Valg til Statholder, og foreslog Erkehertug Mathias af Österrig. Istedetfor enten at fortörnes herover, eller modarbeide det, optog Oranien Tanken, og fornægtende sig selv, forestillede han de over dette Valg forbittrede Stænder Fordelene derved, og i Overbevisningen om, at den ved Erkehertug Mathias Udnævnelse fremkaldte Skinsyge mellem Philip og det österrigsk-catholske Parti i Belgien kun vilde befordre Protestantismens Fremgang, formaaede han Generalstaterne til med aabne Arme at modtage den nye Statholder. Hvad han havde forudseet indtraf. Philip blev yderlig opbragt; han saae heri med Rette en ny, og det en catholsk Bundsforvandt for Kjætterne. Han modtog dette Slag imidlertid med sædvanlig Ro. Kun besluttede han at tilintetgjöre Mathias og Don Juan med hinanden.

Han satte den nye Statholder ved Krogveie i Kundskab om Don Juans Planer, og forestillede ham navnlig det Farlige i at gaae ind paa dennes Önsker om at forlade Nederlandene tilskibs med sine Tropper, da Toget mod England kun var et Paaskud, og Don Juans Hensigter nærmest vare rettede mod de nederlandske Söprovindser Holland og Zeeland, hvilke man alt dengang havde lært at gjöre utilgjængelige fra Landsiden. Blev denne Betingelse for Vaabenstilstanden afslaaet fra Generalstaternes Side, saa kjendte

Philip Don Juans hastige Sind, og forudsaae at denne, ved Omstændighedernes Magt nödsaget til at opgive sine stolte Planer og enten blive i Nederlandene, eller med uforrettet Sag at forlade dem, da vilde opbyde sine yderste Evner mod den oprörske Provinds? Men Oranien gjennemskuede det Hele og Indskibningen, der iövrigt stödte paa materielle Hindringer, blev Don Juan nægtet*). — Da sender denne sin Secretair Escobedo til Spanien, for at forebringe Kongen sine Klager, Planer, Forhaabninger.

Don Juans Stilling i Flandern var i Virkeligheden ikke holdbar. Uden Penge, uden Forstærkning, omgivet af Fienders og Venners Svig, befandt han sig mellem en Befolkning, hvorom Historien lærer os, at dens Had voxer med Tidsafstanden, dens Daadkraft med Hindringerne. Omspændt af Pavens Smiger, Guisernes Forlokkelser, og Philips Intriguer, uden Tilhæng i det Land, hvis Statholder han af Navnet var, uden Raadgivere — Escobedo var i Madrid — savnede han desuden de tarveligste Betingelser for en sorgfri Tilværelse. Hans Mod tog af, hans Aandskraft svandt hen, hans Legeme gav efter. Hvad Under at Forsigtigheden forlod ham, og at han hengav sig til Klager, der löd ilde i Philips Øren. Han skrev gjentagne Gange til Madrid om "Penge, Escobedo, Penge"**). Nu besluttede han selv at gaae til Spa-

*) — Bor, *Nederlandsche Oorlogen*, I., p. 765, 841.
**) — Ant. Perez, *Memorial.*

nien, nu sögte han Orlov til med 8000 Mand at deeltage i de franske Krige. Intet Svar.

Escobedo bestormede paa sin Side Kongen og Perez om at bönhöre Don Juan, og idetmindste sende ham tilstrækkelige Pengemidler, til at kunne holde sine Tropper oppe i Belgien. Escobedos Iver for sin Herres Sag behagede ei. Under hans Nærværelse i Escurial mærkede man dernæst en svagere Holdning i Don Juans Skrivelser, end naar Escobedo var ved Leiren. Dette anbefalede ham endnu mindre. Men frygteligst blev den trofaste Secretair, efterat han havde begyndt at fatte Kongens forborgne Skinsyge mod Don Juan og, til sin egen Fordærvelse, havde opdaget Antonio Perez's Elskovsforhold til Philips Frille, Anna Mendoza, Fyrstinde af Eboli. Da modnedes den onde Sæd.*)

Enke efter den kloge Ruy Gomez, der havde draget Fordeel af hendes Yndigheder, for at bevare sig sin vellystige Herres Gunst; Tydskeren Rankes Benægtelser uagtet, skjön og begavet som faa (Gachard, Cabrera, Mignet o. fl.), ryggeslös som færre, havde Fyrstinden af Eboli, tiltrods for sine 38 Aar, vidst at fængsle den letsindige Perez, og bedrog nu sin kongelige Elsker, ligesom hun för havde bedraget

*) — "En Dag kom Escobedo til Fyrstinden og meldte hende, at der gik stygge Rygter om Perez's hyppige Besög; han tilföiede, det var kun fordi han havde spiist hendes Bröd, at han talte saaledes. Fyrstinden reiste sig og svarede, at Svende havde ingen Bemærkninger at gjöre over höitstaaende Damers Handlinger". — *Proceso MS.* hos Mignet.

sin fyrstelige Gemal. Hidindtil havde Perez spillet under Dække med Escobedo. Efter denne Opdagelse blev Escobedos Fald besluttet. Det er vanskeligt at udfinde, hvo der först fattede Beslutningen om at rydde Escobedo af Veien, Philip, Perez eller Anna af Eboli. Mignet, til hvis udförlige Monographi om Perez's Proces vi henvise Læseren, siger, at Befalingen udgik fra Philip, men var bevirket af Perez. Skjöndt ingen afgjörende Beviser foreligge, saa er det sandsynligst, at denne Tanke blev begge indblæst af Fyrstinden, om hvem det under Perez's Proces blev oplyst, at hun til Beatrix Frias havde beklaget sig over, "at Escobedo havde en ond Tunge, at han bagvaskede höitstaaende Damer, og overtalte Munkene ved den hellige Marias Kloster til at sige ondskabsfulde Ting, der let kunde forvolde hende mange Ubehageligheder *)." — Efter flere forgjæves Forgiftningsforsög blev Escobedo d. 31te Marts 1578 myrdet af Banditer, som Perez havde leiet. Tre af dem erholdt til Belönning Ansættelse i Kongens Tjeneste; een blev af Fyrstinde Eboli anbragt ved Bestyrelsen af hendes Godser, de övrige bleve betænkte af Perez selv.

Imidlertid var Don Juans Stilling i Nederlandene om muligt bleven værre. Thi, som det i Folkenes saavel som i de enkelte Menneskers Liv pleier at

*) Uddrag af *Proceso MS.* hos Mignet l. c. p. 30; smnlgn. Gachard, *Notice sur un MS. de la Bibliothéque Royale de la Haye*, p. 14, og D'Aubignè, *Hist. Univers.*, III. p. 4[illegible]0.

gaae, fik Flæmingerne desto mere Bistand, jo mindre de trængte til den. Elizabeth af England sender i Aaret 1578 protestantiske Hjælpetropper til Nederlandene, under Prinds Casimir af Polens Anförsel, og samtidig rykker Henrik III's Broder Hertugen af Alençon ind med fransk-catholsk Forstærkning. Det haardeste Slag for Don Juan var dog Efterretningen om Escobedos Mord, thi den tilintetgjorde ei blot hans stoltere Forhaabninger, men den afskar ham ogsaa Haabet om al Understöttelse fra Hjemmet. Alene imod Erkehertug Mathias, der havde Österrig bag ved sig, mod Alençon, der stöttede sig til Frankrig, mod Elizabeths Forbittrelse og Oraniens Statsklögt, mod catholske Intriguer, og protestantisk Fanatisme, tager den ridderlige Helt sig dog endnu engang sammen, og med forsultne og halvnögne Soldater slaaer han de Allierede for sidste Gang ved Gembloux. Her vare hans Kræfter udtömte. En dyb Kummer nagede paa hans Sind, og nedböiet af Sorg over feilslagne Drömme döer han ligesom Germanicus, i sit 33te Aar, d. 1ste Oct. 1578 i sin Leir ved Namur, hvor han udhvilede sig efter sin sidste Seier, ikke uden Mistanke om, at have faaet Gift af en af Philips Udsendinge. Cabrera*) fortæller, at da Liget blev synet, befandtes hans Hjerte at være udtörret og hans Hud skoldet. Han havde kort iforveien besluttet at gaae i Montserratbrödrenes Eremitkloster**), og bestemt sin Frænde den ligesaa

---

*) — *Felipe* II. XII, p. 1008. Boccalini er af samme Mening.
**) — Strada, de bello belgico X.

kloge, som tappre Alexander af Farnese, Margaretha af Parmas Sön, til sin Efterfölger i Flandern. — Philip beklagede sig i de mest rörende Udtryk over Tabet af Don Juan, enten han nu for Sömmelighedens Skyld stillede sig bedrövet an, eller han undergik den almindelige menneskelige Lod, ikke at vide hvad han eiede, förend han havde mistet det. — *Papiers de Simancas*. Guisernes Savn var större og sandere, thi med Don Juan tabte de Udsigten til at udföre deres höitstræbende Planer, og Maria Stuart den sidste Rest af Haab om Hielp fra Udlandet. Paven og Conclavet sörgede ikke mindre over Troens ridderlige Forsvarer, det 16de Aarhundredes förste Korsdrager (Andreas Doria var den anden) imod de Vantro. Kort, Bedrövelsen over Don Juans Frafald var ikke mindre i Christenheden end Roms havde været over Germanicus, og begge bleve et Rov for deres Fyrsters og Frænders Skinsyge*). Men han blev hævnet. Antonio Perez havde saaet Forbrydelse, og han höstede Fordærvelse. Antallet af Don Juans Venner i Madrid forögedes pludselig ved hans sörgelige Endeligt. Man lære deraf, hvor uklogt det er at styrte sine Avindsmænd. Thi saavel det Don Juanske Parti, hvortil man Lidet mærkede medens det kunde have gavnet ham, som Escobedos Slægt, forenede sig nu mod Perez, der ikke undgik Mistanken for, at have havt en Andel i begges Skjæbne. Philip IIs skumle Sind var nu fra

*) — *Papiers de Simancas*, B. 44, No. 211; smnlgn. Gachard l. c. passim.

den Kant svalet, og den offentlige Menings, om end varsomme, Mumlen ledede hans Skinsyge til en anden Gjenstand. Perez's Forhold til Anna af Eboli var ikke længer nogen Hemmelighed, og Perez var Medvider i Kongens politiske Forbrydelser og private Feil. Philips Hævn blev derfor desto dybere anlagt, jo farligere og klogere den var, hvorpaa Hævnen skulde fuldbyrdes.

Escobedos Slægt havde en Ven i Perez's Embedsbroder og Medbeiler i Indflydelse, den kongelige Cabinetssecretair Mateo Vasquez de Leça. Til denne henvendte man sig, og han greb med Begjærlighed Leiligheden til at styrte sin Fiende. I Perez berömte Memorial, p. 304, findes den Skrivelse, hvori Vasquez paa en skjult Maade kaster Mistanke paa ham for at have ladet Escobedo myrde "for en Qvindes Skyld," og hvori Vasquez af Hensyn til den offentlige Sædelighed opfordrer Kongen til at lade Sagen retlig undersöge. Samme Dag som Philip modtog dette Brev, forelagde han Perez det, gav denne, — idetmindste er det Perez's egen Paastand*) —, sit ridderlige Æresord paa ikke at forlade ham i den Vaande, hvori han ved sine Fienders Forfölgelser vilde blive stædt, men laante samtidig den retfærdige Souverains velvillige Öre til disse Fienders Anklager. Den förste Fölge deraf blev de to Antagonister, Antonio Perez og Mateo Vasquez's forögede Forbittrelse mod hinanden. Thi begge vilde med lige Iver benytte Leiligheden,

---

*) — Ant. Perez, *Mémorial,* p. 305.

for at afgjöre, hvo der havde störst Indflydelse paa Kongen. Denne gav endnu ingen af dem Ret. Perez var ham endnu uundværlig, Vasquez var ham behagelig. Han lyttede derfor til begge og holdt begge hen. Men at den Förstes Fald i Philips stille Sind var besluttet, skjönner man deraf, at han, endskjöndt han alt to Aar tidligere (1577) forgjœves havde anmodet Cardinal Granvella om at vende tilbage til Italien, for andengang at dele Nederlandenes Bestyrelse med Hertuginden af Parma *), — at han ikke desmindre nu paany (d. 30te Mars 1579) henvendte sig til den tredsindstyveaarige Statsmand, for i de venligste Udtryk at formaae ham til at forlade Rom, — hvorhen denne havde trukket sig tilbage fra Forretningerne — "fordi Kongen höilig trængte til hans Klogskab og Erfaring." Kongen trængte i Virkeligheden til En, der kunde erstatte ham Perez's dybe Kjendskab til de nederlandske og de italienske Forhold. Mellemtiden mellem dette Brevs Afgang og Cardinalens Ankomst blev benyttet til ved Kongens Skriftefader, Broder Diego de Chaves og Don Antonio de Pazes, Præsident af Castilien, paa Skrömt at tilveiebringe en mindelig Overeenskomst mellem Perez og det Don-Juan-Escobedoske Tilhæng. Undertiden synes en saadan at have været i god Gang, men pludselig kom der altid Noget iveien, som forhindrede den endelige Forsoning. Nu var det Perez, nu Anna af Eboli,

*) — *Papeles de Estado de Simancas; negociado de Roma*, hos Gachard, *sur la chute de Cardinal Granvella*, p. 25.

nu Vasquez, nu Escobedos Slægt, der önskede en yderligere Satisfaction.

Den 28de Juli 1579 ankommer Granvella til Madrid, ledsaget af Don Juan de Idiaquez, hvem Perez af Nidkjærhed holdt fiern fra Forretningerne, og som nu, ifölge Granvellas Raad, vendte tilbage fra en længere frivillig Landflygtighed *). — Samme Dags Aften Klokken elleve bliver Perez fængslet ved Hofalcaden Alvaro Garcia de Toledo, og Fyrstinde Eboli paagreben i sit Hotel og bragt til Fæstningen Pinto. Under Fyrstindens Fængsling stillede Philip sig ligeoverfor hendes Vinduer og afventede Udförelsen af sine Befalinger. Derpaa begav han sig hiem og gik frem og tilbage i sit Gemak, i en stærk Sindsbevægelse, indtil Klokken fem om Morgenen **).

Perez blev behandlet med Mildhed de förste fire Maaneder af sin Fængselstid. Kongen sendte Cardinalen af Toledo til den faldne Ministers trofaste og hengivne Hustru Donna Juana Coello for at berolige hende. "Perez var saavelsom Fyrstinden af Eboli kun under en mild og midlertidig Bevogtning, paa Grund af Fiendtlighederne med Vasquez, der vakte Forargelse ved Hoffet. Naar disse med Tiden vare udjævnede eller forglemte, saa vilde Perez igjen blive sat paa fri Fod." I Virkeligheden formaaede man Perez til at opgive sin Hævn over Vasquez; man tog i denne Henseende et höitideligt Löfte af ham, og nu erholdt han

*) — Ranke, *Fürsten u. Völker v. Südeuropa*, I. p. 191.
**) — Ant. Perez, *Relaciones*, p. 38—39.

Tilladelse til at modtage Besög, men ingen at gjöre. Saaledes forlöb otte Maaneder og Perez ventede daglig paa, at hans fulde Frihed blev ham skjænket. Imidlertid drager Kongen i 1580 til Portugal forat underkaste sig dette Land, uden at Meddelelsen om Perez's fulde Frigivelse forinden var bleven denne indhændiget. Nu sender Perez sin svangre Hustru forat trænge ind paa Philip. Ved Efterretningen om hendes forventede Ankomst skikker Philip hende en Alcade imöde, lader den frugtsommelige Qvinde pludselig fængsle — hvilket forvoldte hendes utidige Nedkomst — og derpaa forhöre. Alcaden bringer Kongen Forhörets skriftlige Udbytte. Philip kaster Protocollen, uden at læse den, i Ilden, værdiger den forskrækkede Alcade ei et eneste Ord, lader Juana Coello ved Fader Rengipho melde, at hun rolig kan vende tilbage til sit Hjem, og giver hende sit kongelige og ridderlige Ord paa at, ved hans Ankomst til Madrid, skal hendes Husbonds Sag blive bragt tilende. Philip vender tilbage. Ingen Forandring i Perez's Skjæbne; kun bliver en Undersögelse beordret imod ham for Underslæb. Ved denne kom mange for Perez ugunstige Oplysninger om Bestikkelser, Ödselhed, utilladeligt Forhold til Anna af Eboli o. s. v. for Dagen. Nu blev Perez idömt Fæstningsfængsel og uhyre Pengeböder. Escobedos Mord dukkede paany frem af Mörket, men derom vilde Philip endnu ei höre tale. Efter et forgjæves Forsög paa Flugt blev Perez indespærret i Fæstningen Turruegano, hvorfra der ogsaa bleve gjort frugteslöse Forsög til hans Befrielse. Det blev ikke herved.

Forat fremtvinge Udleveringen af Perez'z Brevskaber, blev hans heltemodige Hustru, Juana Coello, der standhaftig havde modstaaet alle Forlokkelser, indespærret og hun, saavel som hendes Börn, truet med en ubarmhjertig Mishandling, med mindre hun forraadte sin Husbond og udleverede Perez's Bödler Midlerne til hans fuldstændige Fordærvelse. Donna Coello gav förts efter, da man foreviste en egenhændig Billet fra Perez, skrevet med hans Blod. Historien skylder hans Minde at berette, at det ene var for at formilde sin Hustrues og sine Börns Fangenskab, at han saaledes berövede sig Midlerne til sin Retfærdiggjörelse. Imidlertid var Perez ligesaa snu som Philip II., og idet han tilsyneladende overgav sig i Tyrannens Haand, havde han sörget for at holde de vigtigste Brevskaber tilbage, hvoriblandt en Mængde egenhændige Billetter fra Kongen, der senere bleve den aragoniske Rigsret forelagte. Nu blev der igjen med Alvor taget fat paa den Escobedoske Proces, men med den Philip egne Langsomhed, og uden at det ligeoverfor den skarpsindige Perez var muligt at komme til et endeligt Resultat.

Med en Udholdenhed, som var en bedre Sag værdig, havde Antonio Perez endnu 12 Aar efter hans Anholdelse, vel ei opnaaet sin Frihed, men vidst at afværge det dödelige Slag. I 1589 opgiver den unge Escobedo Sagens videre Fremme, men sporet af Philip, fortsætter Vasquez den, tiltrods for Kongens egen Skriftefader, Amiranten af Castilien og flere indflydelsesrige Mænds Raad. Perez stod for höit, til at selv

Philip vovede at foragte de lovlige Former. Perez's eget eller to gyldige Vidners Udsagn, om at han var skyldig i Escobedos Mord, udfordredes til hans lovformelige Domfældelse. To gyldige Vidner vare ei til at finde, og Perez's Bekjendelse var ei til at fremtvinge. Man blev enig om at aflokke ham den ved en Erklæring fra Kongen selv om Medskyld i Escobedos Mord, en Erklæring, som man skulde forevise Perez, idet "Hans Majestæt forbeholdt sig nærmere at bestemme, om den, saavelsom Perez's Yttringer derover, skulde blive Akterne vedlagte" — *Proceso MS.* Dette Forbehold blev taget for at dække det kongelige Ansvar, paa samme Tid, som Perez gik i Fælden. I Begyndelsen af 1590 giver Kongen Vasquez en skriftlig, saalydende Befaling: "Du siger Antonio Perez fra mig, idet du, om fornö-"dent gjöres, foreviser ham dette Papir, at han vel "veed, jeg erkjender at have befalet Escobedos Drab, "som og de Grunde, han selv gav mig for dette Skridt; "og i Betragtning af, at det er af Vigtighed, saavel for "min Tilfredshed, som for min Samvittighed, at man "veed, om disse Grunde vare tilstrækkelige eller ei, saa "befaler jeg ham at meddele disse fuldstændig, idet "han tillige fremlægger Beviserne for, hvad "han dengang forsikkrede mig om, Noget som "iövrigt er dig særligen bleven meddelt af mig. Naar "jeg har seet Svarene som han giver, og de Grunde, "han meddeler, skal jeg foreskrive de videre med Sa-"gens Standpunkt passende Forholdsregler. Madrid, 4de

"Jan. 1590. Jeg Kongen" — *Proceso MS.*, hos Mignet l. c. Dette Aktstykke blev Perez forelagt og han gik ikke i Fælden, men lod, som han ikke forstod det hele Brev. Da tog man paa udtrykkelig kongelig Befaling sin Tilflugt til Pinebænken. Da han havde gjennemgaaet fire Tougsnöringer, gik hans Arm af Led, og knak den ene Haand. Men han tilstod Intet. Först ved den ottende Törn gik han knust og lemlæstet, aandelig og legemlig brudt til Bekjendelse. Majestætens Medskyld blev omhyggelig holdt ude af Processen, men kom dog paa Rygtets Vinger ud iblandt Folk. Alle gös ved at see Torturen anvendt paa en Yndling, en nys almægtig Minister, og Medlidenheden indtog Misundelsens Plads. En höitstaaende Hofmand yttrede lydelig ved Hoffet: "at Undersaatter forraade deres Konger, er ei ualmindeligt, men et saadant Forræderi af en Fyrste mod sin Undersaat er uhört." Selv Hofpræsten afholdt sig ikke fra i sine Prædikener at gjöre Hentydninger til denne Begivenhed. Imidlertid undslipper Perez ved sin Hustrues Bistand fra Fængslet og flygter til Aragonien.

Denne Landsdeel havde endnu (see ovf.) vidst at bevare sin gamle middelalderlige Forfatning. Vel havde den siden Ferdinand og Isabellas Tider ikke mere sine egne af Castiliens Konger uafhængige Fyrster, men Castiliens Souverain var ikke retmæssig Konge af Aragonien, förend han havde svoret at opretholde Aragoniens Privilegier *(fueros)*. Krænkelsen af disse hjemlede Opstand, som da skete under Feldtraabet: *contra*

fueros *). Kongens Afsættelse blev i saa Tilfælde lovmæssig. Denne nationale Uafhængighed er paa en tydelig Maade præget i fölgende stolte Formular, hvormed Aragoniens Storjustitiarius *(justicia mayor)* tiltalte Kongen, efter at denne havde aflagt den befalede Ed: "Vi som ere dine Ligemænd, og i Magt dine Overmænd, vi gjöre dig til vor Konge, paa den Betingelse, at du agter vore Privilegier, hvis ikke, ikke." Hverken Carl V. eller Philip II havde hidindtil vovet at krænke disse stolte Bjergbeboeres Forfatning. Aragoniens Cortes vare, ligesom Sveriges, Rigsstænder, hvortil Geistligheden, den höie Adel *(ricos hombres)* den lavere Adel *(cavalleros,* og *hidalgos)* og Stæderne sendte Tilforordnede, men de havde meget större Magt end de svenske Stænder. Thi under en indfödt aragonisk Vicekonge havde de Landets Bestyrelse, Forvaltning, Beskatning, Forsvarsvæsen, og dömmende Myndighed i deres Hænder. Ingen fremmed ikke-aragonisk Soldat turde uden deres Samtykke betræde aragonisk Jordbund. Cortes bleve sammenkaldte af Kongen hvert andet Aar, forat bestemme Skattepaalæg og Afgifter, forat afgjöre Spörgsmaal om Krig og Fred og ordne andre vigtige Almenanliggender. Kongen kunde ikke oplöse, ikke prorogere Forsamlingen og til Antagelsen af kongelige Forslag udfordredes Enstemmighed. Hver Session maatte vel ikke vare over fyrgetyve Dage, men et vedvarende

*) — Antonio de Herrera, *Historia general del mundo, del tiempo de Felipe* II., fol. 280.

Udvalg af Cortes opfyldte Mellemrummet mellem Sessionerne, og var imidlertid Ihændehaver af Stændernes souveraine Myndighed.

I ingen Henseende var denne Forfatning dog paa saa ædel en Maade frisindet som hvad den dömmende Magt angik. Aragoniens Storjustitiarius dannede med fem Bisiddere Rigets Höiesteret, hvortil alle Sager kunde appelleres og hvor de afgjordes endelig med stadigt Hensyn til, om en Domskjendelse ved en tidligere Instants stemmede overeens med de aragoniske Privilegier eller ikke. Rettergangen var offentlig, Torturen udelukket og indtil selve Stats-Fængslet havde det et ædelt Navn: *Manifestados* (d. v. s. Offentlighed). *Justicia mayor* blev vel udnævnt af Kongen, men var iövrigt kun afhængig af Cortes, der ene havde Magt til at afsætte eller suspendere ham. — Herrera.

Til denne uafhængige Domstols Retfærdighed, til dette stolte Folks Varetægt overantvordede Perez nu sin Person og sin Ære, efter först flere Gange forgjæves at have henvendt sig til sin Konge med beskedne Bönner, om at Forfölgelsen maatte faae en Ende, Bönner, der paa Slutningen aandede Trudsler om, for sin og sin Slægts Velfærds Skyld at aabenbare Ting, som Hans Majestæt vel hellere saae forblev dulgte. Til Svar paa sine Fredsforslag fik han kun nye Forfölgelser. Den 1ste Juli 1590 blev hans Dödsdom offentlig forkyndt i Madrid og alle Midler opbudte for at rive ham ud af den aragoniske Retfærdigheds frelsende Haand. Da först udgav Perez, dreven til det Yderste, sit under Titel af Memorial

ofte citerede Indlæg, hvori Philips Svig og Grusomhed ved hans egenhændige Billetter bleve Offentligheden forelagte. Perez blev fuldstændig frifunden af *Justicia mayor*. Undersaatten havde alt lidt Straffen paa sin Formue, sin Person og sin Sjælsro; Kongen blev nu ræsvet paa sit Navn og sit Eftermæle, den eneste timelige Straf, der er Jordens Mægtige forbeholdt. Philip frafaldt Anklagen for Escobedos Mord, men lagde flere nye Sager an imod Perez for andre Forbrydelser, som alle faldt om deres Uholdbarhed. Inquisitionstribunalet stod tilbage, som det sidste Haabets Anker for ham, og man maa undre sig over, at Philip ikke för slog ind paa denne Vei. Han lod Perez da endelig indstævne for denne Ret. Anklagen löd naturligvis paa Kjætteri og Gudsbespottelse. Inquisitionen, der idetmindste paa Philips Tid var en af Kongen aldeles afhængig Institution, besluttede, at Perez fra Fængslet *Manifestados* skulde forflyttes til Inquisitionens Blykamre. Denne Beslutnings Fuldbyrdelse vilde have været ensbetydende med Fangens Skjændselsdöd. Imidlertid indvilgede Storjustitiarius, dengang Don Juan de Nuza, i denne Inquisitionens Fordring. Men da Fangen den 24de Mai 1591 skulde bringes fra *Manifestados* til Inquisitionsfængslet, gjorde Saragossas Befolkning, som heri saae en Krænkelse af *fueros*, Opstand, og Perez blev, tiltrods for den mægtigste Monarch i Verden, i Forening med Inquisitionen, bragt tilbage til *Manifestados*. Et nyt Forsög paa at bemægtige sig Perez's Person faldt ligesaa uheldig ud for Philip, og endelig undslap det jagede Dyr, saaret og udmattet, sin ubarm-

hjertige Forfölger, ved i November 1593 at flygte over Pyrenæerne til Pau, hvor Fyrstinde Catharina af Bourbon skjænkede den Trætte Hvile. Hvis Perez ikke led Seians Skjæbne, saa kom det ikke af, at Philip var mindre grusom end Tiber, thi Perez blev den 20de Oct. 1593 brændt *in effigie* ved en Autodafé i Saragossa*), men det laae i de forandrede Tider, som gjorde Forbrydelsen vanskeligere at udföre. Imidlertid blev hele hans Slægt degraderet, og erklæret fredlös. At Philip endnu gjorde flere Forsög paa at lade Perez myrde, efter at denne havde fundet Tilflugt i Frankrig, fölger af sig selv. Men det var anderledes bestemt. Undersaatten overlevede sin Herre. Paa sin Dödsseng angrede Philip endelig sin Grusomhed mod Perez og i hans politiske Testament til sin Sön, senere Philip III, hedder det blandt Andet: "Benaad Antonio "Perez, men tillad ham hverken at vende tilbage til "Spanien eller til Nederlandene. Lad ham blive i Ita-"lien. Mænd med Perez's Charakter ere frygtelige paa "de Steder, hvor de ere faldne i Unaade." — Leti.

Hvilken Dom man end fælder om Perez, saa har hans Mod og Udholdenhed i Ulykken, hans Klogskab ligeoverfor en saa mægtig og underfundig Fiende som Philip Krav paa vor Beundring. Samtidens Anerkjendelse af hans Værd, og Misbilligelse af den Uret, der

*) "Ved denne Autodafé saae man blandt de 79 Domfældte Antonio Perez's Billede med Forbryderens Hovedbedækning og *sanbenito*, prydet med Ildtunger, föres i Spidsen for den sörgelige Hob til de hungrige Flammer." — Llorente, *Collection* XVII., t. XI. fol. 178.

vederfores ham, fremgaaer klart af Aragoniernes Kamp for hans Befrielse.

Men denne Kamp kostede dem deres Lands Uafhængighed. Ranke*) meddeler, at Isabella pleiede at sige: "maatte Aragonierne blot gjöre Opstand, forat jeg kan faae Leilighed til at tilintetgjöre deres *fueros*!" Dette Önske gjorde Philip til sit, thi umiddelbart efter Perez's Befrielse sendte han Vargas ind i Aragonien i Spidsen for en Armee paa 10,000 Mand Fodfolk og 1500 Ryttere. Aragoniens Forsvarsmidler vare ei tilstrækkelige til at byde denne Magt Spidsen og Landet blev underkuet. Aragoniens sidste *justicia mayor* Don Juan de Nuza blev uden Lov og Dom henrettet paa Saragossas store Plads, "og med ham," siger Perez**), "blev Retfærdigheden domfældt og henrettet." Herpaa fulgte et aragonisk Blodbad, som den hellige Inquisition oplyste med sine flammende Autodafeer, der endte med den store Autodafé af 20de Oct. 1593 (see ovf.), dette blodige Fyrværkeries sidste og forfærdeligste Mordbrand.

Saaledes gik Aragoniens *fueros* under.

Granvella var, som vi have seet, bleven kaldt tilbage til Kongens Raad, og dannede nu tillige med Don Juan de Jdiaquez og Don Christoval de Moura Philips andet Ministerium, der viste sig endnu mere

*) l. c., I. p. 251—252.
**) — *Relaciones*, p. 170.

virksomt og uroligt, end det förste (Eboli-Alva-Perez). Ebolis Parti havde altid været for en i Forhold til de Tider moderat Fredspolitik, hvilket fuldkommen passede til Philips Charakter. Ydre Omstændigheder — Tyrker, Maurer, Protestanter — og indre Forviklinger (Nederlandene, Aragonien, den cataloniske Opstand), samt navnlig det spanske Monarchies Udstrækning vanskeliggjorde vel Rolighedens Opretholdelse paa alle Punkter, men fra det Öieblik Granvella og Idiaquez fik Ledelsen af Philips ydre Politik (1579) er den indtraadte Forskjel synlig. Havde Philip för havt en forborgen og discret Andel i Pavens og Guisernes fransk-engelske Intriguer, saa bleve hans Rænker nu vitterlige og hans hadske Planer aabenbare. Mod Henrik III. af Frankrig bleve alle Sammensværgelser understöttede, enten de vare af en catholsk eller en protestantisk Oprindelse. Man har fundet et Brev, skrevet med Idiaquez's egen Haand, hvori Philip — den catholske Philip — tilbyder den protestantiske Henrik af Bearn og Navarra, senere den fjerde, Pengeunderstöttelse for at bekjæmpe Henrik III.*), paa samme Tid som han med Raad og Daad befordrede den hellige Ligues Planer mod denne Fyrste; og da den store Guise 1588 var faldet for Morderdolken, og Catharina af Medicis, der ene mægtede at byde Philips Rænker Spidsen, samme Aar var död, benyttede han sig af Guises Mord for at ophidse sin Dödsfiende Pave Sixtus V. mod Henrik III., idet han ved sin Ambassadeur i Paris

*) Ranke, *Fürsten u. Völker Südeuropas* I, p. 194.

ikke lod noget Middel uforsögt for paa den anden Side at forbittre Frankrigs Souverain mod Vaticanet og dets Politik. Denne Slags Diplomati hörte forresten den Tid til, thi den stolte Pave Sixtus, om hvem Leti fortæller, at han ved Efterretningen om Maria Stuarts Henrettelse udbröd: "o lykkelige Elisabeth, der har seet et kronet Hoved rulle for dine Födder" — den samme Sixtus V. benyttede dette Politikens dobbelte italienske Bogholderi ligeoverfor Philip II. og Elisabeth, idet han paa Skrömt satte denne i Ban, medens han gjennem sin gamle Ven Granvella ved Löfte om Subsidier fik Philip overtalt til at foretage den ulykkelige Ledingsfærd mod England*), som endte med Armadaens Tilintetgjörelse, — og om den utrættelige Oranien meddeler Groen van Prinsterer (*Archives et Correspondance de la Maison d'Orange-Nassau*) den interessante Oplysning, at ogsaa han ved sine Agenter i Vaticanet og Escurial ikke bidrog Lidet til at faae dette uheldige Foretagende paafode.

Dog viste denne hule Politik sig aldrig saa fuldkomment i sit rette Lys, som i den Maade, hvorpaa Philip bemægtigede sig Portugals Krone, hvilken han længe havde eftertragtet. Allerede i Aaret 1578 indviklede han sin Neveu Kong Sebastian i den afrikanske Krig mod Maurerne, idet han offentligen raadede ham derfra, men hemmelig sporede ham dertil ved Löfter

*) "— Deres Majestæt kan ikke foretage Noget kraftigere for at rævse denne Qvinde (Elizabeth) end understøtte Catholicismens Sag" — Granvella til Philip II., 30 Apr. 1589, i *Papiers Simancas.*

om Subsidier og en Forstærkning af 50 Galeier. Da den ridderlige Sebastian havde besluttet sig, og allerede var paa Veien til Afrika, i Forventning om den lovede Bistand, udeblev denne, og Sebastian faldt for Overmagten ved Alcaçar-Quivir i Fez. Dennes svage Onkel og Efterfölger Cardinal Henrik erklærede Philip Krig, og lod til den Ende Hertug Alva, efter et syvaarigt Fangenskab, hente fra Fæstningen Uzeda. — "Trænger Hans Majestæt nu til en lænket Kriger for at erobre et Kongerige," sagde Alva, da han modtog Budskabet, men adlöd, og bragte Portugal i mindre end eet Aar under Philips Herredömme (1580).

Fornemmelig gjorde det forandrede System sig dog gjeldende i den fordoblede Energi, hvormed der efter Granvellas Tilbagekomst blev gaaet frem i Nederlandene. Efter forgjæves at have anvendt Margaretha af Parmas og Granvellas Klögt, efterat have opslidt Alvas Energi, udmattet Requesens, og udtömt Don Juans glimrende Talenter, var Philip nu, lig en raadvild Læge, vendt tilbage til den Methode, hvormed han havde begyndt, og efter tyve Aars Mellemrum blev Margaretha af Parma igjen sendt til Flandern og Granvellas Politik igjen optagen. Strax efter Don Juans Död, og Alexander Farneses Udnævnelse til Statholder havde den Tause (1579) tilveiebragt en ny Union i Utrecht mellem de egentlige hollandske Provindser, med Indbegreb af begge de flanderske Lande, hvilket Forbund kan ansees som Grundlaget for Nederlandenes senere Forfatning. Generalstaterne bemægtigede sig herved stiltiende den souveraine Magt, og, uden endnu höitidelig at und-

sige den spanske Konge, lagde de nu förste Gang for Dagen, at de ikke mere anerkjendte hans Overherredömme. Denne Begivenhed overraskede Philip paa det Smerteligste. Han havde altid anseet den flamske Frihedskrig for et Oprör, som det kunde vare kortere eller længere Tid at underkue; han havde altid staaet i den Formening, at Nederlandene vel vare rustede mod hans Forholdsregler, hans Statholdere og hans Generaler, men at de tænkte paa at fornægte Majestætens guddommelige Myndighed, var aldrig faldet ham ind. Hans Frygt for Oranien tog pludselig til i den Grad, at han nu, efter at de i over 20 Aar havde staaet fiendtlig overfor hinanden, gjorde ham flere store Tilbud for at vinde ham fra Nederlandenes Sag. Wilhelms ved Opoffrelser i den gode Sags Tjeneste opdyngede uhyre Gjæld skulde betales, hans Godser skulde gives ham tilbage, og hans siden 1566 i Spanien fangne Sön, Greven af Buren, skulde ei blot erholde sin Frihed, men Statholderskabet over Provindserne Holland og Utrecht. Den Tauses Svar var Handling. Aaret efter (1580) bevirker han endelig Philips höitidelige Afsættelse, og skjöndt Intet havde dengang været ham lettere, end selv at blive udnævnt i Philips Sted, understöttede han med vant Selvfornægtelse Hertugen af Anjou og Alençons Valg, som baade var en svag Personlighed og en Catholik. Heri, som i hele sin övrige Færd vidste Wilhelm at underordne sig den Sag, han, afdöet fra alt Andet, levede for. Han *vilde kun det Ene* og indsaae, at hvis han i dette Öieblik selv blev Nederlandenes Souverain, vàr

det snart forbi med hans Indflydelse og Vennesælhed i Ind- og Udland. Han vilde da i den offentlige Bevidsthed og den europæiske Folkemening fra Frihedshelt synke ned til en simpel Ærgjerrig, der handlede for personlig Fordel, og Nederlandene derved miste Europas Sympathi og Bistand. Alençons Udnævnelse derimod vedligeholdt og forögede Skinsygen mellem Frankrig og Spanien, og Oraniens Svogerskab med denne vaklende Fyrste — Wilhelm havde for nogle Aar siden for Utroskab forskudt Anna af Sachsen og tredie Gang ægtet Hertugen af Montpensiers Datter, Charlotte af Bourbon — sikkrede ham en fortsat og uformindsket Indflydelse paa Nederlandenes Bestyrelse.

Philip og Granvellas Gjensvar var Dolk og Gift, og til den Ende blev 30,000 Kroners Pris sat paa Wilhelms Hoved. Kongen tilskrev under 30 Nov. sin Söstersön Farnese, Hertug af Parma saalydende: "— For "at see at blive et saa elendigt og fordærveligt Men-"neske (som Oranien) quit, der alt er fordömt, og "hvis Handlinger daglig fordömme ham yderligere, "denne Forbryder, som har forskyldt at döe tusinde "Gange, og hvem man efter saa mange Midlers An-"vendelse hverken med det Gode eller Onde endnu "har formaaet at knække, saa bekjendtgjör nu offent-"lig, efter andre Fyrsters Exempel, der i mindre paa-"trængende Tilfælde saaledes have handlet, at der ud-"loves 30,000 Kroner, eller en större Sum, om Du "saa synes, til den, der bringer ham död eller levende, "for paa denne Maade enten at befrie Landet for saa "fordærvelig en Person, eller idetmindste holde ham

"i den Angst, at han derved forhindres fra at udföre "sine Hensigter" — *).

Alexander Farnese var heldigere end hans Forgjængere. Ligesaa klog Statsmand, som dygtig General, ligesaa maadeholdende, som uböielig, var han den förste Oranien værdige Modstander i Flandern. Det lykkedes ham at fravriste denne flere af de belgisk-katholske Provindser, hvorimod Wilhelm mere og mere befæstede sig i de egentlige protestantiske Nederlande, navnlig Holland, Zeeland og Frisland, hvorover Generalstaterne, trætte af Anjous Udygtighed og ulykkelige Stjerne, d. 14 Aug. 1582 eenstemmig og af egen Tilskyndelse overdrog ham, "den grevelige Höihed og Herlighed" **), saaledes som Philip II. havde besiddet den, under Navn af Wilhelm I. Men som det gjerne gaaer i Menneskenes Liv, medens Generalstaterne raadsloge om den Hyldings Form, hvorunder Oranien skulde beklædes med denne nye Værdighed, blev han

*) — *Pour essayer de se faire quicte d'homme si malheureux et si pernicieuz jà condamné et lequel ses oeuvres le condamnent journellement davantaige, si crimineux et meritant mille mortz et que aprez tant de moyens procurés pour le réduyre ou de gré ou de force l'on n'en est encoires venu au bout, que l'on lui mect taille publiée partout, à l'exemple de ce que plusieurs princes usent pour cas non tant important, de XXX^m escus ou aultre telle que pourrez adviser, au proffit de celui qui le livrera vif ou mort, asseuhrant de ladite somme celui qui le tuera ou le livrera vif, afin ou de parvenir à l'effect et de délivrer par ce moyen le pays d'homme si pernicieuz comme dit est, ou desmoings le tenir en ceste crainte pour par icelle luy oster le moyen de se librement vaquer à l'exécution de ses desseins."* — **Ms. aftrykt hos Mignet.**

) — **Van Lennep, *Gechiedenisse van Noord Nederland,* **II., 1, p. 267.**

i sit 52de Aar, efter flere mislykkede Mordforsög fra den Kant, endelig den 7de Juli 1584, myrdet i Delft af Philips Udsending Balthazar Gerard og ombyttede saaledes Grevekronen med Martyrkronen. Dödelig truffen af Morderkuglen, udraabte han: *mon Dieu, mon Dieu, ayez pitié de moi et de ton pauvre peuple.* — Van Lennep, l. c. 271.

Et Aar iforveien havde Oranien ægtet sin fjerde Kone, Louise, Admiral Colignys Datter, der skjænkede ham den senere berömte Prinds Frederik Henrik, som tilligemed sin Halvbroder, Wilhelms og Anna af Sachsens Sön, Moritz, værdigen fortsatte og lykkelig fuldbyrdede Faderens Daad, Nederlandenes Befrielse og Protestántismens Seier.

Tilhörende en paa kraftige Mænd rig Tidsalder, var Wilhem I. dens störste Charakter. Hos alle Forfattere, catholske eller protestantiske, er der kun een Mening om hans exempellöse Fasthed og Overeensstemmelse med sig selv. I alle de Lykkens Omvexlinger, hvorpaa hans Liv var saa rigt, var han den samme; hverken overmodig eller mismodig, men enten de Begivenheders Gang, som nærmest angik ham, var med eller imod ham, bevarede han uforanderlig den samme Holdning og Sindsro*). Han havde to Valgsprog: *Je maintiendrais,* og *tranquillus in tempestatibus* (rolig i Stormen). Han var begge lige tro. Han opgav aldrig den Sag, han eengang havde sluttet sig til, mistede aldrig Modet, og kom aldrig i farefulde

*) — Watson, *History of the Reign of Philip* II., II., 422.

Öieblikke udaf Fatning. Huslig Modgang var det Eneste der formaaede at kue ham; thi den ydre Kamp forhöier Trangen til indre Fred. Hans to förste Ægteskaber vare derfor rige paa Sorger, thi Anna af Egmont passede ikke til ham, og Anna af Sachsen var ham utro. — Watson. Han var mild af Sæder, tolerant i religieuse Sager (s. o.), fremsynet i verdslige Ting, og vidste altid at udfinde selv et Uhelds heldige Side. Hans Barndom var glædelös. Carl V holdt ham for strengt. Hans Ungdom var til Gjengjeld overgiven. Hans Manddom var værdig og virksom. Hans Magt over Mennesker var stor, som den pleier at være hos dem, der beherske sig selv. Det var ikke Geniets Enthusiasme, der, som hos Napoleon, henrev hele Folkeslag, ikke Philip IIs eensomme Hovmod, som forvirrede og trykkede. Det var Overbevisningens, fra al Selviskhed frigjorte, Aandens fra Verdslighed luttrede Kraft indenfra, der trak til og drog med. Derfor var, som den catholske Boccalini udtrykker sig, "hans Taushed talende, hans Tale fortryllende" (*tacendo parla, parlando incanta*), thi hans Overlegenhed var human og hans Selvtillid var Tillid til Forsynet. Han vilde kun det Ene*).

---

*) Hollænderen van Lennep giver fölgende Skildring af Oranien: "Opdraget ved Karl Vs. Hof og i hans Krige, havde han tidlig lært at udvikle sine naturlige Anlæg og bragt det vidt i Statsklögt og Krigskunst. Ingen forstod bedre end han den Kunst at skjule sine Planer og Tanker for Andre, hvorfor han og blev kaldet den Tause. Man troe derfor ikke, at han bestandig iagttog en fortrædelig Taushed; tværtimod var han munter og livlig i Omgang og Samtale og vidste navnlig at gjöre sig yndet af

Stor var Glæden i Madrid, stor Bedrövelsen i Haag. Havde Wilhelm, medens han levede, mödt mange Hindringer fra et Parti af den nederlandske Adel og det borgerlige Patriciat, som var nidkjært paa hans Indflydelse, saa döde alle slige Anfægtelser med ham og hans Hedengang blev et endnu stærkere Bindemiddel mellem alle Fædrelandets Venner, end hans Liv havde været — det bedste Vidnesbyrd for hans sande Storhed. I hans levende Live var hans Gjerning ofte bleven ham vanskeliggjort ved Avind og Mistroes Fortrædigelse; men *Unrecht zu leiden schmeichelt grossen Seelen*, og han bar og overbar i Stilhed. Erkehertug Mathias havde man (s. o.) i sin Tid kaaret til Statholder af Flandern, forat krænke ham. Han sluttede sig til denne Plan, og Mathias blev valgt; men det varede ikke længe förend Oraniens Indflydelse

---

Qvinder, hvortil hans smukke Skabning og behagelige Væsen, hans mandige Mine og aandige Öie ikke bidrog Lidet. Deri bestod hans Snildhed, at han under Mine af Aabenhed, vidste at skjule for Alle, hvad han tilsigtede, medens han samtidig erhvervede sig Andres Fortrolighed. Hans Hukommelse var forbausende — Noget som ligger i det Nassauske Huus — ikke blot for Ting og Begivenheder, men ogsaa for Steder og Personer. Han besad den naturlige Veltalenhed, som træffer og overbeviser, ikke ved Ordbram, men ved Indholdsrighed og Kraft. Faa Fyrster have været hans Jævnlige i Klogskab og Forsigtighed, færre overtruffet ham i Elskværdighed og Daadkraft. Var han end ei uden menneskelige Svagheder, og var hans förste Fremtræden i Politiken end ei fri for Underfundighed, saa luttrede Modgangs Skole hans Charakter og gjorde ham i hans senere Löbebane til Mönster paa Taalmod, Overbærelse og christelig Ydmyghed." — *Geschiedenisse van Noord Nederland*, II, 1. p. 29 og 273.

paa Bestyrelsen desuagtet blev saa vitterlig, at Hollænderne spottende kaldte Mathias *s' Prinsen Secretaris**). Det Samme gjentog sig ved Alençons Valg, saavel som ved Besættelsen af Statholderpladsen i flere af de enkelte Provindser, men til hver Tid begyndte han med at underordne sin Personlighed, og endte med at være den Ypperste. Efter hans Död boede hans Aand i hans Folk. Betænker man Nederlandenes Stilling i Sommeren 1584, ligeoverfor Hertugen af Parma, der var i Besiddelse at hele det nuværende Belgien, og havde 18000 Mand gamle og övede Tropper under de dygtigste Anförere at stille imod Generalstaternes 5000 Mand uden General; — betænker man, at af de egentlige Nederlande var Groeningen i Fiendens Hænder, Brabant og Flandern besat eller truet af Fiendens Tropper, Overyssel holdt i Skak ved spansk Besætning i Steenwyk og Zutzen, Gelderland og Utrecht et Rov for indvortes Splid; Frisland og Drenthe forarmet og udsuet ved idelige Brandskatninger og Plyndringer; — betænker man at hele Krigens Byrde saaledes hvilede paa Holland og Zeeland, om hvis Velfærd Oranien havde vidst at frede ved vise Foranstaltninger i den indre Bestyrelse, hvis Handel han havde bragt op, hvis Rigdomskilder han havde fordoblet, saa maa man istemme den religieuse Historieskrivers Ord: "at Intet formaaede at redde Nederlandene fra fuldstændig Undergang, uden den Gud, hvis Bistand den döende Oranien havde paakaldt

**) — Van Lennep, l. c. II, 1, p. 196—197.

for sit arme Folk" — Van Lennep, l. c. II., 2, p. 3. Med en Enighed, som de för ikke havde kjendt, oprettede Generalstaterne nu (18 Aug. 1584) et Statsraad, hvilket de overdrog Regjeringen og Overbestyrelsen af Brabant, Flandern, Holland, Zeeland, Utrecht, Mecheln og Frisland, og i Spidsen hvoraf de stillede Oraniens 17aarige Sön Moritz, som til den Ende blev kaldt fra Universitetet i Leyden, hvor han paa Staternes Bekostning studerede. Den unge Fyrste kunde endnu ikke være, hvad han senere blev, Parmas og Philips værdige Modstander, og hans Udnævnelse til Statholder over Holland og Zeeland (1585) var derfor kun at betragte som et Afdrag paa Nederlandenes Gjæld til hans Fader, og et Forskud paa hans egen Fremtid. Medens han forberedede sig til sit Kald, lod Forsynet flere Begivenheder indtræffe, der imidlertid standsede de spanske Vaabens Fremgang i Nederlandene. Philips Værktöi mod Gregorius XIII., senere hans Dödsfiende, Faarehyrden Perettis Sön, Cardinal Montalto besteg 1585 *) den pavelige Throne, og

---

*) Rankes Benægtelser af dens historiske Rigtighed uagtet (*Fürsten u. Völker Südeuropas*, IV. p. 317), tjener fölgende af Leti citerede Anecdote om denne Pave, til at give en Forestilling om hans Charakter. Fra det Öieblik Cardinal Montalto aspirerede til Paveværdigheden, spillede han en dödsyg Mands Rolle, for desto lettere at blive valgt af Conclavet. Efter Gregorius XIIIs Död tog hans Hoste med hver Dag til, og han blev kaaret til Pave, som En, der kun havde en kort Tid tilbage at leve i. Men ikke saasnart sad han paa St. Peters Stol, som han kastede Krykken, og istemmede Te Deum med saa tordnende en Röst at Capellets Hvælving skjælvede. Hele Conclavet blev bestyrtet, og til En af de hellige Fædre, som lydelig yttrede sin Forbau-

hemmelig tilskyndet af ham sender Elisabeth sin Yndling Robert Dudley, Earl af Leicester med Hjælpetropper til Flandern. Pavemagten og Protestantismen gjorde nu fælles Sag for de betrængte Nederlande. Dertil kom Cardinal Granvellas Död 1586.

Conclavets Uvillie mod Philip havde været i stadigt Tiltagende siden Paul IVs Tid. Inquisitionens egenmægtige Færd i det spanske Monarchi var en Krænkelse af den pavelige Myndighed, og fra den Tid Philip, efter hans Flaades Nederlag mod Tyrkerne under Mustapha af Metelin ved *l'isle des Gerbes* 1560 *), havde vovet at beskatte den spanske Geistlighed, tog Spændingen med hver Dag til. Paul IV. fradömte Philip Souverainiteten over Neapel, og hans saavel som Gregorius XIIIs Regjeringstid var kun en Række af fiendtlige Cabaler mod Spaniens Souverain. Dette politiske Had mellem Pavestolen og den catholske Konge naaede dog först sit Höidepunkt under Sixtus V., der end ikke undsaae sig ved at benytte "Kjætteriet" til Bundsforvandt mod Spanien. Den listige Pave indviklede Philip i Fiendtligheder med Frankrig og aaben Krig med England og lagde ham utallige Hindringer i Veien i Italien og Flandern. Vel formaaede Philip ved Gift at rydde denne farlige Modstander af Veien (1590), men Lykken havde forladt ham, og alle hans

---

selse over den i hans Helbredstilstand foregaaede Forandring svarede han: "medens jeg sögte Paradisets Nøgler, böiede jeg mig, for desto lettere at finde dem; nu jeg har dem, skuer jeg kun op til Himlen."

*) — Meteren, Leti, Strada.

Planer strandede nu den ene efter den anden. I 1588 gik Armadaen under; i 1591 tog England og Holland den indiske Flaade fra ham med alle dens Skatte*). Den protestantiske Henrik den IV. bestiger Frankrigs Throne, og Parma döer af Feber i Holland d. 3 Decb. 1592. Philips paafölgende Statholdere i dette Land Greve Mansfeld, Erkehertug Ernst af Österrig, Greve Fuentes og Erkehertug Albert, hvem Philip formælede med sin Datter, Infantinde Isabella Eugenia, satte kun en svag Modstand mod Prinds Moritzs stigende Stjerne og tabte lidt efter lidt alle de Fordele, som Parma havde tilkæmpet Spanien. Saaledes styrtede nu Alt om den alderstegne Despot. Hans store Rige var mennesketomt; Schillers Betegnelse af Tilstanden i Spanien paa Philips Tid: "die Ruhe eines Kirchhofs" passede i enhver Henseende. Hans uhyre Skatte vare udtömte; hans Fiender mægtige; hans oprörske Undersaatter udrustede til nye Kampe.

Til skuffede Forhaabninger, til mislykkede Intriguer kom nu de smerteligste Legemslidelser og Savnet af en Efterfölger, der formaaede at opretholde den Magt, som Carl Vs Geni gjennem tusind Vanskeligheder havde grundlagt, og Philip IIs Udholdenhed saa möisommelig havde bevaret. Philip III. — Philip IIs Sön af sidste Ægteskab med Anna af Österrig — var blottet for de dertil fornödne Egenskaber. Den fra

*) Minerne i Mexico, Chili og Potosi indbragte Philip 25 Millioner om Aaret. — Meteren.

Carl V. arvede Gigt, der undertiden hindrede Philip II. fra at röre Haand eller Fod, udartede i hans sidste Leveaar til en vederstyggelig Sygdom, Lusesot (Phtiriasis), det samme Onde hvoraf Sulla döde, men uden at aflokke den stolte Konge en Klage. Han bad sin Rosenkrands og udbröd mellemstunder "Kjödet er skröbeligt, men Aanden er redebon." Det Eneste der mægtede at kue hans Hovmod og overmande ham var det spanske Monarchies mörke Fremtid efter hans Död. Derover klagede han engang paa sit Dödsleie til sin Svigersön, Erkehertug Albert og sin Datter Isabella. "Til den Naade," sagde den 71aarige Olding med Taarer i Oinene, "at give mig saa stort et Rige, har det ikke behaget Forsynet at föie den anden, at skjænke mig en Efterfölger, som formaaer at regjere det" *). I 53 Dage laae den döende Konge uden Bevægelse paa Ryggen i et Værelse i Escurial, hvis bestandig aabne Dör lod ham skue Capellets Alter og Crucifix. Hans legemlige Smerter tillod ham ingen Afvexling i Stilling; hans Ondes Natur var saa afskrækkende, at selv Munke og Læger sjelden kom tilsyne. Men hvilke hans Anfægtelser end have været, saa er det vist, at han den 13 Sept. 1598 opgav Aanden, uden Klage og uden Exaltation, med det samme rolige, alvorlige Aasyn, som han altid havde havt. Derfor sagde Fader Bombis, der holdt Ligtalen over ham, "at Döden nærmede sig Philip uden Lee,

---

*) *Relazione della vita del re di Spagna;* MS hos Ranke l. c. I., 130

afvæbnet og frygtsom, ei for at tage, men for at modtage." — Leti.

Philip II. var femgange gift, först hemmelig med Isabella Osorio, med hvem han havde to Sönner, Pedro og Bernardino, hvis Skjæbne er ubekjendt. — *Apologie de Guillaume d'Orange* hos Dumont, Corps Diplom. V. 1, p. 390 flg. Derpaa ægtede han Maria af Portugal, som skjænkede ham den ulykkelige Don Carlos, der faldt som Offer for sin Faders Skinsyge og blev henrettet St. Jacobs Dag 1568*). Philips

*) De italienske Historieskrivere Campana og Boccalini angive Don Carlos's Forstaaelse med Egmont, og Faderens Skinsyge paa Sönnen, som Grundene til Don Carlos's voldsomme Död. Spanieren Quevedo omtaler Don Carlos's Had til Inquisitionen, der udentvivl var gjensidigt. I en Depeche fra den venetianske Ambassadeur til hans Hof skildres Don Carlos som grusom og voldsom af Charakter. Det er vist at Philip sendte ham til Universitetet i Alcala, hvor Don Juan af Österrig og Alexander Farnese dengang studerede, forat afslibe ham. Men uden Frugt, og under alle Omstændigheder var Infanten langtfra den ædle, ridderlige Skikkelse, som vi kjende fra Schillers Tragedie. Dog begyndte han först at conspirere mod Faderen, efterat denne havde ægtet hans Brud Elisabeth af Frankrig. Hemmelig Forstaaelse med flamske Udsendinge og Kjærlighedsforhold til Stedmoderen opflammede Faderens Skinsyge. Nu beskyldes Don Carlos for Anslag mod Philip IIs Liv. Samtidig indberetter Don Raymond de Taxis til Kongen at Infanten har bestilt Postheste og Kongen fængsler selv sin Sön, Natten mellem den 18de og 19de Jan. 1568. Adriani meddeler, at Prindsen nogle Dage var under Bevogtning i sine egne Gemakker og derpaa i et af Slotstaarnene. Derpaa blev han overleveret i Inquisitionens Hænder, der gav ham Valget af Dødsmaaden, og lod ham hemmelig aflive. Politiske Hensyn vare uden Tvivl en medvirkende Aarsag. Hvorfor skulde ellers Oranien i sin Apologi henkaste fölgende hemmelighedsfulde Yttringer: "Er det ikke denne Konge, der har forsögt at brændemærke mit Ægteskab (med Charlotte af

tredje Gemalinde var Maria af England. Dette Ægteskab var barnlöst. Fjerde Gang ægtede han Elizabeth af Frankrig, med hvem han avlede Infantinden Isabella Clara Eugenia, der senere blev formælet med Erkehertug Albert af Österrig. Elizabeth döde fire Maaneder efter Don Carlos's Henrettelse, efter almindelig Formodning ved Gift, som hendes Gemal rakte hende. — Strada. Hans femte og sidste Hustru var Anna af Österrig, der ogsaa havde været bestemt for Don Carlos, efterat dennes förste Brud, Elizabeth af Frankrig var bleven formælet med Faderen. Med Anna af Österrig havde han to Sönner, Don Diego, der döde ung og Philip, senere den tredje. Selv catholske Forfattere beskylde Philip II. for Vellyst, skjöndt bestandig med Skin af Afholdenhed, og som det synes ikke uden Grund, naar man betænker, at han foruden sine fem Koner, ogsaa vitterligen idetmindste havde tre Friller, Catharina Lenez, Fyrstinden af Eboli og Euphrasia, Hertuginde af Ascoli. — Leti, VI, 357 flg.

Bourbon), som selv har ægtet sin Sösterdatter. Jeg veed vel, hans Tilhængere sige, han har Pavens Dispensation. Men skriger ikke Naturens Röst mod en saadan Blodskam? og er det ikke vitterligt, at Philip, för at indgaae dette Ægteskab, aflivede sin tidligere Gemalinde (Isabella af Frankrig) hans Barns Moder, de franske Kongers Söster og Datter? jeg fremförer ikke denne Beskyldning af Hævn eller letsindigen; Beviserne for denne Udaad ere tilstede i Frankrig. — Ikke et enkelt Mord blev begaaet for at fuldbyrde denne unaturlige Ægtepagt. Hans Sön, hans eneste Sön blev opoffret, for at yde Paven et Paaskud for denne usædvanlige Dispensation, der blev given for at forhindre at det spanske Monarchi blev uden Arving. Dette er den sande Aarsag til Don Carlos's Död......"

At befæste Enevælden og holde det store Monarchi samlet, som Carl V. havde efterladt ham, var Philip IIs Maal; hvor viselig anordnet af Forsynet, at paa Erobreren fölger historisk Sammenholderen. Julius Cæsar og Augustus, Ferdinand den Catholske og Carl V. udvidede deres Riger, Tiberius og Philip II. holdt dem sammen. Hines Regjering var krigersk og offensiv, disses fredelig og defensiv. Med Pavemagten kjæmpede Philip kun i verdslige Interessers Tjeneste, forat være Herre i sit eget Land. Derfor var han hverken gunstig stemt for Jesuiter eller Capucinere, hvilke sidste han ei indrømmede Indgang i sine Lande. Protestantismens Modstander var han baade fordi denne traadte statsoplösende op, og fordi den i religieus Henseende gik ud paa at uafhængiggjöre. Philip var fremfor Alt catholsk-conservativ. Alt skulde gaae med Tvang. Hertil passede baade hans Natur og hans Opdragelse. "Han gav tidlig Beviis paa Skarpsind, "Klögt og Flid, saavelsom paa en Sindsretning, der "fuldkommen svarede til den religieuse Opdragelse, "som blev ham givet. Thi af Naturen alvorlig og "grublende, optog han med Iver i sig al den illiberale "Overtro, som dengang var Særkjendet paa den span-"ske Geistlighed" — Watson. Om Flæmingerne pleiede han at sige: "Jeg vil ikke regjere over Kjættere," og til Alva skrev han i 1568: *si l'on manquoit de bourreau, j'en ferai moi-même les fonctions.* — Leti, II., 292. Da han fik Efterretningen om at Calvinismen greb om sig i Calabrien, skrev han til Hertugen af Savoyen: *Tous au gibet, Tous au gibet.*

Militaire Talenter havde Philip ikke. De Slag, han vandt, bleve vundne ved Andre. Slaget ved St. Quentin (1557) mod Franskmændene under Anne, Connetable af Montmorency, vandt Emanuel Philibert af Savoyen og Egmont for Philip, der imedens laae paa Bön. Slaget ved Gravelines (1558) vandt Egmont alene. Seiren ved Lepanto skyldes Don Juan. I Nederlandene seirede Alva og Alexander Farnese for ham o. s. v.

Den indre Bestyrelse derimod var Philips Styrke. Ved Reiser igjennem sine Lande saae han Alt med egne Öine, og i Spanien forögede han Kongemagtens Nimbus ved sit værdige, alvorlige Væsen. For at sammenstöbe de forskjellige Landsdele, der paa feudal Vis vare adskilte, tilveiebragte han Ægteskabsforbindelser mellem de mægtigste Slægter i de forskjellige Provindser, mellem den castilianske og den arragoniske Adel, mellem Cataloniere og Navarresere, mellem Valencia og Italien. Han ophævede de Monopoler, som enkelte Adelsmænd vexelviis udövede paa hinandens Besiddelser: han haandhævede Lovene og befæstede Regjeringsmagten, benyttende sig for det meste af Rænker, for at slide det ene Parti op med det andet.

I Besættelsen af Embeder, og Behandlingen af Mennesker var Philip, ligesom Tiber, ofte snild, oftere underfundig. Admiralen af Neapel satte, da han var Gouverneur over Catalonien, Alting i Opröր ved sit bizarre og urolige Lune. Philip, der kjendte sine Cataloniere, indböd Admiralen, under Paaskud af at give ham en vigtigere Post, til Hoffet, hvor han i

samfulde sex Aar hver Dag talte med ham om det nye Embede, der var ham tiltænkt, hvorpaa han, da Opstanden var dæmpet, allernaadigst tillod Admiralen at vende tilbage til sine Godser. Philips Instructioner til hans Sön indeholde værdifulde Bidrag til Bedömmelsen af hans Statsklögt i denne Retning, som f. Ex.:

"Skift ofte Gouverneur over Vestindien, og sæt "altid en afgaaende Gouverneur over disse Colonier i "Spidsen for dit indiske Conseil. Paa denne Maade "vil du bestandig vedligeholde en Rivalitet mellem For-"mand og Efterfölger, der værger dig mod at blive "fört bag Lyset, navnlig med Hensyn til disse Ind-"tægtskilders Udstrækning ...."

"Plag og bedröv ei dine Secretairer uden træn-"gende Motiver; luk heller saa længe som muligt Öiet "til for deres Feil. For at pröve deres Troskab, be-"nyt dig snarere af dine Fiender end dine Venner, "selv med Fare for at en eller anden af dine Hemme-"ligheder faldt i deres Hænder ...."

"Behandl mildere, end jeg har gjort, Kjætterne i Nederlandene" — hvis Tilbagevenden til den spanske Krone Philip, Afstaaelsen til Erkehertug Albert uagtet, udpeger sin Sön som muliggjort ved Afstaaelsesakten — "see at knytte dem til dine Interesser, og glem ikke, at jeg forgjæves har sat 50 Millioner Dukater til, for at ödelægge dem ...."

Philips udenlandske Politik ansaaes for dobbelt og rænkefuld i en Tidsalder, hvor Rænker og Dobbelthed hörte til Dagens Orden, og hvor selv den rede-

lige Margaretha af Parma skrev Et i sine franske, et Andet i sine italienske Breve. — Gachard l. c. I., CLXI. Det er næsten trivielt at opregne Exemplerne paa hans sædvanlige Diplomati, som t. Ex. hans Færd mod Portugal, Paverne, og Henrik IV. af Frankrig, hvem han, den fortrinsvis catholske Konge, med alle mulige Midler sögte at afholde fra at gaae over til Catholicismen, fordi Pavens og de catholske Magters Anerkjendelse af ham som "meget christen Konge", afhang deraf. Derimod fortjener hans Samvittighedsraad (*conseil de conscience*) nærmere Omtale. Dette var et organiseret Collegium bestaaende af Casuister, der hjalp Kongen udaf hans Forpligtelser, naar disse faldt ham besværlige. Saaledes i den portugisiske Kronesag. Hertugen af Ossuna og Don Christoval de Moura havde i Philips Navn bestukket flere af den lissabonske Adel med Löfter om Guld og grönne Skove, Embeder, Ærestitler o. s. v., forat tilsige Philip og frasige Cardinal Don Antonio Kronen. Da Philip var bleven Konge, fordrede hine Adelsmænd deres Lön. Philip sendte deres Ansögninger til Samvittighedsraadets Betænkning, der afsagde fölgende Kjendelse: "at enten var Philip retmæssig Arving til den portugisiske Krone; da vare Bestikkelser overflödige og Ansögerne havde da end ei gjort deres fuldstændige Pligt, som bestod i uden Haab om Belönning at være retfærdige, — eller Philip var ikke den retmæssige Arving, og i det Tilfælde havde de gjort dem skyldige i Svig mod Don Antonio. I intet Tilfælde fortjente de derfor Belönning." — Leti.

Dernæst havde Philip II. en egen Minister for Giftblanderier, nemlig Don Bernardin de Mendozza, som blandt Andet havde det Hverv at forgifte Elisabeth af England. Under ham stod en Haandlanger, et Slags Understatssecretair for Giftblanderier, en Jesuit, ved Navn Emmanuel d'Andrada. — Leti, V, 514 flg. Af dem, som Philip paa denne Maade ryddede af Veien, opregne Leti og Strada en Mængde, hvoriblandt foruden de tidligere omtalte, Marcus Antonius Colonna, Hertugen af Ossuna og Sixtus V., der döde af en subtil Gift, som vi ikke mere kjende, der bar det ildevarslende Navn: *requiescat in pace.*

Det var en Fölge saavel af Philip IIs Kjærlighed til Beskjæftigelse, som af hans Mistroiskhed, at han selv vilde höre Alt, selv vide Alt, selv beslutte Alt. Hans Regjering var derfor ligesom Tibers, en Spionregjering. "Kongen pleiede selv med egen Haand at "skrive smaa Billetter i Chiffre og Contra-chiffre, som "han lagde ind i Depecherne til sine Ambassadeurer "i Udlandet. I Alting foretrak han den skriftlige Frem"gangsmaade, og naar fremmede Gesandter ved hans "Hof bad om Audiens, lod han ofte svare, at de skrift"ligen kunde foredrage ham deres Önsker. Fra hans "Tid og System skriver sig saaledes Udvexlingen af "Memoirer i diplomatiske Underhandlinger, alt fordi "Philip dels ikke vilde lade sig overraske, dels nærede "Mistillid til alle Mennesker." — Pater Cosmi, *in Vita Cardinal. Morosini.*

Ligesaa stor som hans Mistro og Beregnethed var hans Skinsyge. Disse to Egenskaber gaae Haand

i Haand. Da Antonio Perez engang i en Skrivelse til Cardinal Granvella af 20 Decbr. 1574 havde stilet Begyndelsen saaledes: "Af det, som man flere Gange har skrevet, vil De have indseet, hvormeget man önsker o. s. v.," strög Philip denne Sætning og skrev paa Margen: "af det som jeg o. s. v......, hvormeget jeg önsker....." og tilföier i Parenthes til Perez: "De gjör bedre i heller at skrive i mit Navn, end i tredje Person og De iagttager det fremdeles." — *Papeles de Estado,* fasc. 1059, hos Gachard l. c., I., Introd. XLVIII.

Vare disse Egenskaber i Philips Charakter, anvendte paa Regjeringsmethoden, end ofte skadelige for hans Planers lykkelige Iværksættelse, saa ledede de ham ogsaa undertiden til det Kloge og Rette. Saaledes t. Ex. hans Skik aldrig i egen Person at præsidere i sit Statsraad, undtagen i Sager af yderste Vigtighed, som t. Ex. Don Carlos's Domfældelse. Da Antonio Perez engang forebragte ham Ministrenes Klager over hans idelige Fraværelse fra Statsraadets Möder, svarede han: "Jeg fölger og udvikler i denne "Henseende min Herre, Keiser Carls, Methode. Kon-"gen bör aldrig holde Statsraad i sin Nærværelse, men "vel Krigsraad, naar han er i Felten, thi i Krigens "Farer bidrager Fyrstens Nærværelse til at berolige de "Forvovne og opmuntre de Frygtsomme. Det forhol-"der sig anderledes med Statsraadet. Er Kongen til-"stede, komme Ministrene ei saa uforbeholdent frem "med deres Hensigter og Öiemed, forudsat natur-"ligvis, at Kongen har en tro og hengiven

"Tjener, som meddeler ham Alt hvad der "foregaaer." — Antonio Perez, *Obras y Relaciones,* ed. 1631, p. 449-50.

Philip havde, paa Perez nær, aldrig nogen Fortrolig, uden sine Friller. Selv hans Yndling, Hertugen af Feria, pleiede at sige: *le seul Roi Philippe connait l'humeur du Roi Philippe,* og Kongen yttrede selv som en Regel til Perez, den eneste Mand, som anført, der nogensinde kjendte ham nöiere, at "Kongerne "end ikke burde meddele deres Hjerte alle de Tanker, "der opfyldte deres Hovede, at de tvertimod burde fölge "Jægerens Exempel, der saae sig om til alle Sider, "endskjöndt han kun vilde ramme et eneste Punkt."

Hans Væsen var ensom, stolt Rolighed, hvis trykkende Virkning paa Andre han forhöiede, ved sjelden at komme tilsyne. Den sidste Halvdeel af sin Regjeringstid skiftede han i det Væsentlige aldrig Ophold. Engang i Portugal, en enkelt Gang i Segoviaskov, det er Alt. Ellers paa sjeldne Rævejagt-Udflugter til Aranjuez og korte Ophold i Escurial nær, altid paa Slottet i Madrid. Tidligere spiste han offentlig, og lod sig et Par Gange see, naar han gik gjennem Galleriet fra sine Værelser til Capellet; men i de sidste Aar aflagde han ogsaa denne Skik, og opholdt sig i de indre Gemakker, uafladelig nedsænket i Forretninger, og Læsning af Bibelen. Saaledes fik han dette lidenskabslöse alvorlige Ansigtsudtryk, hvis forvirrende Kraft selv de mest övede Hofmænd og Talere ei kunde modstaae. De Fleste kom udaf Fatning, naar de stod for ham, og fra Top til Taa bleve

maalte med hans kolde Blik. Dette behagede ham, og han pleiede da med et fint Smil at sige: *sossegaos* (berolig Eder*).

Tiberius og Philip II. vare begge conservative, ikke productive Talenter. Deres Energi var ikke den guddommelige Lidenskabs sig udvidende Virksomhed, men Seighedens Sammentræknings Styrke, ikke Geniets Centrifugalkraft, men det udholdende Talents Centripetalkraft. De manglede begge den til store Handlinger nödvendige Friskhed og Freidighed, og trak sig begge tilbage i en dyb og forviklet Reflexions forsigtige og afventende Passivitet. I vore Dage vilde saadanne Charakterer, om de fandtes, höre Reactionen til.

Den consequenteste af de to var Tiberius, thi ogsaa han vilde kun det Ene, Magten, hvorimod Philip, med sin skjulte og skinsyge Lidenskab, baade rugede over Magtens Uforkrænkelighed og Catholicismens guddommelige Ret. Hedningen Tiberius var tolerant mod de Christne; Catholiken Philip forfulgte Protestanter. Hin var kun Despot. Denne var en fanatisk Despot.

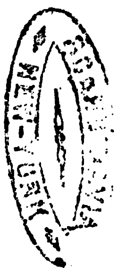
Selv i Dybsind staaer Philip tilbage for Tiber. I sin lange Regjeringstid foretog den fremsynede Cæsar aldrig Noget, uden at det lykkedes — ikke i Kraft af Umiddelbarhedens Forvovenhed, men af Beregningens skarpe Nöiagtighed. Philip lod sig forlede til mange hovedkulds Foretagender, som bar Spiren til

*) — Tiepolo, *Rel. della Spagna.*

Vanheld i sig. Tiberius lod sig aldrig henrive; Alt hvad han gjorde, blev gjort med Overlæg, med modent Overlæg. Laae dette i Forskjellen paa classisk Ro, og romantisk Uro, eller i de paagjeldende Personligheders medfödte Capacitet?

Begge vare fulde af Contraster. Deres gode Egenskaber vare paa Vrangsiden Laster; deres Laster vare Skygger af Dyder, dog med langt större Overensstemmelse hos Tiber end hos Philip.

Men i ensom Hovmod vare de lige. Begges Sind var lige lukket for de blidere Fölelser. Begges Selviskhed var lige exclusiv. Begge betragtede andre Mennesker kun som Talstörrelser, som Redskaber for egen Ophöielse og egen Magt. Begge vare omgivne af Slaver, thi Andet önskede de ikke, og begge lænkede deres Omgivelser til sig ved slette Lidenskabers og selviske Hensyns sörgelige Baand. Selv i Forholdet til det andet Kjøn var deres Kjærlighed kun Egoisme, thi den var kun Vellyst.

Begge döde ligesom de havde levet i Ensomhed, og paa begge finde Schillers Ord i Don Carlos en træffende Anvendelse:

Wie arm bist du, wie bettelarm geworden,
Seitdem du Niemand liebst, als dich.
